

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Kontakty dětí v příbuzenské pěstounské péči s biologickými rodiči

Bakalářská práce

Studijní program: B7508 – Sociální práce

Studijní obor: 7502R024 – Sociální práce a penitenciární péče

Autor práce: **Jana Chmelíková**

Vedoucí práce: Mgr. Květuše Sluková, Ph.D.

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Zadání bakalářské práce

Kontakty dětí v příbuzenské pěstounské péči s biologickými rodiči

Jméno a příjmení: **Jana Chmelíková**
Osobní číslo: P16000613
Studijní program: B7508 Sociální práce
Studijní obor: Sociální práce a penitenciární péče
Zadávající katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2017/2018**

Zásady pro vypracování:

Cíl: Charakterizovat formy a obsah kontaktů mezi dětmi žijícími v příbuzenské pěstounské péči s jejich biologickými rodiči.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Rozhovor.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

BOWLBY, J., 2010. Vazba. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-670-4

GROHOVÁ, J., aj., 2011. Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-06

MATĚJČEK, Z., ed., 2002. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3

MATOUŠEK, O., 2017. Dítě traumatizované v blízkých vztazích Praha: Portál ISBN: 978-80-262-1242-3

PAZLAROVÁ, H., ed., 2016. Pěstounská péče manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál. ISBN 978-80262-1020-7

Vedoucí práce:

Mgr. Květuše Sluková, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

3. dubna 2018

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2019

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

V Liberci 3. dubna 2018

L. S.

Ing. Zuzana Palounková, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

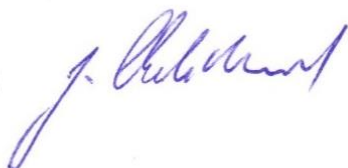
Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 13. 3. 2019

Podpis:

Poděkování

Velice děkuji Mgr. Květuši Slukové, Ph.D. za její odborné vedení, podnětné rady, postřehy, trpělivost a pomoc při tvorbě bakalářské práce.

Ze srdce děkuji své rodině a svým přátelům, kteří mi byli po celou dobu mého studia velkou oporou, děkuji také svým dětem, které mi mnohokrát prokázaly své pochopení a trpělivost. Dále děkuji všem pěstounkám, které se podílely na výzkumu.

V Turnově dne 13. 3. 2019

Jana Chmelíková

Anotace:

Tématem bakalářské práce jsou kontakty mezi dětmi žijícími v příbuzenské pěstounské péči a jejich biologickými rodiči.

Cílem bakalářské práce je charakterizovat formy a obsahy těchto kontaktů, ke kterým v příbuzenské pěstounské péči dochází velmi často. Tyto kontakty jsou ve většině případů realizované bez povědomí a možné podpory sociálních pracovníků.

Pro výzkumné šetření je v bakalářské práci zvolena metoda kvalitativního výzkumu a sběr dat je uskutečněn prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Respondentkami výzkumu jsou příbuzenské pěstounky – babičky, které mají svěřené své vlastní vnouče, případně vnoučata do příbuzenské pěstounské péče. Kontakty mezi dětmi a jejich biologickými rodiči jsou v tomto textu popsány z jejich pohledu, tedy z pohledu pečujících osob – pěstounů a prarodičů v jedné osobě.

Výstupem bakalářské práce je zjištění, že v příbuzenské pěstounské péči probíhají kontakty mezi dětmi a jejich biologickými rodiči nejvíce osobní formou. Tu příbuzenští pěstouni za předpokladu, že kontakt shledávají bezpečným, považují za nejvhodnější. Dále se bakalářská práce zabývá obsahem těchto kontaktů, tedy tím, jak tráví rodiče společný čas se svými dětmi, o které z nějakého důvodu nemohou, nechtějí nebo neumějí pečovat.

Klíčová slova: dítě, rodina, biologický rodič, pěstounská péče, příbuzenská pěstounská péče, náhradní rodinná péče, kontakt, forma kontaktu.

Annotation:

The topic of the bachelor thesis concerns the contacts between the children living in relative foster care and their biological parents.

The objective of the bachelor thesis is to characterize the forms and contents of such contacts, which occur very often in relative foster care. In a majority of the cases, such contacts are realized without the awareness and possible support of social workers.

For the research inquiry in the bachelor thesis, the method of qualitative research is used and the data gathering is realized by means of semi-structured interviews. The respondents in the research are the relative foster parents – grandmothers who have their own grandchild or, as the case may be, grandchildren entrusted to the relative foster care. In this text, the contacts between the children and their biological parents are described from their perspective; therefore, from the perspective of the caring persons – fosters and grandparents in one person.

The output of the bachelor thesis is the finding that in the relative foster care, the contacts between the children and their biological parents take place mostly in the personal form. It is considered the most suitable one by the relative fosters, on condition that they find the contact safe. Furthermore, the bachelor thesis deals with the content of such contacts, hence by how the parents spend the time together with their children, for whom they cannot, do not want or are not able to care due to any reason.

Key words: child, family, biological parent, foster care, relative foster care, substitute family care, contact, form of contact.

Obsah

Seznam tabulek	9
Seznam použitých zkratk a symbolů	10
Úvod.....	11
1 Rodina	13
1.1 Rodina a její funkce	14
1.2 Rodina a naplňování psychických potřeb dítěte.....	16
1.3 Rodina jako sociální děloha	17
1.4 Specifika náhradní rodiny	19
2 Attachment (citová vazba).....	22
2.1 Vývoj attachmentu (citové vazby)	23
2.2 Typy attachmentu (citové vazby)	24
3 Náhradní rodinná péče	26
3.1 Pěstounská péče	27
3.1.1 Dlouhodobá (klasická) pěstounské péče	28
3.1.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	29
4 Příbuzenská pěstounská péče	31
4.1 Důvody a motivace k příbuzenské pěstounské péči.....	32
4.2 Přínosy a rizika příbuzenské pěstounské péče	33
4.3 Prarodiče	35
5 Práva a povinnosti pěstounů.....	38
5.1 Vzdělávání pěstounů	40
5.2 Dávky pěstounské péče	41
6 Dítě v pěstounské péči	43
6.1 Identita dítěte v pěstounské péči	44
7 Kontakt dítěte s biologickým rodičem	46

7.1 Pozitiva kontaktů s biologickým rodičem.....	49
7.2 Negativa kontaktů s biologickým rodičem	50
7.3 Formy kontaktů	52
8 Výzkumný problém, cíle výzkumu a výzkumné otázky	55
9 Metoda výzkumu a sběr dat	56
9.1 Výzkumný vzorek a způsob jeho pořízení	57
9.2 Průběh šetření a sběr dat	59
9.3 Popis a charakteristika zkoumaného vzorku	60
10 Zpracování a interpretace dat	63
11 Výsledky výzkumného šetření	71
12 Diskuse	78
Závěr	89
Seznam použitých zdrojů	92
Seznam příloh:	98

Seznam tabulek

Tabulka 1: Nepříbuzenská pěstounská péče 2008–2017 (MPSV, Roční výkazy o výkonu sociálně-právní ochrany dětí).....	29
Tabulka 2: Pěstounská péče na přechodnou dobu 2014–2017 (MPSV, Roční výkazy o výkonu sociálně-právní ochrany dětí).....	30
Tabulka 3: Příbuzenská pěstounská péče 2008–2017 (MPSV, Roční výkazy o výkonu sociálně-právní ochrany dětí).....	32
Tabulka 4: Charakteristika zkoumaného vzorku (vlastní výzkum).....	62
Tabulka 5: Formy kontaktů mezi dětmi v příbuzenské PP a rodiči (vlastní výzkum).....	71
Tabulka 6: Nejvhodnější forma kontaktu – pohledem pěstounů (vlastní výzkum) ...	72
Tabulka 7: Četnost kontaktů (vlastní výzkum)	73
Tabulka 8: Obsah kontaktů (vlastní výzkum)	75
Tabulka 9: Přání, obavy a jiná sdělení pěstounek (vlastní výzkum)	77

Seznam použitých zkratk a symbolů

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
ČR	Česká republika
IPOD	individuální plán ochrany dítěte
např.	například
NRP	náhradní rodinná péče
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
PP	pěstounská péče
SPOD	sociálně-právní ochrana dětí
tzv.	takzvaný
viz	odkázání na další zdroje
VTOS	výkon trestu odnětí svobod

Úvod

V rodinách, kde o dítě z nějakého důvodu nepečují jeho rodiče, přebírají tuto funkci jiní příbuzní již odedávna. V současnosti jsou takovéto děti příbuzenským pěstounům soudně svěřovány přednostně. Z příbuzných se tak téměř ze dne na den stávají příbuzenští pěstouni, kteří bohužel neprocházejí žádnými přípravami, jako tomu je u jiných forem pěstounské péče. Z tohoto důvodu nemají možnost načerpat potřebné informace k tomu, co je s přijatými dětmi čeká, jak se mají orientovat v jejich potřebách nebo jak jim pomoci vyrovnat se s prodělanou ztrátou biologických rodičů. Ať už se nám to může zdát jakkoli nepravděpodobné, nezáměr rodiče je pro dítě bolestná ztráta a trauma. A to i v případech, kdy jeho rodič nepečoval vhodně.

Kontakty mezi rodiči a dětmi, které nemají tato traumata zpracovaná a ošetřená, mohou zanechat na dětské dušičce ne jeden šrám. V příbuzenské pěstounské péči vyrůstají děti, které mohou mít a často také mají kontakty se svými biologickými rodiči. Tyto kontakty jsou náročné nejen pro děti, ale i pro příbuzenské pěstouny. Často nastávají situace, se kterými si nevědí rady. Přímé střety příbuzenských pěstounů s biologickými rodiči, jejichž péče o dítě vedla k tomu, že se z prarodičů a dalších rodinných příslušníků stali pěstouni, jsou poměrně časté. Bezproblémový osobní kontakt dítěte s rodičem je úkolem nesmírně náročným a je namístě, aby byl adekvátně podporován. Příbuzní, zejména prarodiče, kteří se ocitli v roli pěstounů, se poměrně často musí vyrovnávat s pocity vlastního selhání, vyčerpání, strachu a obav. Kontakty dětí s biologickými rodiči jsou pak bezesporu rizikové situace, které pokud jsou bezpečné, mohou být pro dítě velkým přínosem, ale v opačných případech mohou ublížit.

Ať již dítě v příbuzenské pěstounské péči kontakty s rodiči má nebo nemá, téměř ve všech případech na ně myslí, představuje si je a vytváří si o nich ve své mysli obrazy, které nemusí mít se skutečností vůbec nic společného. Střet s realitou v podobě náhlého kontaktu s biologickým rodičem, který těmto představám neodpovídá nebo se jim zcela vymyká, může být pro dítě bolestným zklamáním.

Téma bakalářské práce kontakty dětí v příbuzenské pěstounské péči s biologickými rodiči jsem zvolila z důvodu, že pracuji v doprovázející organizaci, která je pověřenou osobou k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Více než polovinu dohod o výkonu pěstounské péče má tato organizace uzavřenou právě

s příbuzenskými pěstounskými rodinami a kontakty mezi dětmi a jejich rodiči jsou zdrojem velkého množství obtíží dětí v této formě pěstounské péče. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla věnovat se jim podrobněji a zjistit o nich více informací, které povedou k jinému úhlu pohledu na kontakty v těchto rodinách a také ke zkvalitnění naší práce. Pro výzkumné šetření v bakalářské práci je zvolen kvalitativní výzkum a data jsou shromažďována prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s příbuzenskými pěstounkami – babičkami.

Cílem bakalářské práce je charakterizovat formy a obsah kontaktů mezi dětmi žijícími v příbuzenské pěstounské péči s jejich biologickými rodiči. Zjistit, jaké formy kontaktů tyto děti se svými rodiči mají a jaká forma je pro ně z pohledu pěstounů nejvhodnější. Dále objasnit, jak často k těmto kontaktům v příbuzenské pěstounské péči dochází a popsat, co je jejich obsahem. Jak tráví rodiče společný čas se svými dětmi, co všechno rodiče se svým dítětem sdílí, o čem si povídají a o co se zajímají. Jaké mají společné prožitky, co mohou a chtějí rodiče svému dítěti při kontaktech nabídnout. Smyslem textu bakalářské práce je nahlédnout blíže do vnímání a prožívání kontaktů mezi svěřenými dětmi a rodiči z pohledu příbuzenských pěstounů. Tyto kontakty se navenek mohou jevit jako bezproblémové nebo je jako bezproblémové mohou z jakéhokoli důvodu pěstouni prezentovat. Při bližším zkoumání se však můžeme dozvědět skutečnosti, které jsou pro práci klíčového pracovníka v doprovázející organizaci velice přínosné.

1 Rodina

Celý náš život se z velké části odehrává v rodině. Rodina je pro každého základním odrazovým můstkem a v jistém slova smyslu se od ní nikdy nemůžeme tak úplně odpojit. V případech, kdy žádnou rodinu nemáme, je s námi v našich myšlenkách tím způsobem, že nám chybí, že na ni myslíme. Rodina formuje základ nás samých (Rozhoň 2013, s. 51).

Peter Pöthe (1999, s. 25) vnímá rodinu jako ochranné společenství, které brání všechny své členy před vnějším nebezpečím. Po tisíciletí slouží jako místo, kde se z generace na generaci předávají duchovní i materiální hodnoty. V rodině je bezpečný prostor pro společné sdílení radostí i tragédií. Postupem času prochází rodina významnými proměnami, ale její nejdůležitější funkcí stále zůstává ochrana a výchova dětí. Funkční rodina má pro psychický a tělesný vývoj dítěte naprosto zásadní význam.

Rodina poskytuje dítěti pocit jistoty a bezpečí. V rodině nachází příležitost pro navázání spolehlivého citového vztahu, který je významnou emoční zkušeností a modelem pro další mezilidské vztahy. Emoční akceptace je podstatná pro rozvoj dětské identity, zejména jeho sebeúcty a sebedůvěry (Vágnerová, 2008, s. 590).

Rodiče jsou pro své děti ty nejdůležitější a nejvýznamnější osoby v jejich životě. Právě na jejich chování ve velké míře závisí, jakého člověka ze svého dítěte vychovají, jak se v budoucnu bude vyrovnávat se svým vlastním životem a jak v něm celkově obstojí. Pro většinu dospělé populace je rodičovství jednou z velmi významných životních rolí. Pozitivní rodinné vztahy a vazby jsou podstatné pro každého jedince a to po celý jeho život, i když mají v různých obdobích různý význam. Představují pevné a bezpečné ukotvení k širší rodině a tím i celému rodu. Když toto není z nějakých důvodů možné, ovlivňuje rodová nezakotvenost celoživotní nejistotu dítěte. Nemusí být ani rozhodující, zda se jedná o rodinu vlastní/biologickou, nebo náhradní/pěstounskou (Vágnerová 2012, s. 6).

Pro dítě je rodina místem hlubokých a trvalých citových vztahů. Čím jsou tyto vztahy slabší, povrchnější a krátkodobější, tím víc se blíží rodinná výchova výchově ne-rodinné – a má ovšem i takové výsledky (Matějček 1994, s. 30).

Každý člověk se rodí do rodiny, kterou označujeme jako orientační. V té jsme vyrostli a socializovali se. V období dospělosti zakládáme rodiny prokreační. Jsou to naše nové rodiny, kde učíme své děti tomu, čemu jsme se sami naučili ve svých

orientačních rodinách. Nebo se naopak vyhýbáme tomu, co považujeme za chybné ve své vlastní výchově. Rodinou nukleární se pak nazývá rodina, kterou tvoří pouze matka, otec a dítě, případně děti. Mělo by se jednat o ten nejpevnější celek. Když k tomuto přidáme prarodiče a ostatní příbuzné, hovoříme již o rodině rozšířené. Za rodinu náhradní považujeme tu rodinu, která přijala dítě do osvojení nebo pěstounské péče (Matějček, Dytrych 1997, s 15).

V porovnání s minulostí vidí Matoušek (2013, s. 302) současnou rodinu daleko méně pevnou, malou a křehkou. V případě, že se dostane do nesnází, je daleko více závislá na pomoci státu a dalších zdrojích.

1.1 Rodina a její funkce

Každá rodina by měla plnit základní funkce, mezi které řadíme funkci biologicko-reprodukční, ekonomickou, socializační a emocionální. Rodina by měla být všem členům, zejména pak dítěti plnohodnotnou oporou (Dokoupilová, aj. 2017, s. 10).

Reprodukční funkce rodiny zabezpečuje zrození dětí a tím pokračování celého rodu (Matějček, Dytrych 1997, s. 16).

Kraus (2014, s. 133) upozorňuje na to, že reprodukční funkce rodiny nemá smysl pouze pro samotné jedince ve smyslu uspokojování biologických a sexuálních potřeb a zachování rodu, ale také pro celou společnost, která nutně potřebuje stabilní reprodukční základnu. A proto by celá společnost měla usilovat o to, aby se rodil dostatečný počet dětí.

Ekonomická funkce rodiny spočívá v materiálním zabezpečení všech jejích členů. Jedná se o zajištění bydlení, stravy, ošacení, a ostatních potřeb. Do kterých počítáme i školní a pracovní pomůcky a samozřejmě vybavení, které umožňuje věnovat se volnočasovým aktivitám (Dokoupilová, aj. 2017, s. 21–22).

Kraus (2014, s. 134) vnímá ještě v širším slova smyslu ekonomickou funkci rodiny tak, že sami rodinní příslušníci se při výkonu svého povolání zapojují do výrobní a nevýrobní sféry a celá rodina je také ve společnosti významným spotřebitelem, na kterém je trh závislý. Poruchy ekonomické funkce se projevují hmotným nedostatkem, který může být zapříčiněn nezaměstnaností, zvyšujícími se

životními náklady atd. U určité části dnešních rodin můžeme spatřit i návrat k tomu, aby byla rodina opět samostatnou ekonomickou jednotkou.

Socializační funkce někdy též nazývaná výchovná, znamená přípravu dítěte na život ve společnosti. Předání společenských norem, hodnot a zvyklostí. Seznámení dítěte se společenskými hranicemi a mezníky a pochopitelně také s možnými následky jejich překračování. Jinak řečeno jde o to naučit dítě odpovědnosti a schopnosti nést důsledky svého chování. Rodina by měla být dítěti oporou ve chvílích, kdy se učí samo rozhodovat a volit svá vlastní řešení (Dokoupilová, aj. 2017, s. 22–23).

Kraus (2014, s. 135) také uvádí, že rodiče a starší sourozenci jsou vzorem pro mladší děti v rodině, ale dále reflektuje i fakt, že v dnešní době zároveň mladší generace socializačně působí na generaci starší. Jinými slovy roste socializační působení dětí a mládeže na rodiče a prarodiče. Důvodem je prodlužování doby soužití mladší, střední a starší generace. V oblasti výchovy dnes ve společnosti nepanuje jednotný model a každá rodina si volí své vzorce výchovy sama.

Emocionální funkce rodiny pak zajišťuje emoční uspokojení všech jejích členů, včetně bezvýhradného přijetí dětí a také sexuálního uspokojení mezi manžely (Matějček, Dytrych 1997, s. 16).

Emocionální funkce rodiny je pro její členy opravdu zásadní a v této funkci ji nemůže v žádném případě zastoupit jiná instituce. Citové zázemí, pocit bezvýhradného přijetí, lásky, bezpečí a jistoty, které rodina vytváří, nemůže jakákoli instituce nahradit. V důsledku vnitřních proměn v rodině se často setkáváme s tím, že v některých rodinách je tato funkce naplňována jen velice obtížně a někde dokonce téměř vůbec. Příčinou je velká rozpadovost, zaneprázdněnost a desintegrace rodin. Neúspěch rodiny právě v této nejvýznamnější roli vede u dětí k citovým deprivacím, k psychickým poruchám až k sociálně deviantnímu chování (Kraus 2014, s. 136).

Každá rodina by měla výše uvedené základní funkce plnit. Jedině tak můžeme hovořit o tom, že se v ní dítěti dobře daří a má tam zajištěné místo pro svůj zdravý vývoj. V případech, kdy tomu tak není a rodina své funkce neplní, hovoříme o poruchách funkcí rodiny (Kraus 2014, s. 137).

1.2 Rodina a naplňování psychických potřeb dítěte

Pouze v rodině se dítěti zcela přirozeným způsobem naplňují všechny jeho psychické potřeby. Tento proces však není pouze jednostranný, tedy nejde výhradně pouze směrem od rodičů k dítěti, ale také směrem opačným, tedy od dítěte k jeho rodičům. Ať již vlastním či náhradním. Děti totiž svou existencí a vzájemným soužitím v rodině uspokojují rovněž psychické potřeby svým rodičům a to ať již vlastním, či náhradním (Matějček 1994, s. 25).

K naplňování základních psychických potřeb dítěte by ideálně mělo docházet ve funkční rodině. Matějček (2002, s. 84–90) je formuloval takto:

- **potřeba podnětů a stimulace**
- **potřeba smysluplného světa**
- **potřeba citového a emočního bezpečí**
- **potřeba identity**
- **potřeba otevřené budoucnosti**

V případě potřeby podnětů a stimulace máme na mysli dostatek vhodných zrakových, sluchových, hmatových a dalších podnětů pro dítě. K tomuto slouží nejen hračky, prostředí ale také lidé, kteří ho milují, mazlí se s ním a usmívají se na něj. Toto všechno působí pozitivně na vývoj dítěte. Jednostrannost, nedostatek nebo absence těchto podnětů narušují a zpomalují jeho celkový vývoj.

Potřeba smysluplného světa pochopitelně navazuje na tu předchozí. Každé dítě má potřebu smysluplného světa kolem sebe, ve kterém se orientuje a který poznává ideálně prostřednictvím své matky. Již v kojeneckém věku děti upřednostňují ve svém prostředí řád a pravidelnost, které mohou svým chováním ovlivnit. Děti se tímto způsobem „zmocňují“ světa a v případě úspěchů je to podněcuje k novým aktivitám. Jakékoli změny sociálního prostředí např. přechody do ústavního zařízení dítě vysoce traumatizují. Vše, čemu kolem sebe již rozumělo, se mu nenávratně ztrácí a v důsledku toho se jeho vývoj pozastavuje nebo se přechodně vrací i na nižší úroveň. Takový stav nazýváme regrese.

Potřeba citového a emočního bezpečí ve smyslu trvalého a kladného vztahu k matce/mateřské osobě. Zde opravdu nemusí jít nutně pouze o biologickou matku.

Dále je velmi významný kladný a opěťovaný vztah i k ostatním členům rodiny, postupem času i k vrstevníkům. Toto obsahuje i pozdější důvěrné vztahy mezi chlapci a dívkami, potřeba životního partnera a potřeba mít děti.

Potřeba vlastní identity koreluje s citovou potřebou. Každé dítě si v interakci se svým sociálním prostředím uvědomuje své vlastní „já“. Formuje si tak své sebepojetí, svoji vlastní identitu, která je velmi významná v období dospívání. Všichni toužíme po tom někam patřit a být přijímáni. Toto se v čase postupně mění. Od přijímání rodinou, přes vrstevníky až po pracovní, zájmové a další společenství.

Zcela zásadní je potřeba společné a otevřené budoucnosti. Tato potřeba může být naplňována výhradně v rodině a za žádných okolností ji nelze naplňovat v ústavní výchově. Tyto výše zmíněné psychické potřeby dětí nejen že nelze naplňovat v ústavních zařízeních, ale neděje se tomu ani v rodinách, kde své dítě rodiče zanedbávají nebo dokonce týrají (Matějček 2002, s. 84–90).

1.3 Rodina jako sociální děloha

Pojmy sociální děloha a sociální porod charakterizují komplexně vývoj rodiny jako celku. I když nám tyto pojmy slouží jako metafora, faktem zůstává, že oba dva procesy, ten biologický v děloze i ten sociální probíhající v primární rodině jsou si navzájem velmi podobné. Proces zrání plodu v děloze jeho matky se na psychosociální úrovni v primární rodině opakuje. Jinak řečeno, rodinu lze považovat za samostatný a uzavřený systém, který můžeme přirovnat k vývoji plodu v děloze, a to včetně samotného porodu dítěte. Rodina jako děloha na sociální úrovni zabezpečuje růst a vývoj dítěte směřující k jeho porodu sociálnímu, tedy k jeho sociální dospělosti. Prostor „uvnitř“ (forum internum) je bližší ženě – matce a zde vládne čas Kairos, který je časem společného vyladění. Prostor „vně“ (forum externum) je záležitostí muže – otce a vládne v něm čas Chronos. Je to čas vymezených termínů. (Trapková, Chvála 2004, s. 86–87).

Analogii mezi sociální a biologickou dělohou spatřuje Trapková a Chvála (2004 s. 99–105) již ve vzájemné interakci mezi partnery ve vztahu k jejich budoucímu rodičovství a placentaci. Stejně jako placenta slouží ke zprostředkování látkové výměny mezi matkou a plodem, tak slouží vzájemná interakce mezi rodiči jako zdroj

„sociální výživy“ pro dítě. Samotné těhotenství se rozděluje do tří fází tzv. trimestrů. V jednotlivých trimestrech plod plní vývojové úkoly a zároveň čelí i různým rizikům. Stejně tak vývoj dítěte v rodině dělí psychologické teorie do tří fází. První období od narození do šesti let, které přirovnáváme k prvním třem měsícům v biologické děloze, kde v tomto období dochází k prudkému vývoji buněk. Vývoj nejdůležitějších tělesných orgánů je v tomto období zahájen a zároveň dokončen. Pokud by některý z orgánů v čas nevznikl, má to vliv i na ostatní části těla. Podobně je tomu v prvních šesti letech i v sociální děloze tedy v rodině. Dítě postupně plní jednotlivé vývojové úkoly. A následně vstupuje do školy a je schopné přiměřeně udržet po určitou dobu pozornost při řízené činnosti a bez přítomnosti rodičů. Patologii, která se objeví v prvním trimestru vývoje plodu, považujeme za tu nejnebezpečnější a může vést k vrozeným vývojovým vadám nebo dokonce až k potratu. Na sociální úrovni je toto téměř totožné. Za nejdůležitější vztah se období od narození do šesti let pochopitelně považuje vztah s matkou. S níž má dítě hlavně na počátku života vztah vysoce intimní a jejich vzájemné interakce jsou provázané. Stabilita a vyrovnanost matky v její roli je ve velké míře závislá na kvalitě vztahu s jejím partnerem. Tím se stává i role otce od počátku zcela nezastupitelná. Pokud matka nenachází oporu ve svém partnerovi, případně ve svém bezprostředním okolí, je sama ve své roli nejistá. Konfliktní nebo komplikované vztahy mezi rodiči nemohou pro dítě zajistit vhodné prostředí, které by je dostatečně „sytilo“. Tyto dluhy se pak s dítětem vlečou do dalších let.

Druhá třetina – od šesti do dvanácti let. V biologické děloze má v druhém trimestru plod pro sebe ještě stále přiměřený prostor, dostatečný přísun živin a klid pro svůj vývoj a růst. Rozvíjí se u něho koordinace pohybů a dozrávají některé tělesné funkce. Mimo tělo matky by plod v této fázi zatím ještě stále nebyl schopen samostatného života. Stejně tak v děloze sociální, tedy v rodině, má v tomto období dítě velký prostor. Samostatně dochází do školy, která ho obohacuje o široké spektrum sociálních interakcí. Dítě se zmocňuje základních sociálních dovedností, které nadále rozvíjí a upevňuje. Učí se, co je vhodné říkat doma v rodině a co si naopak může dovolit pouze v partě vrstevníků. Učí se cítit a ctít hranice vlastní rodiny. Postupoval-li jeho předchozí vývoj bez patologií, pravděpodobně v tomto období nenastanou žádné vážné poruchy na psychické ani somatické úrovni. Následná puberta započne poslední fázi pobytu dítěte v sociální děloze (Trapková, Chvála 2004, s. 106).

Poslední třetina – období od dvanácti let do plnoletosti. V děloze matky začíná být těsně a dítě se připravuje na opuštění tohoto chráněného prostoru. Ještě stále

nabírá na váze a dozrává mu plicní tkáň. Děložní svalovina je daleko více dráždivější, než dříve. Do původně uzavřeného prostoru proniká ze zevního prostředí stále více infekce. Vše se připravuje na fyziologický porod. Dítě již nemá v děloze téměř žádný prostor, je zde stísněné a v pohybu fyzicky strádá. Uvolňování dítěte z rodiny je pak téměř analogické. Celý rodinný systém se na tuto situaci dlouho připravuje, objevují se nezbytné konflikty mezi dětmi a rodiči. Pubertální dítě má mnoho aktivit mimo rodinu a při návratech do rodinného prostředí s sebou přináší novinky podobné tomu, jako když proniká infekce do dělohy. Novinky v podobě slov a výrazů, která se v rodině nepoužívají, vzorců chování apod. Nutně tak musí docházet ke konfliktům a v rodině začíná být těsno. Dítěte je najednou všude plno, používá věci svých rodičů, dcery berou oblečení ze skříní svých matek, synové si bez dovolení půjčují nářadí, které patří výhradně jejich otci. Rodiče se v důsledku toho, že nenašli věci na svém místě, zlobí a tyto dva světy do sebe čím dál více narážejí. Koncem puberty jsou jedinec i jeho rodina, stejně jako tomu bylo ve třetím trimestru v biologické děloze, připraveni na nevratnou změnu: separaci nebo-li sociální porod. (Trapková, Chvála 2004, s. 106–108).

1.4 Specifika náhradní rodiny

Náhradní rodičovství je vlastně stejně staré jako rodina sama. Dítě je hned po svém narození vybaveno prostředky, kterými k sobě dovede přitáhnout zájem okolních lidí. Těmito lidmi nejsou pouze ženy, ale i muži a dokonce i děti zhruba od devíti let jsou obdařeni mechanismy, které umožňují na signály malých dětí reagovat. A tak, když se už v dávné minulosti ocitlo dítě ve světě samo bez „svých“ lidí, bylo přijato jinými cizími/nevlastními lidmi. Teprve postupem času a kulturním vývojem se tomuto přijetí cizího dítěte daly různé formy a ukotvilo se i v legislativě. Celá společnost dospěla k názoru, že je to pro ni významná záležitost, při které se zachraňuje lidský jedinec, a to je v zájmu celé společnosti. Protože tento člověk by jinak vůbec nepřežil nebo by se v nerodinném typu výchovy zničil tak, že by byl pro společnost spíše přítěží než užitkem (Matějček 1994, s. 21).

Některé děti nemohou ani přes veškerou podporu ze strany odborníků vyrůstat ve svých vlastních biologických rodinách. Již tento samotný fakt je pro ně

obrovské životní trauma. Tyto děti musí čelit velmi silným negativním pocitům jako je zrada, strach, stesk, smutek a zoufalství. V mnoha případech byly vystaveny velkému psychickému i fyzickému násilí, zažívaly nezájem svých rodičů, někdy dokonce hlad a zimu. Snadno nás může napadnout, jak s nimi mohl někdo takto zacházet a jaký k tomu měl důvod. Při bližším seznámení se s životními příběhy těchto rodičů je zřejmé, že i oni často zažívali velmi těžké a náročné dětství v podobě bolestné ztráty blízké osoby, pobytu v ústavním zařízení, někdy i týrání a zanedbávání. V některých případech není možné, aby s nimi jejich děti mohly vyrůstat. Těmto dětem hledáme vhodnou pěstounskou někdy i adoptivní rodinu. Pěstouni by ideálně měli krom obvyčejného rodičovství také léčit bolesti, které si děti s sebou nesou, měli by dítěti poskytnout tzv. terapeutické rodičovství (Černá, aj. 2013, str. 7).

Biologický rodič vnímá umístění dítěte do náhradní rodiny, nebo „jen“ do dětského domova jako zásadně odlišná řešení. Na jedné straně by chtěl, aby dítě mělo co nejlepší materiální podmínky, na druhé straně se bojí, že ztratí „lásku svého dítěte“. Vztahově povrchnější dětský domov je pro něj často přijatelnějším řešením. Dítě je tam materiálně zabezpečeno a biologický rodič přitom necítí bezprostřední ohrožení vztahu s dítětem. Náhradní rodinu vnímá jako mnohem víc ohrožující, jako emocionálního rivala a konkurenta, se kterým může jeho dítě navázat důvěrný vztah (Škoviera 2007, s. 130).

Matějček (1994, s. 34.) upozorňuje na to, že dítě přijímá za rodiče vždy ty osoby, které se ve vztahu k němu mateřsky a otcovsky chovají a je pro něj naprosto nepodstatné, zda jsou nebo nejsou tyto pečující osoby jeho biologičtí rodiče. Mateřské a otcovské chování zahrnuje lásku, laskavost, předávání zkušeností a vědění.

V řadě charakteristik je rodičovství biologické a pěstounské velmi podobné. Dobrý rodič i pěstoun by měli být zralou osobností schopnou dostatečně dobře pečovat, citlivě vychovávat a zajistit základní potřeby dítěte, poskytnout mu trvalé bezpečné zázemí pro jeho maximální rozvoj podle individuálních možností a být tu pro dítě, když je potřeba. Bez schopnosti pevného citového vztahu není dobré rodičovství, ani biologické, ani pěstounské (Matoušek 2017, s. 143).

Do pěstounských rodin přicházejí velmi často děti s projevy psychické deprivace. U dětí do tří let věku se deprivace projevuje v celkovém opoždění psychomotorického vývoje dítěte. Tyto děti obvykle lehce navazují povrchní a nediferencované sociální vztahy s takřka kýmkoliv. Významným ukazatelem deprivace je také řeč. Neboť předpokladem běžného vývoje řeči je individuální kontakt s matkou i dalšími

členy rodiny, kladné přijímání a pocit smysluplného okolního světa. Tyto děti mají vývoj řeči většinou v různé míře opožděný. Řečový projev je velmi chudý, bez radosti a zvědavosti, která je pro dítě typická. Chybí kladení otázek, zdobněliny, mazlivá slovíčka atd. Povrchní citové vztahy bohužel přetrvávají i u dětí v předškolním věku (Matoušek 2002, s. 85).

2 Attachment (citová vazba)

Attachment je citová vazba, která se vytvoří mezi malým dítětem a dospělým, který o něj primárně pečuje. Novorozenec sám nepřežije, a proto je mu vrozena tendence k někomu se vztahovat. A tak brečí a křičí, jinak řečeno volá, jsem tady a potřebuji tě. Reaguje-li na něj dospělá osoba v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu, vytvoří se mezi nimi citová vazba. Roste tak důvěra dítěte v okolní svět i v celou společnost. Vytváří se příznivé podmínky pro bezpečné zkoumání okolního světa. Reaguje-li v těchto chvílích dospělá osoba málo, neadekvátně, případně vůbec, v dítěti se ukládají vzorce vyhýbání se, úzkosti, chaosu a pocitu, že něco je s ním špatně. Pro dítě je pak přirozenou obranou odстриhnout se od vlastních pocitů a emocí, obrnit se před vnějším světem. A v některých případech se okolnímu světu třeba i bránit, kousat a škrábat, když se k němu někdo přiblíží. Tyto vzorce se vytváří přibližně do tří až pěti let věku (Černá 2017, s. 7).

Attachment popsal britský psychiatr a psychoanalytik John Bowlby již v polovině 20. století mimo jiné na základě pozorování deprivovaných dětí. Mary Ainsworthová, jeho spolupracovnice, prováděla velice cenná, dlouhodobá a systematická pozorování vzájemné interakce mezi matkou a dítětem, a to jak v přirozených, tak v laboratorních podmínkách (Kulíšek, 2000, s. 405).

Bowlby formuloval zásadu, že pro duševní zdraví je nezbytné, aby kojeneček a později malé dítě prožívalo vřelý, intimní a nepřerušovaný vztah s matkou (nebo její trvalou náhradou), v němž oba nacházejí uspokojení a radost (2010, s. 9).

Attachment dítěte k jeho matce, případně mateřské postavě je základním kamenem ve vývoji jeho vlastní osobnosti, která se u každého člověka vyvíjí zcela jedinečným způsobem. Je-li tento první vztah v jeho životě nějak narušen, nebo zcela chybí, je velká pravděpodobnost, že i vnímání ostatních lidí bude v budoucnu úzkostné a poznamenané nedůvěrou. Při utváření attachmentu hraje nejvýznamnější roli právě matka nebo její trvalá náhrada. Dle odborníků je základní podoba attachmentu ve své podstatě již trvalá a velmi obtížně změnitelná. Způsoby, jakými jedinec prožívá a reaguje během dalšího vývoje především v oblasti citových vztahů, mají kořeny právě v raném dětství, respektive v období, kdy se attachment utváří (Kulíšek, 2000, s. 405).

Kulíšek uvádí, že attachment se vlivem interakcí vytváří oboustranně mezi

dítětem a mateřskou postavou (nejčastěji matkou). Za interakci můžeme považovat oční kontakt, vzájemné doteky, kojení, kolébání, hlasové projevy, pláč a v neposlední řadě také úsměv (2010, s. 408).

Každé malé dítě naprosto instinktivně vyhledává blízkost matky. Cítí se u ní v bezpečí, ustupuje mu stres, s matkou prožívá vzájemné propojení, matka ho ochraňuje a uklidňuje. Attachment je tedy geneticky podmíněný a u všech dětí se vždy rozvine určitý typ attachmentu. Jaký, to závisí na tom, jak se matka případně jiný primární pečovatel k dítěti chová (Winnette 2018b, s. 16).

2.1 Vývoj attachmentu (citové vazby)

John Bowlby vymezil čtyři základní fáze vývoje attachmentu. Nemůžeme úplně přesně a s jistotou stanovit, ve které z níže uvedených fází je již dítě bezpečně citově připoutané ke své matce (mateřské postavě). Bowlby se domnívá, že v první fázi o attachmentu ještě hovořit nemůžeme a ve fázi třetí je dítě k matce, případně mateřské postavě již trvale citově připoutáno a má vytvořený pevný attachment (citovou vazbu).

Fáze 1: V této fázi od narození minimálně do osmi, ale spíše do dvanácti týdnů věku, má dítě jen velmi omezené schopnosti, jak odlišit jednoho člověka od druhého. V této fázi reaguje dítě na lidi ve svém okolí typickým způsobem, ale na všechny stejně, preferuje lidský hlas a tvář. Dítě sleduje očima, usmívá se, natahuje ruce a žvatlá na každou osobu, která se ocitne v jeho bezprostřední blízkosti. V případě nepříznivých podmínek pro vývoj dítěte se tato fáze u něho může udržovat déle.

Fáze 2: Během této fáze, která trvá zhruba od dvanácti týdnů do půl roku věku, se dítě k lidem chová i nadále přátelsky, ale výrazně preferuje známé osoby zejména matku. Při konfrontaci se zcela neznámou osobou začíná postupně projevovat strach a úzkost. Dokáže rozlišovat sluchové a zrakové podněty. Tato fáze nemusí nutně končit přesně ve věku šesti měsíců, ale podle okolností může někdy trvat i mnohem déle.

Fáze 3: Fáze začíná mezi šestým až sedmým měsícem věku dítěte a pokračuje až do jeho třetích narozenin. Má-li dítě malý kontakt s matkou nebo mateřskou postavou, může se nástup této fáze velmi opozdit. Dítě nadále rozlišuje své chování k lidem

a přátelské reakce bez rozdílu ke všem se úplně vytrácejí. Svoji matku již dokáže následovat a vítat ji při návratu a také ji cíleně vyhledává. Attachment s matkou, případně jinou pečující osobou, je již navozen. Dítě vnímá svou matku jako své zázemí a bezpečnou základnu. Vyjma své hlavní vazebné postavy si volí ještě další, avšak attachment k matce je již jasně patrný a nenahraditelný. Cizí lidé v něm vyvolávají stále větší pocity strachu, opatrnosti a odstupu.

Fáze 4: Od tří let do konce dětství. Dítě začíná chápat matku jako nezávislý objekt, nehledá pouze její blízkost, ale je schopno vnímat její cíle, plány a spolupracovat. Po té, co se mu to povede, začíná se mezi ním a matkou budovat daleko složitější vztah a tím je partnerství. Pro toto období je pro každé dítě velmi významné bezvýhradné přijetí rodičem (Bowlby 2010, s. 232–235).

V případě ústavní výchovy nebo dlouhodobé hospitalizace dítěte, kdy nemůže dojít ke vzniku a rozvoji attachmentu, si dítě nese následky po celý život. Studie za posledních padesát let ukázaly, že děti, u kterých se z nějakého důvodu attachment nerozvinul, v životě navazují mezilidské vztahy jen velice obtížně. Častěji se u nich projevují různé duševní poruchy, sociální nepřizpůsobivost a kriminalita (Ptáček, aj. 2013, s. 19–20).

2.2 Typy attachmentu (citové vazby)

Mary Ainsworth spolupracovnice Johna Bowlbyho na základě metody přímého pozorování chování dětí kolem jednoho roku věku a v předem připravených a jasně strukturovaných situacích stanovila základní typy attachmentu. Jistý (bezpečný) a nejistý (úzkostný). Nejistý attachment dále dělí na dvě podkategorie, na nejistý vyhýbavý a nejistý ambivalentní. Později v roce 1990 Mary Main doplnila ještě další typ a to attachment dezorganizovaný (Hašto 2005, s. 81–85).

Jistý (bezpečný) attachment se u dětí vyznačuje tím, že v době odloučení od matky (mateřské postavy) se chovají podle očekávání. Některé jsou znepokojené matčinou nepřítomností, mohou plakat a volat ji. Jiné jsou k cizí osobě přátelské. Po matčině návratu ji vítají, chtějí pochovat, utišit a vyhledávají aktivně její blízkost. Po chvíli se nechají ukonejšit a opět se vrací ke své hře a k exploračním aktivitám.

Nejistý (úzkostný) vyhýbavý attachment se u dětí projevuje vyhýbavým chováním dětí k matce. V její nepřítomnosti nevykazují žádné známky stresu nebo většího znepokojení a dál pokračují ve hře. Zvenku na nich není poznat hněv ani úzkost. Po matčině návratu ji ignorují a vyhýbají se kontaktu a blízkosti. Bylo však zjištěno, že jim během odloučení od matky stoupá tepová frekvence a zvyšuje se hladina kortizolu (stresového hormonu).

Nejistý (úzkostný) ambivalentní attachment se vyznačuje tím, že děti jsou úzkostné a závislé na matce, v její nepřítomnosti jsou skleslé, smutné až extrémně znepokojené, bojí se cizí přátelské osoby v místnosti. Často jsou až zlostné. Při matčině návratu mají ambivalentní projevy chování mezi kontaktem s matkou a odporem přiblížit se k ní.

Dezorganizovaný attachment u dětí rozpoznáme dle jejich nestejnoměrného chování vůči matce. V její přítomnosti se k ní děti nevztahují, opodál se opřou o stěnu nebo stereotypně houpou rukama. Při odloučení koukají na dveře a křičí. Po matčině návratu se odvrací jinam. Dokonce se stává, že ji po návratu pozdraví a pak se sesypou na podlahu (Hašto 2005, s. 81–85).

3 Náhradní rodinná péče

Každé dítě má právo žít se svými rodiči. Zároveň rodiče mají právo a současně povinnost pečovat o své dítě a vykonávat povinnosti a práva, které jim vyplývají z jejich rodičovské odpovědnosti. V některých případech je zapotřebí ochrana nezletilého a nesvéprávného dítěte. Z tohoto důvodu má stát pozitivní povinnost do rodinných poměrů zasahovat. Tato intervence státu do rodiny je vždy mimořádnou situací a musí mít zákonné důvody (Novotný 2014, s. 9).

V současné době systém náhradní rodinné péče pouze ojediněle řeší případy skutečně osiřelých dětí, kterým oba rodiče nebo jeden z nich zemřel. V naprosté většině se setkáváme s životními osudy takzvaně sociálně osiřelých dětí, které mají matku a otce (nebo alespoň jednoho z nich), ale ti se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí starat (Novotná 2018, s. 19).

Smyslem náhradní rodinné péče (NRP) je, aby děti vyrůstaly v rodinném prostředí, které má kladný vliv na jejich psychomotorický i psychický vývoj. NRP má vždy přednost před péčí ústavní a vzniká pouze na základě soudního rozhodnutí. Mezi formy NRP počítáme:

Osvojení (adopce) – můžeme chápat jako přijetí cizí osoby za vlastní. Po stránce právní získává osvojené dítě stejnou pozici jako dítě biologické. Osvojitelům tak vzniká rodičovská odpovědnost a vztahy dítěte k původní biologické rodině zcela zanikají. K osvojení dítěte je nutný souhlas rodičů, vyjma případů, kdy jsou splněny zákonem dané podmínky. O osvojení vždy rozhodne soud. Povinností osvojitelů je, nejdéle do zahájení školní docházky sdělit dítěti tuto skutečnost.

Pěstounská péče – svazek mezi pěstounem a svěřeným dítětem je daleko volnější než u osvojení a pěstounovi nenáleží rodičovská odpovědnost ani vyživovací povinnost. Ta nadále náleží rodičům dítěte. Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte a zastupuje ho pouze v běžných věcech.

Pěstounská péče na přechodnou dobu (profesionální pěstounská péče) – je v naší legislativě zakotvena od roku 2006. Jak napovídá název, jde o institut krizový a pouze přechodný.

Svěření dítěte do péče jiné osoby než rodiče – v zájmu dítěte, může soud svěřit dítě do péče jiné fyzické osoby než rodiče. Tato osoba musí poskytovat záruku řádné výchovy. Soud dává zpravidla přednost příbuzným dítěte.

Poručenství (s osobní péčí) – nemá-li a nevykonává vůči dítěti ani jeden z rodičů rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, stanoví mu soud poručníka. Poručník je rovněž zákonným zástupcem dítěte a v případě osobní péče má od státu nárok na hmotné zabezpečení jako pěstoun. Občanský zákoník také upravuje institut veřejného poručníka. Tím může být orgán sociálně-právní ochrany dětí (Cilečková 2014, s. 64–68).

Matějček (1999, s. 36) rozděluje pěstounskou péči ještě na tzv. „**klasickou**“ a **příbuzenskou**, kterou vykonávají příbuzní dítěte v největší míře prarodiče.

3.1 Pěstounská péče

Podíváme-li se na etymologii jazykového základu slova pěstounství, dostaneme se ke slovesu pěstovat. Pěstovat ve smyslu nechat růst – tedy eliminovat plevel, hnojit, zabezpečovat světlo a další potřeby. Za žádných okolností pěstovat neznamena násilně urychlovat růst. To by dříve či později vedlo pouze k nežádoucímu vytrhání z kořenů – vykořenění (Kovařík 2004, s. 24).

Matějček (2002, s. 15–17) definuje pěstounskou péči (dále jen PP) jako jednu z možných forem náhradní rodinné péče, která je garantovaná a zároveň také kontrolovaná státem. Zajišťuje hmotné zabezpečení pro dítě a dále přiměřenou finanční odměnu pro ty, kteří o něj pečují. Dítě může být svěřeno do společné péče buď oběma manželům, nebo i jedné fyzické osobě. Právní vztah mezi pěstouny a svěřeným dítětem je odlišný než u osvojení (adopce) a pokud není soudem stanoveno jinak, zůstává biologickým rodičům také jejich rodičovská zodpovědnost a jsou nadále zákonnými zástupci svého dítěte. Při PP se mezi dítětem a pěstounem nevytváří žádný příbuzenský vztah. Tato forma péče vzniká vždy pouze soudním rozhodnutím. Kontakt s biologickou rodinou dítěte je její nedílnou součástí, vyjma případů, kdy soud stanovil jinak. Tato péče zaniká po dosažení zletilosti dítěte, v ojedinělých případech ji může ukončit opět pouze soudní rozhodnutí.

Při PP stát svěří dočasně dítě do péče jiné osoby než rodiče. Těm však, pokud není soudem stanoveno jinak, zůstává právo rozhodovat o důležitých věcech ve vztahu k dítěti. Pěstouni ho zastupují pouze v běžných záležitostech. Velký rozmach

zaznamenala PP u nás v době první republiky, kdy tento systém zaujímal čelní místo v Evropě. Za komunistického režimu nastal naopak značný úpadek a přerušování tradice v PP a to z důvodu, že byla významně propagována a upřednostňována výchova kolektivní. PP jako taková byla znovuobnovena až v 60. letech minulého století. Tato péče je vhodnou alternativou téměř pro všechny děti, které z nějakého důvodu nemohou vyrůstat se svými biologickými rodiči a je pro ně daleko vhodnější alternativou než ústavní výchova. (Pazlarová in Matoušek 2013, s. 466–467).

Skutečným, hluboce lidským a velice důležitým smyslem pěstounské péče je dát malým i starším dětem, které prožily těžký začátek života a mají za sebou traumatické a narušené dětství, bezpečnou přijímající péči v přirozeném prostředí rodiny plném soudržnosti, lásky, vzájemnosti a blízkosti. Je to něco nesmírně cenného, co si mohou lidé dát navzájem jedině tehdy, když spolu žijí, myslí na sebe, znají se a mají se rádi. Když se dospělí lidé starají o děti, které k nim patří. Něco takového dokáže dítěti dát jenom dobrá a zdravá rodina (Winnette 2018a, s. 189–190)

3.1.1 Dlouhodobá (klasická) pěstounská péče

Po obnovení demokracie v ČR v roce 1989 jsme podědili tradici dlouhodobé PP. Legislativně ji představoval zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění. Samotná PP byla v této době velmi blízká osvojení. Dětem se poměrně často měnilo rodné příjmení za příjmení pěstounů, kontakty s biologickou rodinou byly realizovány pouze výjimečně a děti se umísťovaly i do značných vzdáleností od svých původních domovů (Pazlarová 2016, s. 13).

První velká novela zákona o rodině byla přijata v roce 1998 a přinesla tyto změny v oblasti pěstounské péče: Zcela nově zde bylo ukotveno právo dítěte vyjadřovat se ke všem záležitostem, které se ho týkají. K jeho názorům má být přihlíženo a to jak v rodině, tak při rozhodování soudu. Závaznou podmínkou při svěřování dítěte do péče jiné osoby je vždy stanoven zájem dítěte. Při svěřování dítěte má přednost jeho příbuzný. Dítě může být svěřeno do společné péče manželů. Náhradní rodinná péče má přednost před péčí ústavní. Tato novela zákona o rodině znamená převratnou změnu v přístupu k náhradní rodinné péči (Vyskočil in Pazlarová 2016, s. 14).

Od 1. ledna 2013, kdy vešla v platnost novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (SPOD) je kladen důraz na dočasnost PP a její subsidiaritu ve vztahu k biologické rodině. Biologický rodič může též požadovat své dítě zpět do osobní péče a soud jeho návrhu vyhoví, pokud je to v souladu se zájmem dítěte (Cileková 2014, s. 69).

Pěstounem se může stát osoba, která splňuje následující požadavky: V první řadě to je bydliště na území ČR a samozřejmě souhlas se svěřením dítěte/děti do PP. Tato osoba musí poskytovat záruku řádné péče. Pěstounům je umožněno vykonávat PP samostatně (ve své domácnosti), nebo v SOS dětských vesničkách. Zákon přiznává pěstounům možnost vykonávat PP společně, a to v případě, že jsou pěstouni manželé, nebo samostatně, ale pouze se souhlasem druhého manžela. Ten se musí na péči o dítě rovněž podílet, i když sám pěstounem není. Při rozvodu manželů společná PP zaniká. To samé se stane i při smrti jednoho z manželů. Souhlas druhého manžela není nutný v případech, že druhý manžel není plně svéprávný, nebo k získání tohoto souhlasu brání těžko překonatelná překážka. Pěstounem se nikdy nemůže stát rodič dítěte. U prarodičů nebo sourozenců je toto možné. V případě, že rodič z nějakých důvodů nemůže, nechce nebo neumí o své dítě pečovat, může se této péči ujmout příbuzný nebo osoba blízká. Soud dá této péči vždy přednost před péčí osoby cizí (Novotný 2014, s. 182–182).

Tabulka 1: Nepříbuzenská pěstounská péče 2008–2017 (MPSV, Roční výkazy o výkonu sociálně-právní ochrany dětí)

Počet osob vykonávajících „klasičnou“ (nepříbuzenskou) pěstounskou péči										
Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Počet osob	1935	2068	2909	3083	34928	3822	2755	2805	3066	3018

3.1.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu, někdy též nazývaná profesionální PP, je také náhradní forma rodinné péče. Cílem je zajistit veškeré potřeby dítěte, ale pouze

po omezenou dobu. Umožňuje tak dítěti pobyt v láskyplném rodinném prostředí, do doby než se najde trvalé řešení jeho aktuální životní situace. Dítě je do této formy NRP svěřováno pouze na nezbytně nutnou dobu a její oprávněnost je soudem přezkoumávána každé tři měsíce. V naší legislativě se pěstounská péče na přechodnou dobu poprvé objevila v roce 2006, ale až do roku 2013 nebyla téměř využívána a to z důvodu, že do roku 2013 nebylo uspokojivě promyšleno a následně zajištěno finanční a sociální zabezpečení samotných pěstounů. K velké změně došlo teprve s novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a to od 1. 1. 2013 (Pazlarová 2016, s. 153).

Dle této novely může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany (OSPOD) dětí soud svěřit dítě do PP na přechodnou dobu na dobu:

- po kterou nemůže biologický rodič z vážných důvodů pečovat,
- na dobu, po jejímž uplynutí může dát rodič souhlas s osvojením,
- na dobu do nabytí právní moci soudního rozhodnutí o tom, že souhlasu rodiče s osvojením není třeba.

Maximální doba trvání této formy pěstounské péče je stanovena na jeden kalendářní rok (Sobotková, Očenášková 2013, s. 28).

Tabulka 2: Pěstounská péče na přechodnou dobu 2014–2017 (MPSV, Roční výkazy o výkonu sociálně-právní ochrany dětí)

Počet osob vykonávajících pěstounskou péči na přechodnou dobu				
Rok	2014	2015	2016	2017
Počet osob	421	654	799	900

4 Příbuzenská pěstounská péče

Příbuzenská PP je též možná podoba pěstounské péče. V bakalářské práci je příbuzenská PP východiskem pro výzkumnou část, z tohoto důvodu je jí věnována samostatná kapitola.

Příbuzenskou PP rozumíme takovou péči, ve které pěstounství vykonává rodinný příslušník. Takovým příbuzným může být prarodič, teta/strýc, sourozenec, nebo dokonce i vzdálenější příbuzný. Stimul ke zrodu příbuzenské PP je diametrálně odlišný, než tomu je u „klasické“ PP. Tito pěstouni se na rozdíl od příbuzných pěstounů poměrně dlouho a soustavně připravují na přijetí dalšího člena své vlastní rodiny. Pomalu a postupně získávají všechny potřebné informace, na základě kterých své rozhodnutí pečlivě zvažují a také přehodnocují. Teprve potom přichází na řadu náročný proces zařazení do registru žadatelů, ve kterém jsou odborně posouzeni psychologem a sociálním pracovníkem. Následují poměrně časově zdlouhavé přípravy pro budoucí pěstouny. Příbuzní, nejčastěji prarodiče, tento náročný proces neabsolvují vůbec. Své zcela nové role pěstouna se někdy ujímají skutečně naprosto neočekávaně, častěji však jde o vygradování dlouhodobě nepříznivé situace někde v jejich vlastní rodině (Uhlířová 2010, s. 6).

Příbuzenská PP je v České republice (ČR) velice rozšířená. V minulosti byla péče členů rodiny často jedinou alternativou před umístěním dítěte do ústavní výchovy. Příbuzenští pěstouni neprocházejí poměrně složitým procesem posuzování svých kompetencí a nemusí se účastnit odborných příprav pro budoucí pěstouny a osvojitele. Pramení to nejspíše z názoru, že příbuzenský vztah je natolik vlivnou zárukou kvalitní péče, že jej už není potřeba nijak více prověřovat. V praxi se setkáváme s tím, že opak může být pravdou (Pazlarová 2016, s. 129–130).

V příbuzenské PP hovoříme o skutečně velkém množství dětí, které jsou umístěné v tomto systému pěstounské péče. Tyto děti jsou velkou měrou ohroženy přenosem patologických symptomů v prostředí, ve kterém jsou vychovávány. Celá řada dětí zde žije v těžkých a velmi složitých rodinných situacích (Rotreklová 2014, s. 81).

Moštková a Sobotková (2016, s. 49) upozorňují na to, že za posledních deset let se v ČR počet prarodičů pěstounů více než zdvojnásobil. Navíc příbuzenskou PP rozumíme nejen péči prarodičů, ale i dalšího příbuzenstva (tety, strýcové, či zletilí

sourozenci). Příbuzenská PP tvořila v roce 2015 přesně 73,2 % ze všech pěstounských rodin. Tyto údaje naprosto jednoznačně ukazují to, jak významné místo v systému náhradní rodinné péče příbuzenská pěstounská péče zaujímá.

Příbuzenští pěstouni mají zpravidla vyšší věkový průměr než „klasičtí“ dlouhodobí pěstouni. V mnoha případech jsou to již ekonomicky neaktivní občané a z toho plyne horší ekonomická situace v některých pěstounských příbuzenských rodinách. Minimálně pro polovinu příbuzenských pěstounských rodin jsou dávky PP naprosto nezbytné k pokrytí a zajištění NRP o svěřené dítě (Institut projektového řízení 2017, s. 7).

Tabulka 3: Příbuzenská pěstounská péče 2008–2017 (MPSV, Roční výkazy o výkonu sociálně-právní ochrany dětí)

Počet osob vykonávajících příbuzenskou pěstounskou péči									
Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Prarodiče	2913	3290	4275	4722	4922	5640	5817	6026	6373
Jiní příbuzní	1009	1063	1436	1511	1630	1796	1619	1633	1636
Celkem	3922	4353	5711	6233	6552	7436	7436	7659	8009

4.1 Důvody a motivace k příbuzenské pěstounské péči

K příbuzenské PP zejména u prarodičů dochází dle Matějčka (1999, s. 50–51) v případech, kdy vlastní rodiče dítěte z nějakého důvodu nejsou schopni se o svého potomka starat. Tyto děti mají po každém ze svých prarodičů jednu čtvrtinu své genetické výbavy a prarodiče v nich pochopitelně vidí pokračování svého rodu. Z tohoto důvodu mají velmi silnou motivaci k jejich výchově. Často také do svých vnoučat vkládají naděje, které oni sami ani jejich děti nebyli schopné naplnit.

Samozřejmě důvody, proč se děti ocitají v příbuzenské PP, mohou být, stejně jako u „klasické“ PP velmi různé. Příčinou může být:

- mládí a celková nezralost matky, která nezvládá péči o své dítě,
- sociálně patologický způsob života rodiče(ů) a následné odebrání dítěte,
- rodič(e) ve výkonu trestu,
- úmrtí rodiče(ů) následkem úrazu či nemoci,

- úmrtí jednoho z partnerů a následné opuštění dítěte i druhým partnerem, který takovou těžkou situaci nedokázal zvládnout,
- psychická diagnóza rodiče(ů),
- závislost rodiče(ů) na drogách případně alkoholu (Uhlířová 2009 in Uhlířová 2010, s. 6).

Moštková a Sobotková (2016, s. 47) rozdělují již výše zmíněné důvody umístění dítěte do příbuzenské PP, nejčastěji péče prarodičů, do následujících kategorií: První kategorii označují jako patologický způsob života biologických rodičů např. užívání drog či alkoholu, páchání trestní činnosti, zanedbávání nebo dokonce týrání dítěte aj. Do druhé kategorie řadí osobnostní charakteristiky rodičů, za které považují nízký věk a s ním spojenou celkovou sociální nezralost, nezodpovědnost, agresivitu, labilitu aj. Do poslední třetí kategorie řadí životní události jako rozpad partnerského vztahu, opuštění dítěte, odjezd do zahraničí, nezaměstnanost a z ní plynoucí nedostatek finančních zdrojů aj.).

Nejčastější motivací příbuzných k přijetí dítěte do PP je náhlé řešení situace. Nastalo úplné selhání biologických rodičů a dítěti reálně hrozí umístění do ústavní péče. Jde tedy do jisté míry o vynucený stav (Institut projektového řízení 2017, s. 10).

4.2 Přínosy a rizika příbuzenské pěstounské péče

Za hlavní přínos příbuzenské PP můžeme ve většině rodin považovat již navázaný vztah mezi dítětem a příbuzným, kterému bylo dítě svěřeno do péče. Dítě zná prostředí do kterého přichází, orientuje se ve vztazích a zachovává si nadále svoji rodinnou identitu. Naopak za největší riziko tohoto druhu péče vidíme: nevhodné vzorce chování, které se v rodině předávají z generace na generaci, nedostatečné rodičovské kompetence pěstounů, nedostatek životní síly a zdravotní stav pěstounů. Rizikové mohou být i narušené vztahy s širší rodinou, úmyslné zatajování závažných informací v průběhu příbuzenské péče. Zdaleka nejnáročnějším obdobím je dospívání dětí v této formě PP. Pečovatelská kapacita příbuzenských rodin může být v této vývojové fázi dítěte již vyčerpaná. Významným faktorem je i zhoršující se zdravotní stav příbuzenských pěstounů zejména prarodičů. Neopomenutelným faktem je i to, že mezi pěstounem a dítětem je generační propast (Institut projektového řízení 2017,

s. 9–10).

Další riziko spatřuje Matějček (1999, s. 51) především v přemíře lásky a shovívavosti, kterou prarodiče svému vnoučeti věnují. Vše je umocněno rovněž tím, že prarodiče jsou si vědomi zkracujícího se vlastního času a dalšími typickými znaky pokročilejšího věku, za které můžeme považovat např. zvýšenou úzkost, sníženou schopnost adaptace, úbytek fyzických sil atd. Značné je tu i vědomí pokrevní sounáležitosti a rodinné nedotknutelnosti. Příbuzenští pěstouni daleko častěji brání svoji intimitu rodinného soužití.

Moštková, Sobotková (2016, s. 49) rovněž vyhodnotily rizika příbuzenské PP. Na prarodiče jsou požadavky spojené s péčí o svěřené děti vzhledem k jejich věku a úbytku fyzických sil mnohdy náročné. Často trpí zvýšenými obavami o svěřené dítě, a to i v otázkách jeho budoucnosti. Běžné jsou i velké pocity viny z vlastního selhání při výchově svého dítěte. V příbuzenské PP se často vyskytuje menší ochota ke spolupráci odborníků při výchově dětí. Objevují se zde extrémní přístupy k náhledu na biologické rodiče svěřených dětí a také finanční obtíže v rodinných rozpočtech. Prarodiče často berou svěřené vnoučata do své péče jako druhou šanci na rodičovství, něco jako druhý „opravný“ pokus. Pozitiva pro pěstouny jsou u této formy péče bezesporu obohacující zkušenosti prarodičů z péče o vnoučata, udržení si aktivního životního stylu, zažívání pocitu úspěchu, radosti a hrdosti.

Pozitivněji nahlíží na péči příbuzenských pěstounů Uhlířová (2010, s. 51–52). Do předností příbuzenské péče řadí také snazší aklimatizaci pro dítě, které přichází do známého prostředí příbuzného. Děti svěřené do příbuzenské pěstounské péče trpí daleko méně poruchami identity, protože dobře znají své kořeny a vědí, odkud pocházejí, kdo patří do jejich rodiny. Tyto děti pravděpodobně nebudou vrstevníky stigmatizovány v takové míře, jako děti v klasické pěstounské péči. Výhody tohoto druhu péče lze spatřit i v její stabilitě, když je rodina adekvátně podporována. Pozitivem je i to, že zprostředkování kontaktu mezi dítětem a biologickým rodičem je v řadě příbuzenských pěstounských rodin daleko snadnější. A pokud se s tímto tématem příbuzenští pěstouni dobře vyrovnají, je tu možný předpoklad pravidelných kontaktů mezi dítětem a jeho biologickým rodičem.

Naopak negativa příbuzenské péče vnímá Uhlířová (2010, s. 30–32) nejvíce ve finančních obtížích, které mohou v některých případech v těchto rodinách nastat. A to zejména tehdy, když se příbuzní za vzniklou rodinnou situaci stydí, nejsou dostatečně informováni o svých právech a povinnostech a o nějaké formální PP nemají ani tušení.

Postupem času se k většině rodin potřebné informace dostanou a příbuzenští pěstouni využívají státních příspěvků i další formu podpory. I přesto se některé rodiny ocitají ve finanční nouzi, která dříve či později vede k sociální izolaci. Neopomenutelný je i generační rozdíl mezi prarodičem, případně starším pečujícím příbuzným a dítětem. Tento rozdíl nabývá na intenzitě hlavně v období puberty svěřeného dítěte. V tomto období se dítě může za staršího pěstouna dokonce stydět. Zkrátka tito pěstouni plní roli, která jejich věku už tak úplně nepřísluší a může je fyzicky i psychicky velmi vyčerpávat. Významný je u těchto pěstounů i strach z budoucnosti. Respektive o to, aby dokázali svěřené dítě ve zdraví vychovat a postavit ho do samostatného života.

Za neopomenutelné riziko považuje Uhlířová (2010, s. 49) také to, že příbuzenští pěstouni (prarodiče) musí do své nové rodičovské role vkládat veškerou svoji energii. V důsledku toho nemají téměř žádnou šanci být plnohodnotnými prarodiči pro svá další vnoučata, pokud je mají. Nemohou spravedlivě rozdělit svoji energii, čas, ani peníze. A takováto situace je může pochopitelně trápit.

4.3 Prarodiče

Pro zdárný citový a sociální vývoj dítěte jsou prarodiče velmi významní. Styk se starší generací napomáhá u dětí k rozvoji sociálního citění a pro-sociálních postojů. To je důležité jak pro dítě jako jedince, tak i pro společnost jako celek. V případech, kdy se mladá rodina dostane do malých či velkých obtíží, jsou to ve většině případů právě prarodiče, kdo jí jako první přispěchá na pomoc a mnohdy jsou ochotni pomáhat s opravdu velkou intenzitou. V rodinách, které absolutně selhaly a dítě v nich nadále nemůže zůstat, jsou prarodiče první na řadě, na koho se OSPOD obrací a hledá u nich trvalé zázemí v podobě náhradní rodinné péče (Matějček 1994, s. 81–82).

Stárnutí probíhá u každého jedince zcela individuálně a být prarodičem není vrozená dispozice. Prarodičovství je schopnost mít rád dítě stejné krve, ale už ne naše vlastní. Znamená to být opět „na stará kolena“ připraven více či méně pomáhat v péči o malé dítě. V tomto věku se však člověk již pomalu obrací sám do sebe, přibývají zdravotní obtíže, mění se kvalita života a omezuje se chuť pobývat ve společnosti a pečovat o druhé. Někdo se stahuje do ústraní, jiný si užívá života bez pracovních povinností. Typická je potřeba více odpočívat. Každý, kdo měl problémy se svými

vlastními dětmi, nemusí je nutně mít i s vnoučaty. Někteří lidé vidí ve vnoučatech svoji „druhou výchovnou šanci“. Prarodiče jsou jistě nepostradatelní členové v rozšířené rodině. V procesu socializace mohou dětem ozřejmit některé situace a věci, na které rodiče nemají čas, a zprostředkovávají dětem i jiný pohled na svět než rodiče. Děti se tak učí jinak vnímat čas a lépe si mohou představit své vlastní stárnutí. Pomalu a postupně se tak učí trpělivosti a toleranci ke stáří. Staří lidé jsou živým důkazem toho, že život se dá smysluplně prožít až do úplného konce a nejrůznější katastrofy lze přežít. Prvořadým úkolem prarodičů je vytvářet citové bezpečí malým dětem v rodině. Prarodiče obvykle nejsou k dispozici výhradně dětem, ale zároveň i jejich rodičům. Obecně jsou pak považováni jako pojistka pro případ, že by se v rodině něco nepříjemného událo. V některých případech se bohužel až příliš vměšují mezi partnery a stojí i za rozpadem vztahu dvou mladých lidí (Irmanová 2011, s. 99–105).

Vztahy mezi vnoučaty a jejich prarodiči jsou vždy závislé na mnoha okolnostech. Matějček s Dytrychem (1997, s. 105–110) popsali několik typů prarodičů.

První typ – **vládci rodiny**. Ti si i přes svůj pokročilý věk stále udržují respekt a autoritu u svých dětí i vnoučat. Nikdo se jim neodvažuje odporovat a chod rodiny je stále plně v jejich režii. Taková rodina málo přihlíží na názor dítěte i vnoučat.

Dalším typem jsou **protektori**. Patří sem velice úzkostní prarodiče. Narození svých vnoučat dlouho a s napětím očekávají a je to pro ně významná emoční událost. Pro rodinu chtějí to nejlepší a to pochopitelně také sami určují. V péči o svá vnoučata jsou hodně angažovaní. Často zasahují i do sociálních vztahů svých vnoučat a mají obavy, aby je někdo „nezkazil.“

Další je kategorie **obětavců**, ti do rodiny příliš nezasahují, ale pro vnoučata udělají první i poslední. Jsou ochotni pro ně obětovat svůj čas, energii i úspory. Z tohoto často plyne jejich pocit nedocení.

Prarodiče žijící nový život jedná se o typ prarodičů, kteří se stali prarodiči již ve věku střední dospělosti. V tomto věku se lidé často stávají jak prarodiči svým vnoučatům, ale také rodiči svým dětem z dalšího manželství, či partnerského vztahu. V těchto případech se stává, že prarodiče dávají přednost vlastnímu dítěti před vnoučetem. Tímto může vztah k vnoučatům dostat zvláštní podoby. Může se ale také jednat o prarodiče, kteří byli do své nové role postaveni zcela nedobrovolně a prarodičovství jim ohrožuje představu o jejich dalším životě.

Další kategorií jsou **opuštění prarodiče**. Jejich rodinné vztahy jsou celkově

chladné a to se přirozeně wpisuje i do vztahů s vnoučaty. Ty o ně jeví pouze malý zájem a vlastně nedostanou ani mnoho příležitostí lépe je poznat. Tito prarodiče mohou být ze situace v rodině zoufalí a mají pocity křivdy a nevděku.

Poslední kategorie je souhrnně nazývána **všichni ostatní**. Vztahy vnoučat a prarodičů mohou být ve velké míře různorodé a nikdy se nedají předem naplánovat.

5 Práva a povinnosti pěstounů

Pěstouni jsou povinni a zároveň i oprávněni o svěřené dítě osobně pečovat a úměrně vykonávat práva a povinnosti, které by jinak náležely rodičům. Pěstouni při výchově rozhodují pouze v běžných záležitostech, v tomto rozsahu dítě také zastupují a spravují jeho jmění. Za běžné záležitosti jsou přitom považovány opravdu drobnosti např. nákupy oblečení, placení školních obědů, atd. Pokud není soudně stanoveno jinak např. (pozastavení rodičovské odpovědnosti, omezení rodičovské odpovědnosti, nebo zbavení rodičovské odpovědnosti), zůstávají biologičtí rodiče zákonnými zástupci svého dítěte. Pěstouni jsou povinni informovat je o všech podstatných záležitostech týkajících se dítěte a žádat si jejich souhlasu v záležitostech, které nejsou považovány za běžné (vyřízení cestovního dokladu, neakutní lékařský zákrok). Do významných povinností pěstounů dále patří rozvíjení popřípadě udržování sounáležitosti mezi dítětem a jeho biologickou rodinou. K tomuto náleží i umožnění kontaktů mezi nimi. Mezi povinnosti pěstounů toto nepatří pouze v případech, kdy soud z vážných důvodů stanovil jinak. Stává se tak po předchozím týrání, či zneužívání dítěte jeho biologickou rodinou. Pěstoun, rodič, nebo samo dítě může soudu navrhnout úpravu výše zmíněných práv a povinností, případně také to, aby byla pěstounská péče zrušena (Novotný 2014, s. 182–184).

Od roku 2013, kdy vešla v platnost novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, mají pěstouni novou povinnost uzavírat Dohody o výkonu pěstounské péče s orgány sociálně-právní ochrany dětí. Tyto dohody uzavírají pěstouni buďto s obecními úřady s rozšířenou působností, krajskými úřady nebo s osobou pověřenou k výkonu SPOD. Tou je nejčastěji nestátní nezisková organizace (Sobotková, Očenášková 2013, s. 26).

Dohoda o výkonu PP je dalším dokumentem, ve kterém jsou podrobně upravena práva a povinnosti pěstounů. Zde jsou blíže specifikována a upravována přesně dle konkrétních potřeb daného dítěte a celé rodiny. Stanovena je i možnost tuto dohodu vypovědět (Vyskočil 2014, s. 6).

Mezi práva, která vyplývají z Dohody o výkonu PP Vyskočil (2014, s. 6) řadí:

- pomoc se zajištěním osobní péče o svěřené dítě např. po dobu pracovní neschopnosti,
- pomoc se zajištěním celodenní péče o svěřené děti v rozsahu minimálně

14 dní v kalendářním roce (respitní pomoc),

- právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci min. 1× za 6 měsíců,
- právo na bezplatnou možnost zvyšovat si své znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě (vzdělávat se).

Mezi povinnosti pěstounů Vyskočil (2014, s. 6) počítá:

- povinnost v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte (IPOD) udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými (rodiče, sourozenci, příbuzní),
- povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu PP doprovázejícím pracovníkem pověřené organizace.

Doprovázející pracovník, též nazývaný klíčový pracovník, navštěvuje pěstounskou rodinu dle aktuální potřeby, nejméně však jednou za dva měsíce. Tento pracovník je s celou pěstounskou rodinou v pravidelném osobním kontaktu a jeho úloha je podporovat ji jako systém. Měl by pomáhat pěstounům, aby svěřeným dětem lépe rozuměli, snažili se k nim nalézt vhodný výchovný přístup a mohli jim poskytnout vhodné podmínky a bezpečné zázemí pro jejich optimální vývoj. Dále je jeho úkolem včas rozpoznat obtíže, které se mohou v pěstounské rodině vyskytnout a nabízet všem jejím členům adekvátní pomoc a podporu. Například prostřednictvím dalších odborníků psychologa, terapeuta aj. Hlavním úkolem pracovníka doprovázející organizace je tedy, jak napovídá název, doprovázení celé rodiny a monitorování toho, jak se dítěti v rodině daří. O průběhu pěstounské péče pravidelně jednou za šest měsíců informuje orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), do jehož evidence spadá každé dítě umístěné do pěstounské péče. Sociální pracovník OSPOD také navštěvuje dítě v pěstounské rodině a to nejméně jednou za šest měsíců. Příslušný OSPOD sestavuje dítěti individuální plán ochrany dítěte (IPOD), sleduje a také vyhodnocuje jeho naplňování, dále také spolupracuje s původní rodinou. Toto je důležité vždy, když je dítě s rodinou v osobních kontaktech, nebo když se předpokládá, že se dítě bude do této rodiny vracet (Šilhánková 2018, s. 103).

5.1 Vzdělávání pěstounů

Prámem a zároveň i povinností je tedy vzdělávání pěstounů. Dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů, konkrétně § 47, mají pěstouni nárok na zajištění bezplatného vzdělávání v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích. Toto vzdělávání zajišťuje subjekt, se kterým pěstoun uzavřel výše zmíněnou Dohodu o výkonu PP. Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o SPOD stanovuje okruhy tohoto vzdělávání. Jsou jimi péče o dítě, péče o specifické skupiny dětí (dítě jiného etnika, dítě se zdravotním postižením, sourozenecké skupiny, děti, které mají za sebou zanedbávání, týrání či zneužívání), péče o dítě při změně spojené se vzděláváním nebo vývojovými fázemi dítěte, zvládání krizových situací, příprava dítěte na odchod z pěstounské péče. Všechna další ujednání ohledně vzdělávání jsou předmětem dohody mezi pěstounem a doprovázející organizací (Lusková 2017, s. 7).

V očích pěstounů byly první reakce na nově vzniklou povinnost vzdělávání ambivalentní. Někteří toto opatření uvítali, jiní to doposud považují za zbytečné až obtěžující. Převážně kladně hodnotí tuto povinnost pěstouni, kteří na tuto skutečnost byli připravováni již v rámci příprav pro budoucí pěstouny. Naopak u příbuzenských pěstounů, zejména u prarodičů, se tato povinnost setkala se značným nepochopením. Vzdělávání je pro pěstouny zákonná povinnost, ale bohužel není nijak vymahatelná jak ze strany doprovázející organizace, tak orgánu SPOD (Lusková 2018, s. 106).

Možné formy vzdělávání pěstounů jsou například: **Prezenční forma výuky** formou 6-8 hodinových seminářů ve všední den či v sobotu, případně víkendové vzdělávací semináře. Možné jsou i semináře v kratším časovém rozsahu, ale zde je riziko, že nedojde k efektivnímu propojení mezi posluchačem a lektorem (Lusková 2017, s. 7–8).

Popularitě se těší i **víkendové vzdělávací pobyty** s doprovodným programem pro děti. Tyto aktivity vedou jednoznačně k rozvoji přátelských vazeb mezi dětmi i celými pěstounskými rodinami. Poskytují také dostatek prostoru pro společné sdílení a vzájemnou podporu. Takto organizované vzdělávací semináře se aktuálně jeví jako nejpřínosnější, ale je třeba zmínit, že jejich organizace a financování je poměrně náročné a nákladné. Za určitých podmínek je možná také **individuální forma vzdělávání – samostudium odborné literatury**. Ta se však musí vztahovat

k tématům uvedených ve výše uvedené vyhlášce a sociální pracovník je povinen přečtení literatury ověřit. A to při osobním rozhovoru o obsahu monografie, případně vyplněním testu, který se k odborné literatuře vztahuje. Vše je nutné následně zaznamenat do spisové dokumentace pěstouna. Obdobnou formou je i **e-learningové** vzdělávání, jehož témata musí rovněž odpovídat vyhlášce a pěstoun při něm musí absolvovat závěrečný test. Ať už si pěstouni zvolí jakoukoli formu vzdělávání, sociální pracovník zakládá příslušné osvědčení o absolvování do spisu pěstouna a v pravidelných půlročních zprávách o tom informuje OSPOD (Lusková 2017, s. 7– 8).

5.2 Dávky pěstounské péče

Pěstouni dostávají od státu odměnu pěstouna z prostého důvodu. Výchovou dítěte se složitou a mnohdy velice těžkou minulostí dělají celé společnosti významnou a ničím nenahraditelnou službu. Tyto děti, které dostaly šanci vyrůst v láskyplném, rodinném prostředí, mají do budoucna velkou šanci zapojit se do společnosti a plně rozvinout svůj vlastní potenciál v její prospěch. *Takže pěstounství člověk nedělá pro peníze, ale za peníze. A to je velký rozdíl* (Zezulová 2012, s. 20).

Dávky pěstounské péče jsou vypláceny jak pěstounům na přechodnou dobu (osobám v evidenci), tak osobám pečujícím, za kterou je považován pěstoun/trvale pečující poručník. Zákon o SPOD určuje na jakou dávku má pěstoun nárok. Tyto dávky jsou poskytovány bez ohledu na výši příjmu, jedná se tedy o dávky netestované, které vyplácí příslušná krajská pobočka Úřadu práce. Mimo dávek PP náleží pěstounům a dětem také dávky státní sociální podpory, např. rodičovský příspěvek, přídavek na dítě aj. Zákon o SPOD přiznává následující dávky PP (Korbelová Dohnalová 2018, s. 93–98):

- **Příspěvek na úhradu potřeb dítěte** – na tento opakovaný příspěvek (vyplácí se každý kalendářní měsíc) má nárok nezletilé a nezaopatřené dítě, které bylo svěřeno do PP. Tato dávka je určena na běžné denní potřeby dětí a vyplácí se osobě, která o toto dítě pečuje. Nárok na tento příspěvek má dítě i po dosažení zletilosti, nejdéle však do šestadvaceti let věku. A to pouze v případě, že se jedná o nezaopatřené dítě, dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře,

ve znění pozdějších předpisů, které žije v jedné domácnosti s osobou, která byla do jeho zletilosti osobou pečující (pěstounem). Výše příspěvku je rovněž stanovena zákonem o SPOD a je diferenciována dle věku dítěte a zohledněno je i to, zda se jedná o dítě závislé na pomoci jiné osoby.

- **Odměna pěstouna** – ta je vyplácena pěstounovi i po dosažení zletilosti svěřeného dítěte v případech, kdy má dítě nárok na úhradu potřeb dítěte. Dále osobám v evidenci (pěstounům na přechodnou dobu) bez ohledu na to, zda aktuálně pečují nebo nepečují o svěřené dítě. Tato dávka se odvíjí od počtu svěřených dětí a samozřejmě také od toho, zda je dítě osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby. Odměnu pěstouna lze v podstatě považovat za mzdu pro pěstouna. Je považována za příjem ze závislé činnosti a odečítá se z ní záloha na daň a sociální a zdravotní pojištění. Jsou-li pěstouny oba manželé, je odměna pěstouna vyplácena pouze jednomu z nich. V případech, kdy je pěstoun rodičem nebo prarodičem jednoho z rodičů svěřeného dítěte, je mu tato odměna vyplácena, když pečuje alespoň o tři děti nebo o dítě, které je závislé na pomoci jiné osoby ve II., III. nebo IV. stupni závislosti. Je-li pěstounovi svěřeno jedno nebo dvě děti, případně dítě v I. stupni závislosti, je mu odměna vyplácena pouze v případech vhodných zřetele a je brán ohled na sociální i majetkové poměry pěstouna. To, jestli jde nebo nejde o případ vhodný zvláštního zřetele, posuzuje krajská pobočka Úřadu práce ČR.
- **Příspěvek při převzetí dítěte** – na tuto jednorázovou dávku má nárok pěstoun, nikoli pěstoun na přechodnou dobu, který převzal dítě do PP. Dávka slouží k pokrytí nákladů na nezbytné věci osobní potřeby dítěte např. oblečení a školní pomůcky. Je odstupňována dle věku svěřeného dítěte.
- **Příspěvek na zakoupení motorového vozidla** – na tento rovněž jednorázový příspěvek mohou dosáhnout pěstouni, kteří pečují alespoň o tři děti a nesmí toto vozidlo používat k výdělečné činnosti. Příspěvek je poskytován ve výši do 70 % celkových nákladů na pořízení vozidla, případně na opravu vozu, který již pěstoun vlastní, maximálně však do výše 100 000 Kč. Během deseti let nesmí tyto příspěvky přesáhnout částku 200 000 Kč.
- **Příspěvek při ukončení pěstounské péče** tento jednorázový příspěvek náleží osobě, která byla v den dosažení zletilosti v PP a je vyplácen k datu, kdy končí jeho nárok na úhradu potřeb dítěte.

6 Dítě v pěstounské péči

Děti, které vyrůstají v náhradní rodině, často řeší obtíže, o kterých nemají jejich vrstevníci ani tušení. Všechny zažily velice traumatickou událost – opustili je vlastní rodiče. Již tento samotný fakt je pro dítě obrovským traumatem, se kterým je opravdu velmi obtížné se vyrovnat. Některé mají navíc za sebou fyzické či psychické násilí, stěhování z místa na místo a s tím spojené bolestné ztráty osob i svých vlastních věcí. Musejí postupně přivyknout na život ve svých nových rodinách s jinými lidmi. V pěstounské rodině jim při pohledu zvenčí vlastně nic důležitého neschází, přesto se často stává, že i nadále prožívají pocity, se kterými si sami nedokáží poradit. Jsou prostě jiné a citlivě to vnímají. Stále dokola se snaží najít odpovědi na otázky, které se jim honí hlavou: Proč zrovna mě rodiče nechtějí – to jsem opravdu tak špatný? Mají mě pěstouni rádi? Má mě vůbec někdo na světě rád a zasloužím si to vůbec? Jací jsou moji praví rodiče? (Semerádová, Černá 2013, s. 5).

Dítě, které se ocitlo v PP, si svoji složitou situaci samo nevybralo. Kdyby mělo možnost volby, přálo by si, aby jeho biologičtí rodiče dostatečně fungovali a mohlo s nimi žít doma. Často myslí na to, kde jsou jejich vlastní rodiče a proč ho opustili? Kam a proč odešli? Co asi teď dělají? Proč s nimi nejsem a je to moje vina? Děti, které vyrůstají v PP, mají úplně stejné potřeby jako děti v běžných rodinách. Tyto děti, zejména dokud jsou malé, nedokáží svoji životní situaci dobře pochopit a vyrovnat se s ní. Je proto důležité, aby pro sebe měly poučené a laskavé dospělé lidi, kteří jim se vším pomohou. (Winnette 2016, s. 14).

Do svých nových pěstounských rodin si s sebou děti přinášejí pocity opuštěnosti, ztráty a zármutku. Ve většině případů mají poruchy s utvářením vazeb a časté jsou u nich i neurologické změny. Trpí strachem, hněvem a výjimkou nejsou ani záblesky bolavých vzpomínek z minulosti a posttraumatický stres. Děti v sobě mají stud, různé druhy úzkostí někdy i deprese. Jejich projevy a chování jen málo kdy odpovídá jejich věku. A i když na svůj chronologický věk pohledem zvenčí vypadají, uvnitř mohou být na emocionální úrovni daleko mladšího dítěte. Tyto děti se doposud nevyvíjely zdravě a pro své „přežití“ si vytvořili řadu obranných strategií. Tyto již nefunkční strategie je nutné v nové rodině odbourat, což není vůbec jednoduchá záležitost. Je důležité si uvědomit, že někdy muselo být dítě opravdu silné, aby přežilo nepřízeň osudu a důsledkem toho mohou být nezvladatelné projevy jeho chování. U takovýchto

děti je dobré přijít na pravé příčiny jejich chování a podporovat jejich proces uzdravování (Purvis 2013, s. 42–43).

6.1 Identita dítěte v pěstounské péči

Matějček (1994, s. 54) představuje identitu jako vnitřní odpověď na otázku, kdo vlastně jsem. Nikoli co mám, co mi patří, ale co já sám pro sebe znamenám. Co znamenám pro lidi v mé rodině a v mém okolí? Co v tomto světě znamenám pro sebe i pro druhé. Identitu nacházíme tam, kde se vzájemně potřebujeme, v intimitě rodinných vztahů. Identita je hlavně o vztazích a pro dítě jsou to vztahy v nejbližším sociálním okolí, tedy interpersonální vztahy uvnitř rodiny. Pochopitelně má identita také své vnější znaky. Těmi je jméno, případně to, jak nám říkají v blízkém okolí, později občanský průkaz, národnost, náboženství a další. Nedílnou součástí je i fyzický vzhled a podstatným dílem celé identity je původ, naše historie, náš vlastní životní příběh. To ke komu patříme, kdo jsou naši rodiče.

Příznačným obdobím, kdy se utváří identita, je batolecí věk. Období druhého a třetího roku věku dítěte. V tomto věku dítě přirozeně vrůstá do vztahů ve své rodině a uvědomuje si svou svébytnost. Prosazuje si svoji vůli, svá přání a potřeby. Obvykle si říká svým jménem a všímá si svého postavení v konstelaci rodinných vztahů. Zakouší, jak je ostatními hodnoceno a co pro ně znamená. Často říkáme dítěti to a to jsi, ty jsi apod. Předáváme mu tak určitou naši představu o něm samotném a to přesně tak, jakou představu o něm máme my sami. Po dosažení tří let věku hrají významnou roli v utváření identity vrstevníci. Dítě vstupuje do společnosti svých vrstevníků a to jak v ní obstojí, závisí do jisté míry na tom, jaké je a co si o sobě myslí. Podle toho bude vrstevníky přijímáno do společných her a bude v jejich společenství více či méně oblíbené. Tímto bude jeho já buď posilováno nebo oslabováno. Významnou etapou v utváření vlastní identity je střední školní věk. Tedy doba přibližně mezi osmým a dvanáctým rokem. Zde se diferencují životní role dle pohlaví. V tomto čase se utváří vědomí své vlastní identity vzhledem k pohlaví a rodičovské chování vůči malým dětem. Období puberty posouvá vývoj identity na individuální úroveň. Kdo jsem já? Takto zní otázka dospívajícího jedince a samotné utváření jeho vlastního já se mnohdy „rodí“ v bolestech, někdy i v odmítání toho, co na něho dříve působilo. Ale vše co do

adolescenta bylo vloženo předchozí výchovou, se jen tak ztratit nemůže. Dále se vnímání svého vlastního já rozšiřuje ještě o erotickou a sexuální přitažlivost. Spolehlivá láska rodičů nebo primárních pečujících osob už není dostačující. Vystupuje potřeba intimity ve vztazích (Matějček 1994, s. 54–56).

Děti na své vlastní rodiče často myslí. Myslí na ně, i když si je nepamatují. Povědomí dítěte, že se narodilo někomu jinému než náhradnímu rodiči, povědomí, že někde jinde žijí lidé, kteří s ním jsou spjati krví, tvoří nedílnou součást jeho identity. Protože v mysli dítěte existuje obraz vlastního rodiče, mívá náhradní rodič někdy tendenci s touto mentální představou rodiče bojovat, zapudit ji, aby jediným rodičem byl on sám (Uhlířová 2014, s. 6–7).

Když dítě aktivně žádá informace o svých kořenech a pátrá po opravdovém důvodu, proč nežije se svými biologickými rodiči, otevírá tím téma své vlastní identity. V pěstounských rodinách mohou nastat různě silné krizové situace. Střetnutí se s důležitými a pravdivými informacemi z minulosti je vždy velmi choulostivá záležitost. A emoce všeho druhu jsou zde nevyhnutelné. I když je to náročné, je třeba dát dítěti prostor si tyto emoce prožít. Někdy je vhodné práci s minulostí dítěte na nějaký čas přerušit a vrátit se k ní až ve chvíli, kdy na to bude dítě opět připravené. Tato pauza může trvat různě dlouho, třeba i několik let. Některé děti odmítají o biologických rodičích mluvit, za tímto postojem je ukryto mnoho bolestí a nemá význam dítě příliš nutit. Přijetí vlastního životního příběhu je velmi dlouhá a náročná cesta pro dítě i pro jeho pěstouny (Uhlířová 2014, s. 13).

7 Kontakt dítěte s biologickým rodičem

Dítě v náhradní rodinné péči potřebuje zažívat jistý vztah s dospělým člověkem, se kterým vyrůstá. Zároveň ale potřebuje mít i možnost zjišťovat, kdo vlastně je. Kontakt s rodiči/příbuznými, resp. alespoň seznámení s kořeny a historií na úrovni informací je žádoucí (Kocourová, Černá 2019, s. 6).

Pohled na kontakty mezi dětmi v pěstounské péči a jejich biologickou rodinou se výrazně změnil. V minulých letech se děti umísťovaly daleko od svých rodičů, aby měla pěstounská rodina „klid“. O rodičích, kteří ve svých rodičovských kompetencích selhali, se uvažovalo jako o nevhodných osobách pro dítě jednou pro vždy. Pěstounská péče byla pouze dlouhodobá a popravdě byla velmi podobná osvojení. Kontakty byly považovány za narušování pěstounské rodiny. Toto dnes již neplatí a PP je vnímána více jako služba dítěti a jeho rodině. Z těchto důvodů je podstatná otázka jak, kdy a kde by se mělo dítě s rodiči setkávat (Pazlarová 2016, s. 169).

Právo na kontakt mezi dítětem a jeho biologickým rodičem je zakotveno již v Úmluvě o právech dítěte, která zaručuje dětem a jejich rodičům právo na to, navázat a udržovat vzájemný kontakt. Omezit případně zcela vyloučit ho lze výhradně, pokud to je v nejlepším zájmu dítěte. V tomto má OSPOD z pozice kolizního opatrovníka dítěte možnost požadovat úpravu takovýchto kontaktů ohledně frekvence, doby trvání i formy těchto kontaktů. V případech, kdy zájem dítěte vyžaduje, aby kontakty s rodičem probíhaly za asistence další osoby, přichází na řadu doprovodná organizace a kontakty se realizují jako tzv. asistované (Ille, Zaplatílková 2018, s. 111–113).

Dle Občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., v platném znění, do významných povinností pěstouna patří rozvíjení popřípadě udržování sounáležitosti mezi dítětem a jeho biologickou rodinou. K tomuto náleží i umožnění kontaktů mezi nimi. Mezi povinnosti pěstouna toto nepatří pouze v případech, kdy soud z vážných důvodů stanovil jinak. Stává se tak při předchozím týrání, či zneužívání dítěte jeho biologickou rodinou (Novotný 2014, s. 183).

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., v platném znění klade pěstounům za povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými, zejména s rodiči. Vyjma případů, kdy soud stanovil jinak. Otázka kontaktů dětí v pěstounské péči je i tématem v přípravách pro budoucí pěstouny. U pěstounské péče na přechodnou dobu je způsobilost spolupracovat s biologickými

rodiči stanovena jako jedna z podmínek pro výkon tohoto druhu péče. Také standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí pamatují na kritérium podpory přirozeného sociálního prostředí (Pazlarová 2016, s. 171).

Děti, které vyrůstají v pěstounských rodinách, mají právo na kontakt se svými biologickými rodiči. Dagmar Zezulová se v tomto ohledu domnívá, že ani jedna z krajních možností (podpora kontaktů za každou cenu ani úmyslné odpírání tohoto kontaktu) není pro dítě výhodná. Upírání možnosti styku s biologickým rodičem dítěti neprospívá. Rodiče dětí jsou v každém případě jejich součástí a mají tak místo v jejich životech. Jsou důležití pro jejich sebehodnocení. Biologičtí rodiče dětí, které jsou svěřeny do PP, mohou být různí a současný trend „kontakt za každou cenu“ také nepovažuje za zcela správný. Každý případ by měl být posuzován zcela individuálně a měl by být vždy zohledněn aktuální psychosociální stav daného dítěte (2012, s. 118).

Při realizaci kontaktů mezi dítětem v pěstounské péči a jeho biologickým rodičem je velmi důležité také to, jakého kontaktu chceme/můžeme dosáhnout. Zda pracujeme třeba i s možností, že se dítě do původní rodiny pravděpodobně vrátí. Jestliže rodič o dítě v minulosti velmi špatně pečoval nebo ho dokonce týral, doporučuje Uhlířová (2014, s. 12) spíše otevřenou komunikaci o biologické rodině. Případně zorganizovat pouze ojedinělá setkání s vlastním rodičem. Tady nemůžeme hovořit o navázání vztahu, ale spíše o získání informací o biologickém rodiči. Při všech setkáních mezi dítětem a rodičem by měl být pěstoun dítěti oporou, a proto je důležité, aby on sám byl s touto situací vnitřně ztotožněn. Přístupovat ke kontaktům, pokud pěstoun k tomuto kroku ještě nedozrál, není rozumné. Před osobním setkáním je žádoucí, aby se o biologických rodičích v domácnosti pěstounů otevřeně a slušně komunikovalo. Jedině tak se kontakt může uspořádat jako bezpečný.

Kontakt bývá úspěšný pouze v tom případě, že o něj biologický rodič i dítě projeví zájem. O veškerých krocích musíte informovat pracovníka OSPODu. U každého jednotlivého dítěte se nacházíme v různých fázích jeho rodinného příběhu, a proto nelze nikdy zaručit ideální průběh setkání mezi dítětem a jeho vlastním rodičem (Uhlířová 2014, s. 17).

Pro zdravý vývoj dětí, které vyrůstají v pěstounských rodinách, je znalost vlastního životního příběhu a svých kořenů, velmi zásadní. Je to nedílná součást jejich identity. Svoji minulost je možné přijmout, odmítnout nebo postupně zpracovat, ale pouze za předpokladu, že ji známe. Neznalost celého životního příběhu vytváří prostor pro bílá místa, mezery ve své vlastní historii, které je potřeba zaplnit. Děti si potom

tyto mezery z neznalosti zaplňují nerealistickými představami o svých rodičích. Vzbuzují velké množství otázek, na které nejsou odpovědi, a děti si ve své mysli na tyto na otázky, proč nežijí s vlastními rodiči, odpovídají. Snadno si tak mohou vymýšlet fantastické příběhy, které nemají s realitou vůbec nic společného a setrvávají zbytečně v minulosti, která omezuje jejich budoucnost. Často dochází k idealizaci vlastní rodiny a v období dospívání se pěstouni často setkávají s obviňováním i problémovým chováním (Pazlarová 2016, s. 169–170).

Sobotková (2010, s. 53) upozorňuje na fakt, že je mediální obraz biologických rodičů mnohdy značně zkreslený převážně ve smyslu toho, že jsou děti sociálními pracovníky doslova vytrháváni z rodin, které o ně zájem mají. Pouze se dočasně o dítě nemohou postarat. V tomto ohledu Sobotková připomíná, že ve většině případů se jedná o naprosto nefunkční rodiny, ve kterých nemá dítě stabilní, trvalou a láskyplnou péči. V těchto rodinách většinou nebyly naplňovány psychické potřeby dětí a o nějakém pocitu bezpečí nelze téměř hovořit. Proto nevidí důvody, aby byly vztahy s biologickou rodinou vždy a za všech okolností uchovávané, pěstovány a nadále rozvíjeny.

Sobotková a Očenášková (2014, s. 125) dále připouští, že funkční biologická rodina je sice pro dítě zásobárna elementárních vztahů, ale často může být i zdrojem vztahů, které dítě bolestně zraňují. O kontaktech s biologickou rodinou by se mělo uvažovat také v souladu s tím, jakou zkušenost s nimi má dítě z doby, kdy bylo v její péči. Autorka také upozorňuje, že mimo záporných emocí a zmatku, které mohou po kontaktu s biologickými rodiči u dítěte nastat, může dítě zažívat také konflikt loajality. Ve všech případech by měly být potřeby dítěte vždy na prvním místě. Cílem kontaktů dětí s biologickými rodiči by měl být zejména pocit jistoty a snížení jejich úzkosti a vždy by měl být vyhodnocen tak, aby z něho mělo prospěch především samotné dítě. U všech kontaktů by měl být brán zřetel na kvalitu vztahu mezi dítětem v pěstounské péči a jeho biologickým rodičem, dále pak také na vzpomínky, které na rodiče dítě má a také na jeho přání. Důležitá je i pravděpodobnost návratu do biologické rodiny.

K tomuto Uhlířová (2010, s. 35–37) dodává, že u příbuzenské pěstounské péče je téma biologického rodiče citlivé a náročné. A to nejen pro dítě samotné, ale také pro jeho pěstouna. Většina z nich má k rodiči dítěte vztah a to jak příbuzenský, tak i citový a ten nelze opomenout. Vůči rodiči přijatého dítěte mají příbuzenští pěstouni často různé pocity. Jedná se o vztek, stesk, pocit vlastního selhání a viny, až po bezmoc a lásku. Těmto pěstounům se vybavují vzpomínky a zážitky na rodiče dítěte, které

mají aktuálně ve své péči. Často se musí vnitřně vyrovnávat s vlastním negativním postojem a vše se jich bolestně dotýká, stejně tak jako dítěte. Tady je namístě pracovat i se svými vnitřními pocity.

7.1 Pozitiva kontaktů s biologickým rodičem

Taplin (2005, s. 7–11) považuje kontakty mezi dětmi a jejich biologickými rodiči za pozitivní v případech:

- Počítáme-li s návratem dítěte do jeho biologické rodiny. V případech, kdy je pravděpodobné, že se dítě bude do biologické rodiny vracet, je častý kontakt vždy doporučován. Jedině tak se může zachovat vztah mezi dítětem a jeho rodičem a návrat do rodiny bude snadnější.
- Udržují citovou vazbu k biologické rodině. Většina dětí, které žijí v pěstounské péči, má špatnou vazbu na svoji původní rodinu. Soudně bylo rozhodnuto, že rodiče se o své děti nedokáží adekvátně postarat a poskytnout jim bezpečné zázemí. V dlouhodobé pěstounské péči, kde se nepočítá s návratem do biologické rodiny, mohou být doporučeny méně časté osobní kontakty nebo pouze kontakty nepřímé.
- Zabraňují idealizaci biologické rodiny. Děti mají potřebu mít o rodičích konkrétní informace, chtějí vědět, kdo jsou jejich rodiče, jak vypadají, kde žijí. Kontakty je tato potřeba uspokojena. Bez této příležitosti si děti mohou ve své mysli vytvářet zkreslené a mylné představy o svých rodičích.
- Napomáhají posilovat rodinné vazby a podporují kulturní identitu dítěte. Kontakt pomáhá dětem pochopit, odkud pocházejí a proč nežijí se svými rodiči. Pokud kontakt není možný, neznamená to, že otázka identity dítěte bude zapomenuta. Zde naopak tato potřeba nabývá na intenzitě a povinností pěstouna je ji naplňovat jiným způsobem.
- Zvyšují psychickou pohodu dítěte v pěstounské péči. Kontakty mohou pomoci k nápravě vztahu mezi rodičem a dítětem a dítě se tak dokáže lépe vyrovnat s různými negativními pocity. Bohužel pro některé děti toto není možné a okolnosti, jako násilí nebo sexuální zneužívání již napravit nelze.
- Jsou prostředkem, pomocí kterého lze posoudit kvalitu vztahu mezi

biologickou rodinou a dítětem.

7.2 Negativa kontaktů s biologickým rodičem

Taplin (2005, s. 12–16) uvádí následující důvody, kdy kontakt nemusí být v nejlepším zájmu dítěte:

- Více citových vazeb může vytvářet v dětech zmatek nebo konflikt loajality. Kontakty vyvolávají v dětech vysokou míru emočního napětí a s tím spojené konflikty mezi dětmi a pěstouny. Děti také často a velice těžko prožívají otázku loajality k biologickým rodičům a pěstounům. Nevědí, co si mohou v jejich přítomnosti dovolit a jak se mají chovat, nechtějí ublížit ani jedné rodině.
- Přímý kontakt mezi dítětem a biologickým rodičem, který je závislý na alkoholu, či jiných návykových látkách nebo trpí závažným duševním onemocněním, může znamenat reálné ohrožení dítěte. Tito rodiče v dodržování pravidel, která jsou u kontaktů nezbytná, opravdu často selhávají a nejsou schopni je dodržovat. Na kontakt se dostaví ve stavu, ve kterém by je jejich děti neměly vidět, nebo se nedostaví vůbec. Děti pak prožívají obrovské zklamání a smutek. Samostatné návštěvy dětí u těchto rodičů pak nejsou vůbec vhodné.
- Kontakty mohou mít negativní dopad na adaptaci dítěte do náhradní rodiny. V době, kdy je dítě nově umístěno do náhradní rodiny, jsou všechny kontakty s biologickými rodiči na pečlivém zvážení. V tomto čase je pro dítě důležité, aby se v nové rodině adaptovalo a citově se k pečujícím osobám připoutalo. Toto mohou kontakty s biologickými rodiči značně komplikovat.
- Velkým rizikem jsou i neodborní pracovníci, kteří se na těchto kontaktech osobně podílejí. Zvýšený tlak na kontakty vzniká více z důvodů legislativních, než z toho, že by to bylo přáním dětí a biologických rodičů.

Zcela jednoznačně můžeme konstatovat, že udržování rodinných vazeb je pro dítě výhodné, protože biologické rodiny zůstávají důležitým potenciálním zdrojem jejich podpory. A to zejména ve věku dospívání. Bohužel dopředu nemůžeme nikdy určit, zda bude kontakt mezi dítětem a jeho biologickým dítětem pro dítě prospěšný,

či škodlivý. Jednotlivé případy je tedy nutné posuzovat individuálně a zvažovat všechny okolnosti (Taplin 2005, s. 16).

Neuspokojivý nebo špatně nastavený kontakt mezi dítětem a jeho biologickou rodinou vede u dítěte k projevům chování, které jsou obecně klasifikovány jako problémové. Často se u dětí začne objevovat i velká emoční labilita. Naopak vhodně a správně nastavený kontakt s rodiči, případně jinými příbuznými dovoluje dítěti žít v klidu, bez starostí o biologickou rodinu a dává mu možnost bezpečně se připoutat k pečující osobě, případně se někdy v budoucnu do své biologické rodiny navrátit (Winnette in Kocourová, Černá 2019, s. 7).

Většina rodičů vidí odebrání vlastního dítěte jako velké selhání a je to pro ně traumatická životní událost. Jejich reakce mohou být různé, prožívají úzkost a nejistotu. Jestliže se povede udržet kontakt rodičů s dítětem a oni vědí, kde a u koho se jejich dítě nachází, pomáhá jim to tuto situaci lépe zvládnout. Tyto kontakty působí na rodiče jako stimul k tomu, aby se pokusily se svojí situací něco udělat, aby si upravili své poměry v co možná nejkratší době. Čím je pobyt dítěte mimo rodinu delší, tím výrazně klesá pravděpodobnost jeho návratu zpět. Kontakty v zájmu dítěte jsou přínosné i pro samotné pěstouny. Děti při nich dostávají informace o své původní rodině a snáze si tak vytváří obraz o tom, z jakého prostředí pocházejí. Pěstouni se tak vyhnou výčtkám a obviňování ze strany svěřených dětí a jejich vzájemnému vztahu to může prospět (Pazlarová 2016, s. 170).

Okamžité zastavení kontaktů respektive přenastavení dohodnutých pravidel ohledně jejich formy a frekvence je namístě v případech, že se vyskytnou rizika na straně rodiče, dítěte nebo pěstounů. Rodič se jeví jako nebezpečný, nemá o kontakty se svým dítětem zájem, mluví v přítomnosti dítěte negativně o pěstounech, řeší konflikty v přítomnosti dítěte, při samotném kontaktu má nevhodné projevy chování, vyčítá a vyhrožuje. Na straně dítěte se může jednat o projevy stresu při kontaktech, emočního zmatku, narušení vztahu s pěstounem, které přetrvává déle než čtrnáct dní po kontaktu. Dítě je zmatené a své životní situaci vůbec nerozumí, případně s kontaktem nesouhlasí a odmítá ho. Na straně pěstounů pak může jít o případy, kdy se on sám chová při kontaktech nevhodně a není s nimi vnitřně ztotožněn (Kocourová, Černá 2019, s. 12–13).

Soud kontakt zakáže nebo omezí pouze z vážných a podložených důvodů. Upravit je v zájmu dítěte může také OSPOD, který stanoví společné jednání nebo svolá případovou konferenci, na které se pravidla ohledně nastavení kontaktů upraví tak, aby

odpovídala potřebám dítěte. Někdy je vhodné, aby toto projednal s rodiči jiný pracovník, např. mediátor, psycholog, terapeut. Neméně významný je i názor samotného dítěte staršího dvanácti let, které může vyjádřit svůj názor na to, zda se chce nebo nechce s rodiči setkávat. Mohou nastat i případy, kdy dítě starší dvanácti let vyjadřuje své přání mít s rodičem kontakt, ale brání tomu více rizik na straně rodiče. Tady je žádoucí dítěti vše trpělivě a citlivě vysvětlit a vyjádřit i lítost nad tím, že přání dítěte se nemůže naplnit (Kocourová Černá 2019, s. 32).

Samotná realizace práva dítěte na kontakt s biologickou rodinou bývá velmi často zdrojem nepříjemností a četných konfliktů. Střetávají se při něm protichůdné názory a postoje pěstounů, biologických rodičů i sociálních pracovníků. V každém případě by měl být kontakt dítěte s jeho biologickým rodičem vždy ku prospěchu samotného dítěte, nikoli naopak. Na tuto složitou situaci nejsou pěstouni sami a je na doprovázejících organizacích, aby jim nabídly pomoc s místem realizace kontaktu (vhodné prostory) a také asistenci při kontaktu dítěte s biologickou rodinou. Je třeba mít na zřeteli, že děti mají prostřednictvím těchto kontaktů jedinečnou šanci poznávat své kořeny, lépe se orientovat ve své minulosti a vytvořit si tolik potřebný obraz o svých biologických rodičích (Ille, Zaplatílková 2018, s. 111–112).

7.3 Formy kontaktů

Když se mluví o kontaktech mezi biologickými rodiči a jejich dětmi, zpravidla si všichni představí pouze osobní setkání. Tyto kontakty ale mají i mnoho dalších podob. Dělí se na kontakty přímé a nepřímé. Mezi **přímé** patří setkání biologického rodiče a dítěte, to by mělo mít podporu pěstounské rodiny. Jedná se o návštěvu, setkání na neutrální půdě, výlet nebo procházku dítěte s rodičem, ale je možný i krátkodobý či vícedenní pobyt dítěte u rodiče. Kontakty se realizují za přítomnosti dalšího pracovníka (**asistované**) nebo **bez asistence**. **Nepřímé** kontakty mají také různé podoby. **Psaná forma** (dopisy, e-maily, sociální sítě), **mluvená forma** (telefonické hovory, Skype), ale patří sem i **mentální kontakt**. Otevřená komunikace mezi pěstounem a dítětem o jeho biologické rodině. Společné sdílení vzpomínek a prohlížení fotografií (Uhlířová 2014, s. 18).

Pazlarová (2016, s. 172–173) uvádí ještě jeden nejméně osobní nepřímý kontakt

a to tzv. **poštovní schránku**. Této formy se může využít u případů, kdy rodiče ztratili svá rodičovská práva a není žádoucí, aby znali místo pobytu dítěte. Tento kontakt je možné realizovat například přes sociálního pracovníka, který funguje jako zprostředkovatel. A dopisy od rodičů, ale i od dětí může předat. Takovýto kontakt zaručuje dítěti bezpečí a zároveň mu zprostředkuje alespoň základní povědomí o své původní rodině. Tento kontakt je realizován zpravidla velmi zřídka jednou až dvakrát za rok.

Písemný kontakt mezi biologickými rodiči a dítětem je vhodný v případech, kdy mohou mít rodiče informace o místě pobytu dítěte, ale z nějakého důvodu nelze realizovat osobní kontakt. Rodič je ve výkonu trestu, v léčebně, v zahraničí apod. V takových situacích je také možné zprostředkovat **telefonický kontakt**. V dnešní době mobilních telefonů, není tento kontakt žádnou výjimkou. U dětí, které již mají svůj vlastní telefon, nelze četnost, průběh ani následný dopad tohoto kontaktu na dítě spolehlivě monitorovat. V těchto případech je vhodné uzavřít dohodu o kontaktech. Dodržování této dohody je pak věcí spolupráce pěstounů a rodičů (Pazlarová 2016, s. 173).

Sociální sítě také přinášejí široké spektrum možností, jak mohou rodiče s dětmi komunikovat. **Elektronický kontakt** je možné udržovat prostřednictvím e-mailu, facebooku apod. Zde je sledování kontaktů ještě daleko obtížnější a jasný návod, jak se s těmito kontakty identifikovat, neexistuje. To jakým způsobem a s jakou intenzitou pěstouni tuto komunikaci monitorují, je vždy individuální a do velké míry závisí na tom, jaký vztah je mezi pěstounem a dítětem, jaká jsou nastavená pravidla v rodině pro používání sociálních sítí apod. Dále je nutné brát ohled i na věk dítěte. Používání sociálních sítí může být v tomto ohledu užitečné a prospěšné, ale také velmi nebezpečné (Pazlarová 2016, s. 173).

Přímý osobní kontakt jak již bylo řečeno, může mít také různou podobu. Někdy je výhodné, aby byla dítěti nablízku ještě jiná osoba, a v tom případě hovoříme o **kontaktu asistovaném**. Touto osobou bývá zpravidla doprovázející pracovník, pěstoun, vše záleží na dohodě. Jde-li o kontakt první tzn. úvodní, je asistence vždy zcela na místě. Pro všechny je to naprosto nová životní situace a reakce dítěte ani rodiče se nedají předem předvídat. Jestliže se již v minulosti vyskytlo nevhodné chování rodičů, je asistovaný kontakt nezbytný. Někdy i samo dítě vyjádří přání, aby nebylo na kontakt s vlastním rodičem samo. Toto přání musíme brát vážně a zabývat se také otázkou, proč tomu tak je. Dále tuto formu kontaktu využíváme v případě

psychiatrického onemocnění rodiče (ů), při závislosti na alkoholu nebo návykových látkách. Tady je nutné, aby se doprovázející pracovník před samotným kontaktem ujistil, že je rodič schopen se s dítětem vidět a předešel tak nepříznivému zážitku pro dítě. **Přímý osobní kontakt bez asistence** kohokoliv dalšího může mít rozličnou podobu a rozsah a to od kratičké procházky až po několikadenní pobyty dítěte u rodiče. Tyto společné prožitky posilují vztah mezi dítětem a jeho rodičem a podporují rodičovské kompetence. Ty je nutné prohlubovat a rozvíjet zejména, když můžeme přemýšlet o návratu dítěte do původní rodiny. Neurčí-li soud jinak, je vhodné respektovat potřebu soukromí rodičů se svým dítětem. Toto téma je velice citlivé a vždy se musí řešit individuálně případ od případu a největší ohled musíme brát na potřeby a přání dítěte. Pro malé dítě, které své rodiče dlouho nevidělo, by byla nepřítomnost pěstounů jistě velice traumatizující, naopak starší dítě, které již má s biologickým rodičem navázaný vztah, bychom přítomností pěstounů uváděli do nepříjemných situací (Pazlarová 2016, s. 173–176).

Přímý osobní kontakt může být v některých případech realizován pouze jako **jednorázové setkání** dítěte s rodičem. Jeho smyslem je umožnit dítěti, které nemělo v minulosti žádnou formu kontaktu s biologickým rodičem, doplnit si prázdné místo ve svém životním příběhu. Pro některé děti je nesmírně významné moci své rodiče vidět na vlastní oči. Zajímá je, jak vypadají, a potřebují se jich zeptat, proč se o ně nepostarali, touží mít úplné informace o své minulosti. Tato forma kontaktu bývá častější u starších dětí, které o svých rodičích nic nevědí již od raného dětství. A tímto kontaktem se jim naplní potřeba „vědět“ a o žádné další setkání s biologickým rodičem nestojí. Biologického rodiče považují za zcela cizí osobu a nemají potřebu se s ním dále setkávat. Za své rodiče přijaly plně svoje pečující osoby (Vrbovská in Kocourová, Černá 2019, s. 16).

8 Výzkumný problém, cíle výzkumu a výzkumné otázky

Při stanovení výzkumného problému jsme zohlednili informace, které jsou o příbuzenské PP obsaženy v předchozích kapitolách bakalářské práce, a současně vlastní zkušenosti nabyté doprovázením příbuzenských pěstounských rodin. Jako výzkumný problém jsme určili: Kontakty mezi dětmi žijícími v příbuzenské pěstounské péči a jejich biologickými rodiči. Hlavním cílem této bakalářské práce je charakterizovat formy a obsah kontaktů mezi dětmi žijícími v příbuzenské PP s jejich biologickými rodiči. Výzkumná část se zabývá samotnými kontakty mezi dětmi, které žijí v příbuzenské PP a jejich rodiči a to pohledem pěstounů – prarodičů. Cílem výzkumné části práce je zjistit, jakou formu kontaktu skutečně mají děti v příbuzenské PP se svými biologickými rodiči a jaká forma je pro ně z pohledu pěstounů nejvhodnější. Dále objasnit, jak často k těmto kontaktům dochází, a popsat, co je jejich obsahem. Jak tráví rodiče společný čas se svými dětmi. Co všechno rodiče se svým dítětem sdílí, o čem si povídají, o co se zajímají. Jaké mají společné prožitky a co všechno mohou rodiče, které z nějakého důvodu nepečují, svému dítěti při kontaktech nabídnou.

Výzkumné otázky jsou zaměřené na mapování formy a obsahů kontaktů mezi dětmi žijícími v příbuzenské PP a jejich rodiči.

- 1) Jakou formou probíhají kontakty mezi dětmi v příbuzenské PP a jejich rodiči?
- 2) Jakou formu kontaktu považují příbuzenští pěstouni za nejvhodnější pro dítě?
- 3) Jak často probíhají kontakty dětí s rodiči?
- 4) Co sdílí děti s rodiči při kontaktech?

9 Metoda výzkumu a sběr dat

Pro potřeby bakalářské práce jsme použili metodu kvalitativního výzkumu, u které je zkoumaná realita studována velmi podrobně a také do hloubky. Nechá se tak shromáždit velké množství informací o menším počtu respondentů. O redukci sdělených dat rozhodují zkoumané osoby, které nám, dle svého uvážení, sdělují informace o předmětu našeho výzkumu (Olecká, Ivanová 2010, s. 33).

Cílem kvalitativního šetření je porozumět sociální realitě, kterou zkoumáme. Účelem není popsat sociální realitu v její objektivní podobě, ale vysvětlit význam sociálních jevů. Zkoumání jde do hloubky a provádí se pomocí delšího kontaktu s terénem (Olecká, Ivanová 2010, s. 40).

Výzkumník se zajímá a naslouchá všemu, co mu respondenti výzkumu sdělují verbálně, ale také tomu, co mu sdělí neverbálně. Účastníci výzkumu se při sběru dat omezují co možná nejméně (Čermák, Miovský 2002, s. 31).

Pro úspěšnou realizaci kvalitativního výzkumu je nezbytná sociální vnímavost, schopnost udržet si odstup a také možnost a schopnost používat své dřívější teoretické znalosti a dovednosti. Výzkumník by měl být bystrý pozorovatel a nezbytné jsou také výborné komunikační schopnosti (Strauss, Corbinová 1999, s. 11).

Síla kvalitativních dat spočívá v tom, že jsou přirozeně uspořádána a popisují každodenní život. Vyznačují se lokální zakotveností a nejsou vytrhována z kontextu dění. Mají popisovat podrobnosti případu, vesměs za delší časový interval. Snažíme se přitom jít za co a kolik a přiblížit se k proč a jak (Hendl 2008, s. 161).

Kvalitativní výzkum má samozřejmě také svá omezení a limity. Za hlavní nevýhodu kvalitativního výzkumu můžeme považovat to, že získané poznatky zpravidla nejsou zobecnitelné pro celou populaci a samotný sběr a analýza dat jsou časové velmi náročnou záležitostí. Výsledky tohoto výzkumu mohou být také částečně ovlivněny tvůrcem výzkumu – jeho osobními preferencemi (Olecká, Ivanová 2010, s. 40).

Data jsme získali kvalitativním dotazováním a to prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru (interview). Tento druh rozhovoru vyžaduje ve srovnání s nestrukturovaným obtížnější přípravu. Tazatel si předem připravuje oblast kladených otázek, jejich pořadí je však možné zaměňovat a upravovat. U polostrukturovaného rozhovoru je žádoucí použít upřesnění, či ujasnění odpovědi

respondenta. Tazatel se tak ubezpečuje, zda danou problematiku správně pochopil a interpretoval. Je možné pokládat doplňující otázky a rozvíjet téma do hloubky. Předem připravené otázky slouží jako jádro rozhovoru a je nutné je všechny zodpovědět (Miovský 2006, s. 160).

Výhodou polostrukturovaného interview je především to, že dokáže eliminovat nevýhody obou zbývajících variant metody interview (nestrukturovaného a plně strukturovaného) a vytěžit současně maximum jejich výhod. Možnost kombinace prvků nestrukturovaného i strukturovaného interview činí z metody polostrukturovaného interview téměř ideální výzkumný nástroj pro oblasti aplikace většiny výzkumných plánů v rámci kvalitativního přístupu (Miovský 2006, s. 161).

Rozhovory jsme realizovali dle předem připravených otázek (viz příloha č. 1). Každý rozhovor je strukturován do tří částí. Úvodní otázky slouží k zjištění základních údajů o respondentech a dětech svěřených do PP. Klíčová je zejména hlavní část otázek, která se týká samotných kontaktů mezi dětmi a rodiči (forem, četnosti a obsahů). V závěrečné otázce dostaly všechny respondentky možnost vyjádřit jakékoli sdělení ohledně dané problematiky. Zároveň byly respondentkám pokládány doplňující, případně upřesňující otázky, které měly za cíl získání dalších důležitých informací. Pro naprostou anonymitu byly rozhovory označeny pouze písmenem P a čísly. Veškerá jména dětí, která se v nich vyskytují, nejsou skutečná.

9.1 Výzkumný vzorek a způsob jeho pořízení

Zkoumaná problematika se zabývá kontakty mezi rodiči a dětmi v příbuzenské PP a pro výběr výzkumného vzorku jsme použili metodu záměrného výběru.

Metoda záměrného výběru je zřejmě vůbec nejrozšířenější metodou výběru, s jakou se při aplikaci kvalitativního přístupu setkáváme. Neztotožňujeme ji přitom s obecným přístupem výběru vzorku, přestože je možné zjednodušeně říci, že jakákoli metoda či strategie je použita s určitým záměrem. Pracujeme s užším pojetím termínu, kdy za záměrný (někdy také účelový) výběr výzkumného vzorku označujeme takový postup, kdy cíleně vyhledáváme účastníky podle jejich určitých vlastností. Kritériem výběru je právě vybraná (určená) vlastnost (či projev této vlastnosti) nebo stav (např. příslušnost k určité sociální nebo jiné skupině). Znamená to, že na základě

stanoveného kritéria cíleně vyhledáváme pouze ty jedince, kteří toto kritérium, (nebo soubor kritérií splňují a současně jsou ochotni se do výzkumu zapojit (Patton in Miovský 2006, s. 135).

Základním kritériem pro výběr pěstounů je to, aby měli uzavřenou Dohodu o výkonu PP s nejmenovanou doprovodnou organizací v libereckém kraji. Jedná se tedy o nepravděpodobnostní záměrný výběr výzkumného vzorku – záměrný výběr přes instituci.

Záměrný výběr přes instituce je metodou, kdy využíváme určitého typu služeb nebo činnosti nějaké instituce určené pro cílovou skupinu, která nás výzkumně zajímá. Záměrný výběr přes instituce je z hlediska času a nákladů pro výzkumníka velmi efektivní. Je však pro změnu zatížen výraznými nedostatky v tom, že lidé okolo např. pomáhajících institucí někdy představují pouze určitou část spektra postižených osob z dané cílové skupiny. Náš výběr tak může být touto skutečností zkreslen. Jinou situací ovšem je, pokud základním souborem našeho výzkumu jsou právě klienti určité instituce, tj. že výběrovým kritériem je právě skutečnost, zda využívají pomoci určité instituce, případně pro ni pracují atd. Pak je záměrný výběr prostřednictvím instituce nejlepší volbou pro výběr výzkumného souboru (Mioviský 2006, s. 138).

Organizace zvolená pro výzkum poskytuje od roku 2007 služby v oblasti náhradní rodinné péče a je pověřenou osobou k výkonu SPOD, která smí uzavírat Dohody o výkonu PP. Tato organizace se mimo jiné zabývá zajištěním bezpečného osobního kontaktu dítěte v PP s biologickými rodiči. Asistovanými kontakty dítěte s rodiči dle aktuální situace a přání dítěte. Zajišťuje také bezpečné prostředí pro dítě a vyhovující podmínky při těchto kontaktech. Autorka práce těží ze své zkušenosti, neboť s pěstounskými rodinami pracuje a má s rodinami navázané osobní vztahy.

Osobní vztahy mezi výzkumníkem a respondenty kvalitativního výzkumu jsou podstatnými předpoklady úspěchu. Hodnověrnost patří mezi primární kritéria validity. Samozřejmě ani výzkumník se nedokáže zcela zbavit veškerých předsudků a dosavadních zkušeností a rovněž každý je nějak zatížen svou vlastní historií a také s tím je třeba v tomto výzkumu počítat (Mioviský 2006, s. 26)

Výzkumný vzorek tvoří celkem šest pěstounských rodin z libereckého kraje. Pěstouni mají svěřeno dítě/děti do příbuzenské PP. Ve všech rodinách jsou pěstounkami pouze ženy, které jsou babičkami svěřených dětí. Jedná se tedy o příbuzenskou PP prarodičovskou, která je v ČR nejvíce rozšířená. Minimální délka trvání PP je doba tří let. Doba tří let je určena z důvodu, že je to dostatečně dlouhý čas,

který je nutný na adaptaci a stabilizaci dítěte do pěstounské rodiny, a zároveň lze v tomto období sledovat možný vývoj kontaktů mezi dětmi a jejich rodiči. Ani jedno dítě nemá osobní zkušenosti s pobytem v dětském domově a důvody jejich umístění do péče prarodičů jsou sociálně patologický způsob života rodiče(ů). Závislost na drogách, alkoholu, špatná/nedostatečná péče, psychiatrická diagnóza, výkon trestu odnětí svobody a následná neschopnost pečovat o své dítě. Dvě pěstounky jsou rozvedené, tři žijí v manželství a jedna pěstounka je vdova. Pěstounky, které žijí v manželství, uvedly jako důvod toho, proč jejich manželé nevykonávají PP, povinnost vzdělávání, se kterou jejich manželé nesouhlasili a z tohoto důvodu se pěstouny nestali. Ačkoli s přijetím dítěte do rodiny souhlasili. Pěstounky jsou ve věku mezi 53–81 lety.

Příbuzenské pěstounské rodiny jsme oslovili na základě předchozí dlouhodobé spolupráce v doprovázející organizaci. Celkem bylo osloveno osm rodin, bohužel dvě rodiny, ve kterých jsou pěstouny také muži, svoji účast s omluvou odmítly. Všechny pěstounky byly osloveny osobně v průběhu měsíce října, listopadu a prosince 2018 při pravidelných návštěvách pověřené organizace v rodině. Přesný čas a místo rozhovoru se následně individuálně domlouvalo telefonicky během měsíce ledna 2019. Vzhledem k tomu, že všechny děti navštěvují mateřskou nebo základní školu, realizovaly se rozhovory v dopoledních nebo pozdě večerních hodinách v domácnostech pěstounských rodin v měsíci únoru 2019. Všechny pěstounky rovněž souhlasily s nahráváním rozhovorů, znaly dopředu téma, o kterém se bude hovořit. Konkrétní otázky jim byly představeny až při samotných rozhovorech. Všechny respondentky výzkumu byly předem seznámeny s tím, z jakého důvodu se veškeré informace kolem kontaktů shromažďují a k čemu budou následně sloužit. Údaje byly získány se souhlasem respondentů. Všechny pěstounky projevíly zájem o výsledky tohoto výzkumu.

9.2 Průběh šetření a sběr dat

K zaznamenávání kvalitativních dat jsme použili metodu audiozáznamu pomocí záznamníku mobilního telefonu.

Zvukový záznam je pro výzkumníka značná pomoc a podpora. Ten je zbaven

povinnosti zaznamenávat si celý obsah interview a tvoří si pouze poznámky pro své vlastní potřeby. Nebo si zaznamenává poznámky z pozorování, které nelze v audiozáznamu nijak zachytit, ale mohou být podstatné. Audiozáznam je schopen zaznamenat kvalitu mluveného slova, sílu hlasu, délku pomlky a různé doprovodné zvuky (Miovský 2006, s. 197).

Rozhovory jsme následně přepsali formou transkripce. *Transkripce se nazývá proces převodu mluveného projevu z interview nebo ze skupinové diskuse do písemné podoby* (Hendl 2008, s. 212).

Zvolili jsme transkripce komentovanou, která mimo doslovného přepisu interview zaznamenává ještě další důležité informace např. pomlky, zdůraznění, smích, způsoby řeči aj. Ty jsou při přepisu kódovány prostřednictvím zvláštních znaků, případně lze doslovnou transkripce opatřit též komentářem ve zvláštním sloupci (Hendl 2008, s. 212–213).

Kontrolu transkripce jsme provedli opakovaným poslechem jednotlivých interview. Jde o jednoduchou techniku, kdy se každý zvukový záznam poslouchá opakovaně (třeba i vícekrát) po dokončení přepisu nebo s jistým časovým odstupem a porovnává se původní záznam s jeho transkribovanou podobou (Miovský 2006, s. 2007).

Analýzu kvalitativních dat jsme zpracovali metodou vytváření trsů. Tato metoda slouží k seskupení a konceptualizaci určitých výroku do skupin (trsů), např. dle tématu, času, zmíněných jevů apod. (Miovský 2006, s. 221)

9.3 Popis a charakteristika zkoumaného vzorku

Zkoumaný vzorek jsme sestavili z příbuzenských pěstunek jedné doprovázející organizace v libereckém kraji. Všechny pěstounky jsou ve vztahu ke svěřeným dětem jejich prarodičem, tedy babičkou. Respondentky výzkumu jsou označeny písmenkem P (pěstounka) a pořadovým číslem 1 až 6. Pěstounkám jsme v úvodní části rozhovoru položili otázky na délku výkonu PP. Ta se pohybuje v rozmezí tří až třinácti let. Dále na důvod umístění dítěte/děti do příbuzenské PP. Jako nejčastější důvod svěřeni dětí do PP uvedly pěstounky drogovou závislost rodiče. Tuto skutečnost jmenovaly tři ze šesti (P1, P3, P5). Tři rovněž uvedly špatnou nebo nedostatečnou péči (P1, P4, P6).

Děti od pěstounek (P1 a P3) mají jednoho z rodičů ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS). Jednotlivé důvody, pro které byly děti svěřené do péče prarodičů, se prolínají a kumulují, např. P1 uvedla drogovou závislost matky, následovala špatná péče, otec ve VTOS (viz tabulka č. 4). Také byla položena otázka ohledně věku a pohlaví svěřených dětí a věku samotných respondentek výzkumu – příbuzenských pěstounek. Děti svěřené do PP pěstounkám z výzkumného vzorku jsou ve věku pěti až sedmnácti let. Tři pěstounky pečují o své vnučky (P2, P3, P4), dvě pečují o dva vnuky současně. V jednom případě jsou to sourozenci (P1) a v druhém jde o dva bratrance (P5). Tyto dvě pěstounky jsou v rámci výzkumu rovněž označovány písmenem P a pořadovým číslem (P1, P2), když se informace týkají obou svěřených chlapců. V případě, že máme na mysli pouze jednoho z chlapců, označujeme je P2/1 nebo P2/2 dle toho, zda hovoříme o prvním či druhém svěřeném chlapci. Pěstounka P6 vychovává jednoho vnuka. Pěstounky jsou ve věkovém rozmezí 52 až 81 let. Nejvíce jich je v rozpětí 52 až 59 let (P1, P3, P4, P5, P6). Jedna tuto věkovou hranici výrazně převyšuje, je jí 81 let (P2). Byla položena i otázka, zda pěstounky pečují o dítě/děti své dcery nebo syna. Tři mají v PP děti svých synů (P2, P4, P6) a ostatní tři vychovávají děti svých dcer (P1, P3, P5). Pěstounka P5 pečuje o syny svých dvou dcer. Poslední otázka, která je pokládána v rámci úvodní části rozhovoru, je otázka, se kterým z rodičů mají děti kontakty. Jelikož mají dvě pěstounky svěřené do PP dvě děti (P1 a P5), jedná se o celkový počet osmi dětí. Z nich čtyři mají kontakty pouze s matkou, děti od pěstounek (P1, P3, a P5/2), další tři mají kontakty s oběma rodiči (P2, P5/1 a P6) a dívka od P4 má kontakty výhradně se svým otcem.

Tabulka 4: Charakteristika zkoumaného vzorku (vlastní výzkum)

PĚSTOUNKY – RESPONDENTKY VÝZKUMU									
	Prarodič	Věk	Délka PP	Důvod umístění dítěte do PP	Počet a pohlaví dětí v PP	Věk dětí	Kontakty s matkou/otcem		
P1	ano	53	3 roky	drogová závislost matky, špatná péče, otec ve VTOS	2 chlapci	4 a 10 let	s matkou		
P2	ano	81	13 let	rozvod rodičů, psychiatrické onemocnění otce, nezáměrem matky	1 dívka	17 let	s matkou i s otcem		
P3	ano	52	4 roky	drogová závislost matky, otec ve VTOS	1 dívka	5 let	s matkou		
P4	ano	53	6 let	špatná péče, rozpad vztahu rodičů	1 dívka	7 let	s otcem		
P5	ano	58	5 let	1 chl. nezáměrem rodičů o péči.	2 chlapci	5 let	1. chl. s matkou i s otcem		
				2. chl. drogová závislost matky			2. chl. s matkou		
P6	ano	59	5 let	rozpad vztahu rodičů, nezáměrem, nedostatečná péče	1 chlapec	13 let	s matkou i s otcem		

10 Zpracování a interpretace dat

Tato kapitola se zabývá interpretací dat získaných z polostrukturovaných rozhovorů. Z dat, které jsme získali v hlavní části rozhovoru, jsou vytvořeny čtyři trsy:

Trs 1 – Formy kontaktů, které mají děti v příbuzenské PP s rodiči

Trs 2 – Nejvhodnější forma kontaktů mezi dětmi v příbuzenské PP a rodiči, pohledem pěstounů.

Trs 3 – Četnost kontaktů mezi dětmi v příbuzenské PP a rodiči

Trs 4 – Obsah kontaktů mezi dětmi v příbuzenské PP a rodiči

Z poslední otázky, kterou jsme položili v závěrečné části rozhovoru, byl sestaven trs pátý:

Trs 5 – Přání a obavy pěstounů

Trs č. 1 – Formy kontaktů, které mají děti v příbuzenské PP s rodiči

Tento trs představuje formy kontaktů, které mají děti svěřené příbuzenským pěstounům se svými biologickými rodiči.

- Všechny děti mají osobní formu kontaktu alespoň s jedním z rodičů (čtyři děti mají kontakty pouze s matkou, jedno dítě výhradně s otcem a tři mají osobní kontakty s oběma rodiči).
- Ve třech rodinách se jedná o kontakty formou krátkodobých osobních návštěv rodiče/ů v domácnostech pěstounů, kde pěstounky na děti po dobu trvání kontaktu většinou i samy dohlížejí (P1, P4, P5). Na otázku tazatele: „*Tak Evička se vidí s otcem tady u Vás doma?*“ Pěstounka P4 odpovídá: „*Ano, chci je mít pěkně na očích.*“ Jedna téměř zletilá dívka od pěstounky P2 má se svým otcem rovněž osobní, krátkodobé kontakty v domácnosti pěstounů a matku sama navštěvuje formou celodenních návštěv v jejím bydlišti. Předškolní děvčátko od pěstounky P3 má osobní kontakty s matkou formou celovíkendových návštěv matky v domácnosti a chlapec od pěstounky P6 má osobní kontakty formou vícedenních pobytů jak u matky, tak také u otce.
- Jinou než osobní formu kontaktů s rodiči mají tři děti ve věku od sedmi do sedmnácti let. Jedná se o děti od pěstounek P2, P4 a P6. Nepřímá

forma kontaktu probíhá formou telefonických hovorů a SMS zpráv (3 děti) nebo sociální sítě facebook (1 dítě). Téměř zletilá dívka od pěstounky P2 má také telefonické kontakty s matkou: „*S mamkou si telefonuje několikrát v týdnu.*“ Pěstounka P4: „*Tak třeba, když mi kluk zavolá, to taky není moc často, tak ji krátce pozdraví.*“ Chlapec třináct let má mimo osobních návštěv u rodičů také telefonický kontakt s oběma rodiči a s otcem je ve spojení i prostřednictvím sociální sítě facebook. Pěstounka P6 k tomuto tématu odpověděla: „*Telefonuje jim, píše SMS a vlastně ještě facebook.*“

- Čtyři pěstounky (P1, P2, P5 a P6) také hovoří o proměnách osobních kontaktů mezi dětmi a jejich rodiči v čase. A to jak z hlediska formy, tak i četnosti těchto kontaktů. Pěstounka P1 uvádí proměnu od nulového kontaktu, přes asistovaný až po osobní kontakt bez asistence: „*První rok jsme o ní vůbec neslyšeli. Pak zavolala, že je chce vidět, že na to má právo. Začali mluvit s klukama, kontaktovali tu mou holku a nakonec z toho byly ty asistovaný kontakty, jak u toho je ještě nějaký odborník, prostě někdo další, kdo na to dává pozor, aby se dětem nic nestalo. Pak, když už jsem viděla, že to všichni zvládneme, jsem to řekla a dohodlo se, že si to budeme domlouvat sami.*“ Pěstounka P2: „*A máma, tak ta si na ni nejdříve několik let vůbec nevzpomněla a pak se to změnilo. Přistěhovala se do města, tak jsme se začaly potkávat každý den.*“ Na otázku: „*A jak probíhají kontakty s matkou dnes?*“ Odpovídá P2: „*Dneska je to úplně jiné. Bára za ní občas jezdí na návštěvu.*“ Pěstounka P5 ke kontaktům jednoho ze svěřených chlapců: „*Na začátku za ním dcera chodila každý den, někdy i s jeho tátou...*“ Na otázku: „*A dnes rodiče za Edou chodí?*“ Reaguje respondentka P5: „*Ale chodí sem málo, moc málo.*“ P6: „*Po té, co jsem na rodiče přestala tlačit, aby se s Filipem setkávali nebo si ho brali k sobě, se kontakty ještě rozvolnily.*“

Trs 2 – Nejvhodnější forma kontaktů mezi dětmi v příbuzenské PP a rodiči pohledem pěstounů.

Druhý trs prezentuje, jakou formu kontaktu s biologickým rodičem považují příbuzenští pěstouni pro dítě za nejvhodnější.

- Všechny pěstounky se shodují v názoru, že bezpečná osobní forma

kontaktem dítěte s rodičem je pro dítě tou nejvhodnější.

- Pěstounka P1 vyjadřuje velkou spokojenost také s prvotní možností asistovaných kontaktů: *„Na začátku jsem byla vděčná za ty asistovaný. Já bych to sama nezvládla. To byla vážně velká pomoc a úleva, že jsem v tom nebyla sama.“*
- Pěstounky P1, P3 a P4 jsou rády, že jsou osobní kontakty realizovány v jejich domácnostech a ony tak mohou na děti dohlížet. P3: *„Já si holku vždycky okouknu, jestli vypadá dobře, jakou má náladu a pak se ji snažím motivovat, aby si Celestýny trochu všímala a ne, aby ji od sebe jen odháněla nebo se na ni utrhovala.“* P4: *„Tak já na ni pořád koukám, abych zasáhla, kdyby něco.“*
- Větší obtíže mají pěstounky, jejichž děti mají jednoho z rodičů aktuálně ve VT (P1 a P3). Toto téma je pro ně bolavé a nepřejí si, aby děti měly s těmito rodiči osobní formu kontaktu, a zatím nedokázaly dětem sdělit o rodiči pravdivé informace: P1: *„Táta sedí v kriminále a stejně se o ně nikdy nestaral, jsou mu volný. A víte, já ho tu nechci. Mám jim dávat do hlavy, že jejich táta bručí v base?“* „Jak by vypadali ve školce a ve škole. Vždyť by s nima nikdo nekamarádil.“ P3: *„Hlavně si nepřeju, aby viděla, že má tátu ve vězení, vždyť je tak malá.“* Pěstounka P3 ale do budoucna (po propuštění otce z VTOS), počítá také s možnými osobními asistovanými kontakty mezi ním a jí svěřeným děvčátkem. P3: *„Až ho pustí, tak to budu muset řešit, už jsem o tom mluvila i se sociální pracovníci. Určitě budu chtít asistovaný kontakty někde jinde. Domů si ho nepustím.“*
- Rovněž pro pěstounku P4 je tíživé hovořit a sdělovat pravdivé informace o matce svěřené dívky (své snaše). Na položenou otázku: *„O matce spolu mluvíte?“* Odpovídá po delší pauze: *„Nepozná ji ani na fotkách, ví, že já jsem její babička, ale stejně mi říká maminko.“* Pěstounka P5 má u chlapce, jehož matka (dcera pěstounky) je stále drogově závislá, vnitřní rozpor v tom, zda má nebo nemá matka chlapce navštěvovat. P5: *„Bylo by lepší, kdyby sem nechodila, ale to by byl zase Eliáš smutnej, že za ním maminka nejde. Tak já vám nevím.“*

Trs 3 – Četnost kontaktů mezi dětmi v příbuzenské PP a rodiči

Trs č. 3 zachycuje četnost kontaktů mezi dětmi v příbuzenské PP a jejich rodiči.

Frekvence kontaktů mezi dětmi a rodiči jsou různé.

- Z výzkumného vzorku se čtyři pěstounky (P1, P2, P3 a P5), společně shodují, že jim svěřené děti mají kontakty s alespoň s jedním z rodičů ve frekvenci přibližně jednou za měsíc. Pěstounka P1 toto uvádí u obou svěřených chlapců, pěstounka P5 pouze u jednoho. Z celkového počtu osmi dětí jich tedy má pět kontakty alespoň s jedním z rodičů jednou za měsíc. Slečna od pěstounky P2 má s matkou nyní kontakty rovněž jednou za měsíc. Oproti tomu s otcem má tato dívka každodenní kontakty, neboť on dochází do pěstounské rodiny na návštěvu každý den: „*V kontaktu je s tátou a to každý den. On chodí z práce rovnou sem.*“
- Nižší četnost osobních kontaktů uvádí u svěřeného děvčátka pěstounka P4. Jednou za dva měsíce.
- Aktuálně nejnižší frekvenci kontaktů má s rodiči chlapec od respondentky P6 a to přibližně tři až čtyři víkendy, případně prodloužené víkendy, za jeden kalendářní rok. A to s každým z rodičů odděleně.
- Pro pěstounku P5, jejíž jedna z dcer je stále drogově závislá, je těžké odpovědět na otázku frekvence kontaktů k jednomu ze svěřených chlapců: „*Je to různý. Třeba se měsíc neukáže a pak mi tu bouchá na dveře třikrát v tejdnu.*“
- Celkem čtyři pěstounky (P1, P2, P5 a P6) otevřeně hovoří o proměnách osobních kontaktů v čase, po který mají děti svěřené do péče, z hlediska jejich četnosti. Pěstounka P1 popisuje posun od nulového kontaktu chlapců s matkou: „*První rok jsme o ní vůbec neslyšeli. Bylo ticho po pěšině.*“ Až po nynější stav: „*Ale když to tak zprůměruju, tak asi jednou za měsíc sem dorazí.*“ Respondka P2 také uvádí vývoj kontaktů mezi svěřenou dívkou a její matkou. Od nulového kontaktu: „*Nějaký čas jsme o ní nic nevěděli.*“ Přes každodenní kontakty v době, kdy se matka přistěhovala do místa bydliště pěstounské rodiny: „*Bára se s ní potkávala každý den a pořád ji podporovala, finančně myslím. Skoro každý den se viděly.*“ Až po aktuální frekvenci kontaktu jednou měsíčně, kterou si už slečna v PP domlouvá s matkou sama. Pěstounku P5 trápí

zejména výrazný pokles četnosti osobních kontaktů mezi jedním ze svěřených chlapců a jeho rodiči: „*Na začátku za ním dcera chodila každý den, někdy i s jeho tátou, smál se na ně a já myslela, že si takovýho pěknýho kluka vezmou k sobě zpátky. A to jako když utne. Chodili sem čím dál míň a on už se na ně Eda taky moc nesmál.*“ Na otázku aktuální četnosti kontaktů. „*A dnes za Edou rodiče chodí?*“ Odpovídá respondentka P5: „*Ale chodí sem málo, moc málo.*“ Pěstounka P6 upozorňuje na proměnu četnosti osobních kontaktů s ohledem na to, zda je sama iniciovala, případně, jak sama uvádí, na ně dokonce naléhala: „*Přál si, abych ho za matkou vozila častěji. Jenže ona o to nestála.*“ Na položenou otázku: „*Dalo by se říci, že jste kontakty s oběma rodiči iniciovala převážně Vy?*“ Bez zaváhání odpovídá: „*Ano, myslím, že iniciovala je slabé slovo, já na ně přímo tlačila, aby si Filipa brali.*“

Trs 4 – Obsah kontaktů mezi dětmi v příbuzenské PP a rodiči

Obsah kontaktů, které mají děti v příbuzenské PP se svými rodiči. Tento trs prezentuje obsahy přímých i nepřímých kontaktů, které mají děti v příbuzenské PP se svými rodiči. Shrnuje, jak tráví děti společný čas se svými rodiči. O co se rodiče zajímají, co jsou schopni a také ochotni svým dětem nabídnout při osobních návštěvách nejen krátkodobých, ale i při vícedenních pobytech dětí u rodiče/ů. Případně, co se svými dětmi sdílí při telefonické či jiné elektronické komunikaci. Jak je již výše zmíněno, mají všechny děti osobní kontakt alespoň s jedním s biologických rodičů.

- K obsahu osobních kontaktů, se čtyři pěstounky (P1, P2, P3 a P5), které pečují o celkový počet šesti dětí, vyjadřují tak, že biologičtí rodiče vykazují při kontaktech velmi malou aktivitu směrem ke svým dětem. Respondentka P1 vyslovuje: „*No většinou sem holka dorazí, dá si kafe a kouká na ně jak na zvířata v ZOO. Jo někdy se zeptá na školu. To teda jo. A pak mi tu vzpomíná, jak ten starší u ní tu první třídu zvládal... No, je úplně mimo, ale já už se s ní o tom nehádám.*“ Pěstounka P2 ke kontaktu s otcem svěřené slečny: „*Někdy se zeptá, jak je na tom Bára ve škole, ale víc nic.*“ P3 hovoří o průběhu vícedenních návštěv matky svěřeného děvčátka ve své domácnosti: „*Tak hlavně dlouho spí.... Někdy ji vezme na místní hřiště a to je asi tak všechno. Většinu času ji odstrkuje*

od Cilky (polorodný sourozenec pozn. autora) nebo je unavená. Na to hřiště ji taky musím vždycky poslat já, ji by to ani nenapadlo.“ Pěstounka P5 ke kontaktům obou rodičů u jednoho z chlapců odpovídá: *„Přijdou k nám, vypijou kafe a kouří na balkóně. Někdy si trochu pohrajou s malou a klukama, ale to ne moc dlouho. Nebo jdeme všichni společně ven na procházku. Beze mě by nikam nešli.“* U druhého svěřeného chlapce uvádí ke kontaktům s jeho matkou: *„Neumí si s ním hrát nic. Jen na něj kouká... Já ho musím před ní chránit, strašně mě to vyčerpává, strašně. Ale když on po ní tolik touží.“*

- Dále tři z těchto pěstounek (P1, P2 a P5) emotivně vypovídají, že rodiče se na kontakt se svými dětmi dostávají spíše kvůli svým vlastním potřebám než kvůli dětem. P1: *„...vždyť ona sem jezdí hlavně proto, aby si tu řešila svoje problémy a ne proto, aby byla s klukama. Pořád nadává na práci, že nemá peníze, co všechno stojí a jak nemá čas. A že s klukama je to pořád dokola, hádaj se, perou, vůbec jí neposlouchají.* P2 shodně hovoří ke kontaktu svěřené slečny s otcem: *„Když přijde, tak to on se nejdřív musí najíst. To by s ním nic nebylo, On chodí z práce rovnou sem. Já mu dám oběd a taky mi sem nosí prádlo, pračku nemá. Pak nám většinou řekne, co bylo v práci. Teď zrovna žádnou nemá...“* Pěstounka P5 vidí matčiny důvody k návštěvám jednoho ze svěřených chlapců následovně: *„Chce po mně peníze, jo to pokaždý, někdy se ptá po jídle. Někdy to proběhne docela v klidu. Nají se, hodí prádlo do pračky a nenadává, jen tu je. ...víte, ona sem nechodí za klukem, ale kvůli sobě. Pro peníze a najíst se.“*
- Další dvě pěstounky (P 4 a P6), vidí u rodičů snahu smysluplně strávit vyhrazený čas se svým dítětem, i když na děti v některých situacích samy dohlížejí nebo aktivitu rodičů podněcují.
- Pěstounka P2 se s tímto názorem shoduje pouze v případě aktuálních kontaktů mezi jí svěřenou slečnou a její matkou. P4 odpovídá na otázku: *„Jak tráví Evička společné chvíle s otcem, co spolu sdílí?“* *„Hrají si na zahradě nebo v domě. Holka je štěstím bez sebe, když se tu táta zjeví. Možná proto, že s ní dělá blbosti a ona se směje, kolikrát se i počůrala. ...vždycky ji rozblbne, pak se jí většinou něco stane a on si jde po svých.“* Pěstounka P6 potvrzuje pozitivní obsah kontaktů vnuka

s jeho rodiči: „Hezky, je tam rád. Hraje si se sourozenci u mamky má dva. Bratra a sestru a u otce má také jednu sestru. S rodiči chodí na výlety do přírody. Filipa asi nejvíc těší ten jejich zájem, co dělají je pro něho asi vedlejší... S tátou byl na výstavě aut a motorek. Dělají běžné rodinné aktivity.“ K obsahu nynějších osobních kontaktů s matkou respondentka P2: „Chodí společně nakupovat, to musím financovat já, ale ona tomu líp rozumí. Blbnou s Bohoušem. Pořád se spolu někde fotí a když se vrátí, tak mi to na tom telefonu všechno ukazuje.“

- Nepřímé kontakty mají s rodiči pouze tři děti ve věku od sedmi do sedmnácti let. Jedná se o děti od pěstounek P2, P4, P6. Jde o telefonické hovory a SMS zprávy (3 děti) nebo sociální síť facebook (1 dítě). Obsah těchto kontaktů hodnotí pěstounky takto: P2: „S mamkou to si telefonuje několikrát v týdnu. Vždycky co bylo ve škole a co holky. Co by si chtěla koupit a že půjde na nehty.“ Pěstounka P4 poznamenala: „Tak třeba, když mi kluk zavolá, to taky není moc často, tak ji krátce pozdraví. Ale jen krátce, dřív tomu nerozuměla, neuměla telefonovat... Ted' už ho pozná, ale žádné dlouhé hovory to nejsou. Já jí půjčím telefon a ona ho pozdraví, řekne, že je hodná a že ho má ráda nic víc. Pak na mě volá a ptá se, co má tátovi ještě říct.“ Respondentka P6 k telefonickým kontaktům chlapce s matkou poznamenala: „Tak jí začal volat, to už měl svůj telefon. Často se stávalo, že mu telefon nikdo nezvedal a pak mu maminka poslala jen SMS. Sama mu nikdy nezavolala.“ Tento chlapec má jako jediné dítě z výzkumného vzorku kontakty s rodiči i pře sociální síť facebook. K tomuto tématu se jeho pěstounka vyjádřila: „Přes facebook mi to tedy připadá, že si píše jen samé hlouposti. S tátou řeší něco ohledně počítačových her a takové klukovské záležitosti. A mámě píše, co jsme dělali. Mám pocit, že se jim prostřednictvím facebook a telefonu snaží stále připomínat. Vždycky má takovou radost, když dostane odpověď. Někdy čeká i týden nebo i déle.“

Trs č. 5 Přání a obavy pěstounek

Tento trs shromažďuje odpovědi příbuzenských pěstounek na závěrečnou otázku v rozhovoru. Záměrem této shrnující otázky je to, aby dostaly všechny pěstounky svůj vlastní prostor pro vyjádření čehokoli, co mají v otázkách kontaktů svěřených dětí

s biologickým rodičem na srdci. Tuto možnost využilo pět pěstunek (P1, P2, P3, P5 a P6). Tento prostor si nepřála nijak využít a k otázce se nevyjádřit pouze jedna respondentka (P4). Na závěrečnou otázku tazatele: „*Napadá Vás ještě něco, co byste mi ráda sdělila ke kontaktům dítěte/děti s jeho rodičem/či?*“ Vyjadřovaly pěstounky zejména své obavy a svá přání. A to jak k samotné PP a ke svěřeným dětem, tak i ke svým vlastním biologickým potomkům, kteří v jedné z nejdůležitějších životních rolí, v roli rodiče, prozatím selhávají.

- Čtyři pěstounky (P1, P3, P5 a P6) se podělily o svoji lítost nad tím, jak jejich vlastní děti žijí a vyslovily svá přání, aby se toto v budoucnosti změnilo. Pěstounka P1 se rozpovídala: „*Já bych si strašně přála, aby se holka vzpamatovala. Začala makat, splácet dluhy a žít konečně normálně. Ale to ona neumí. Každý byt, kterej jsem jí zařídila, do dvou měsíců vybydlela.*“ Pěstounka P3 emotivně odpověděla: „*Občas si strašně moc přeju, aby se ta naše holka dala do kupy a dokázala se o ty holčičky sama postarat. Proč takhle živoří zrovna moje dítě?*“ Respondentka P5 má velkou obavu o jednu ze svých dcer: „*Nejvíc mi dělá starosti Elikova máma. Bojím se, že jednou s nějakým z těch feťáckejch kamarádů špatně skončí.*“ P6: „*Mrzí mě, že můj syn tak významně selhal v roli rodiče a jak žije.*“
- Celkem tři pěstounky (P1, P2 a P5) mají obavu o svůj zdravotní stav a o to, jak budou zvládat PP v budoucnosti: P1: „*A u toho malýho mám strach, abych to zvládla, až mi bude o deset let víc.*“ Respondentka od téměř zletilé slečny P2: „*Já jsem moc šťastná, že jsem se dožila toho, že už bude dospělá. Toho jsem se bála celou dobu. Ještě tu školu aby dodělala a dostala práci. ...a snad ještě nějakou chvíli vydržím.*“ Pěstounka P5 odpověděla: „*Taky aby mi sloužilo zdravíčko. Toho se bojím nejvíc.*“
- Rovněž tři pěstounky (P1, P5 a P6) vyslovují myšlenku, že při výchově svých biologických potomků zřejmě udělaly samy chybu v jejich výchově. P1: „*Nejspíš jsem jí blbě vychovala, dobrá máma z ní nikdy nebude.*“ P5: „*Já Vám nevím, asi jsem něco dělala špatně, když byly holky malý. A teď jsem za to potrestaná.*“ P6 „*Často přemýšlím, kde jsem udělala ve výchově chybu. Vím, že to už je dneska zbytečné.*“

11 Výsledky výzkumného šetření

Výsledky výzkumu jsou řazeny za sebou podle jednotlivých výzkumných otázek.

Výzkumná otázka č. 1: **Jakou formou probíhají kontakty mezi dětmi v příbuzenské PP a jejich rodiči?**

Tabulka 5: *Formy kontaktů mezi dětmi v příbuzenské PP a rodiči (vlastní výzkum)*

Jakou formou probíhají kontakty mezi dětmi v příbuzenské PP a jejich rodiči				
Přímé osobní kontakty s oběma rodiči	P2	P5/1	P6	mají 3 děti
Přímé osobní kontakty s matkou	P1	P3	P5/2	mají 4 děti
Přímé osobní kontakty s otcem	P4			má 1 dítě
Nepřímé telefonické a SMS kontakty s oběma rodiči	P6			má 1 dítě
Nepřímé telefonické a SMS kontakty s matkou	P2			má 1 dítě
Nepřímé telefonické kontakty s otcem	P4			má 1 dítě
Nepřímé kontakty přes sociální síť facebook	P6			má 1 dítě

Z odpovědí všech šesti pěstunek na tuto výzkumnou otázku vyplývá, že kontakty mezi dětmi v příbuzenské PP a jejich rodiči probíhají u každého dítěte formou osobních kontaktů alespoň s jedním z rodičů. Osobní kontakty s oběma rodiči mají tři děti. Osobní kontakty pouze s matkou mají čtyři děti a osobní kontakty výhradně s otcem má jedno dítě. Tyto přímé osobní kontakty se od sebe vzájemně liší ve své podobě. Některé probíhají v domácnosti pěstounů, některé v domácnosti rodiče. Odlišná je i délka jejich trvání. Krátkodobé přímé osobní kontakty v domácnosti pěstounů mají děti od respondentek P1 oba chlapci s matkou, od P2 slečna s otcem, od P4 děvčátko s otcem, od P5 jeden chlapec s oběma rodiči a druhý chlapec s matkou. Vícedenní osobní kontakty v domácnosti pěstouna má se svou matkou děvčátko od pěstounky P3. Tyto kontakty se realizují formou víkendových návštěv matky v rodině pěstounky. Kontakty formou jednodenních návštěv u matky má slečna od pěstounky

P2. Vícedenní osobní návštěvy u svých biologických rodičů, u každého odděleně, probíhají pouze u jednoho chlapce (od pěstounky P6) z výzkumného vzorku.

Výzkumná otázka č. 2: **Jakou formu kontaktu považují příbuzenští pěstouni za nejvhodnější pro dítě?**

Tabulka 6: Nejvhodnější forma kontaktu – pohledem pěstounů (vlastní výzkum)

Jakou formu kontaktu považují příbuzenští pěstouni za nejvhodnější pro dítě		
Osobní (bezpečnou) formu kontaktu	P1, P2, P3, P4, P5, P6	považuje 6 příbuzenských pěstounek za nejvhodnější pro dítě
Na osobní kontakty samy dohlíží	P1, P3, P4	3 pěstounky
Osobní kontakt s otcem ve VTOS si nepřejí	P1, P3	2 pěstounky
Vnitřní rozpor u osobních kontaktů s drogově závislou matkou	P5/2	má 1 pěstounka
Spokojenost s asistovanými kontakty (využila je v minulosti)	P1	vyjádřila 1 pěstounka

Příbuzenské pěstounky z výzkumného vzorku shodně považují za nejvhodnější formu kontaktu – osobní formu kontaktu mezi dítětem a rodičem. Souhlasně se vyjadřují, že musí jít o bezpečnou formu kontaktu. Toto se snaží „zabezpečit“ tři pěstounky (P1, P3 a P4) tím, že na osobní kontakty mezi dětmi a rodiči samy dohlízejí, případně je společně bez dozoru ponechají až potom, co si rodiče „zkontrolují.“ Pěstounka P1 vyjadřuje velkou spokojenost i s možností kontaktů asistovaných, které v období, kdy matka chlapců (její dcera) po roce začala požadovat kontakty se svými syny. V tomto období se osobního setkání matky s chlapci obávala a tuto možnost velice ráda uvítala. Zatím nepřekonatelné obtíže mají pěstounky

s osobním setkáním mezi dětmi a rodiči, kteří aktuálně vykonávají VTOS. Z výzkumného vzorku to jsou dvě pěstounky (P1 a P3). Jako hlavní důvody uvedly to, že biologičtí rodiče ve VTOS o své děti stejně nejeví žádný zájem a dále nepřekonatelný strach z toho, jak by na tuto informaci reagovali jak samotné děti v PP, tak jejich vrstevníci (spolužáci v mateřské a základní škole). Pěstounka P3 připouští, že po propuštění otce svěřené dívky z VTOS bude uvažovat o kontaktech asistovaných. Pro respondentky P1 a P3 nejsou rodiče svěřených dětí, kteří aktuálně pobývají ve VTOS, jejich biologičtí potomci. Pěstounka P5 u jednoho ze svěřených chlapců připouští, že někdy prožívá vnitřní rozpor v tom, zda je vhodné, aby chlapce matka navštěvovala (její dcera je drogově závislá). Chlapec však po přítomnosti matky touží.

Výzkumná otázka č. 3: Jak často probíhají kontakty dětí s rodiči?

Tabulka 7: Četnost kontaktů (vlastní výzkum)

Jak často probíhají kontakty dětí s rodiči				
Kontakt každý den s otcem	P2			má 1 dítě
Kontakt jednou za měsíc s oběma rodiči	P5/1			má 1 dítě
Kontakt jednou za měsíc s matkou	P1	P2	P3	mají 4 děti
Kontakt jednou za dva měsíce s otcem	P4			má 1 dítě
Kontakt 3x až 4x do roka s oběma rodiči, odděleně	P6			má 1 dítě
Nelze odpovědět (je to různé)	P5/2			u 1 dítěte

Kontakty dětí s rodiči probíhají různě často. Nejčastější frekvenci přímých osobních kontaktů má slečna od pěstounky P2 s otcem. Tato dívka má se svým otcem pravidelné každodenní kontakty v domácnosti pěstounky (otec tam dochází na jídlo). Pět dětí od pěstounek (P1 oba chlapci s matkou, P2 slečna s matkou, P3 děvčátko s matkou a u P5 jeden chlapec s oběma rodiči) má osobní kontakty s alespoň s jedním ze svých rodičů jednou za měsíc. Děvčátko od pěstounky P4 má nižší frekvenci kontaktů s otcem a to jednou za dva měsíce. S matkou není v žádném kontaktu. Chlapec od pěstounky P6 je v osobním kontaktu se svými rodiči pouze 3x až 4x do roka. U druhého ze svěřených chlapců od pěstounky P5 nelze na tuto výzkumnou otázku spolehlivě odpovědět, protože osobní návštěvy matky v jejich domácnosti, jsou značně nepravidelné. Celkem čtyři respondentky výzkumu (P1, P2, P5 a P6) hovoří o velkých výkyvech v četnosti kontaktů za dobu, po kterou mají svěřené děti do příbuzenské PP. Ve výše uvedené tabulce je znázorněna četnost pouze aktuálních

kontaktů, které mají rodiče se svými dětmi v PP. Frekvence nepřímých kontaktů, které probíhají u třech dětí od pěstunek (P2, P4 a P6) nedokázaly pěstounky určit. Pěstounka P4 uvedla, že syn telefonuje sice na její mobilní telefon, ale velmi nepravidelně. Pěstounka P2 odpověděla, že s matkou si téměř zletilá slečna telefonuje každý den, ale přesný přehled pochopitelně nemá a chlapec od P6 rovněž komunikuje prostřednictvím vlastního mobilního telefonu s rodiči zcela samostatně a s otcem navíc i přes sociální síť facebook. Komunikaci přes tuto sociální síť pěstounka monitoruje, ale k její frekvenci se nedokázala vyjádřit.

Výzkumná otázka č. 4: Co sdílí děti s rodiči při kontaktech?

Tabulka 8: Obsah kontaktů (vlastní výzkum)

Co sdílí děti s rodiči při kontaktech					
Téměř nic (rodiče pijí kávu, kouří, dívají se na své děti), společné aktivity podněcují pěstounky (hra, pobyt na hřišti, procházka)	P1 oba chlapci s matkou	P2 slečna s otcem	P3 děvčátko s matkou	P5/1 jeden chlapec s rodiči	5 dětí
Rodiče při kontaktech řeší své vlastní potřeby (jídlo, očištění oblečení a peníze)	P1 dcera pěstounky	P2 syn pěstounky	P5/2 jedna dcera pěstounky		u 3 dětí
Společná hra	P4 děvčátko s otcem				1 dítě
Hry, výlety, sounáležitost s novými rodinami svých rodičů	P6 chlapec s rodiči odděleně				1 dítě
Nákupy, ženské záležitosti	P2 slečna s matkou				1 dítě
Školní záležitosti (ve formě povrchních otázek)	P1 jeden chlapec s matkou	P2 slečna s otcem			2 děti

Na tuto výzkumnou otázku odpověděly čtyři pěstounky P1 ke kontaktům obou chlapců s jejich matkou, P2 ke kontaktům slečny s otcem, P3 ke kontaktům děvčátka s matkou a P5 také ke kontaktům jednoho chlapce s oběma rodiči) shodně, že téměř nic. Rodiče jsou v interakci ke svým dětem často nečinní a pěstounky je ke společné aktivitě vyzývají. Tito rodiče v domácnostech převážně pijí kávu, kouří a na děti se spíše dívají. Pěstounky je dle uvážení vybízejí ke společným aktivitám s jejich dětmi. Tři z těchto pěstounek (P1, P2 a P5) jsou přesvědčené, že si rodiče dětí přicházejí řešit spíše své vlastní potřeby, než že mají zájem o kontakty se svými dětmi. Tito rodiče se do příbuzenských pěstounských rodin chodí najíst, vyprat si ošacení a pro peníze. Ve všech třech případech se jedná o biologické potomky pěstounek. U respondentky P1

o dceru, u P2 o syna a u P5 o dvě dcery. Pouze dvě respondentky (P4 a P6) vidí v osobních kontaktech dětí s rodiči smysluplně strávený čas. Děvčátko od pěstounky P4 tráví společný čas s otcem společnou hrou. A chlapec od P6 tráví kontakty s rodiči hrou, výlety a sounáležitostí s novými rodinami svých rodičů. Pěstounka P2 je s osobními kontakty svěřené slečny s její matkou také spokojená. Chodí společně po nákupech, které pěstounka financuje, a mohou sdílet ženské záležitosti. Dvě pěstounky (P1 a P2) uvedly, že se rodiče ptají dětí na jejich školní výsledky. Tyto otázky jsou spíše formální a s domácí přípravou nebo školními neúspěchy svým dětem nepomáhají. Obsahy nepřímých telefonických kontaktů, které mají děti od pěstounek P2, P4 a P6, nepovažují respondentky výzkumu za nijak významné. U slečny od P2, která si telefonuje s matkou, jde o sdílení běžných dívčích záležitostí, které přísluší věku svěřené slečny. Jedná se o výměnu informací ohledně vrstevníků, kosmetiky, oblečení a vlastně všech záležitostí, které by dívka sdílela se svojí matkou, kdyby žily ve společné domácnosti. U děvčátka od P4 jde opravdu o formální pozdravy s otcem a u chlapce od P6, který je v telefonickém kontaktu s oběma rodiči a s otcem navíc přes facebook, hovoří pěstounka o sdílení běžných klukovských záležitostí, jako jsou počítačové hry směrem k otci a matce popisuje záležitosti všedního dne, co s pěstounkou prožili. Chlapec se skrz telefonické hovory, SMS a sociální síť facebook svým rodičům připomíná. Výše uvedená tabulka obsahy nepřímých kontaktů nezachycuje.

Na poslední otázku, která uzavírala rozhovor: **Napadá Vás ještě něco, co byste mi ráda sdělila ke kontaktům dítěte s jeho rodičem?** Se rozhodlo odpovědět pět pěstounek (P1, P2, P3, P5 a P6). Celkem čtyřem z nich (P1, P3, P5 a P6) mrzí, jak jejich vlastní děti žijí a přejí si, aby se to v budoucnu změnilo. Tři pěstounky (P1, P2 a P5) mají obavy o svůj zdravotní stav a také o to, jak budou pěstounskou péčí zvládat v budoucnu. Tři respondentky (P1, P5 a P6) přemýšlejí, kde při výchově svých vlastních potomků (rodičů dětí, které aktuálně mají v PP) udělaly chybu.

Tabulka 9: *Přání, obavy a jiná sdělení pěstounek (vlastní výzkum)*

Napadá Vás ještě něco, co byste mi ráda sdělila ke kontaktům dítěte s jeho rodičem					
Lítost nad tím, jak vlastní děti žijí a přání změny	P1	P3	P5	P6	vyjádřily 4 pěstounky
Obavy o svůj zdravotní stav a o zvládnání PP v budoucnosti	P1	P2	P5		mají 3 pěstounky
Přemýšlejí nad chybami ve výchově vlastních potomků	P1	P5	P6		3 pěstounky

12 Diskuse

Tématem této bakalářské práce jsou kontakty mezi dětmi, které z nějakého důvodu žijí v příbuzenské pěstounské péči, a jejich biologickými rodiči. Hlavním cílem této práce bylo charakterizovat formy a obsahy těchto kontaktů.

Ke zjištění výsledků jsme stanovili následující čtyři výzkumné otázky:

- 1) Jakou formou probíhají kontakty mezi dětmi v příbuzenské PP a jejich rodiči?
- 2) Jakou formu kontaktu považují příbuzenští pěstouni za nejvhodnější pro dítě?
- 3) Jak často probíhají kontakty dětí s rodiči?
- 4) Co sdílí děti s rodiči při kontaktech?

Odpovědi na tyto výzkumné otázky jsme seskupili v jednotlivých trsech a následně shrnuli ve výsledcích výzkumného šetření. V této kapitole se budeme zabývat porovnáváním zjištěných výsledků s teoretickými informacemi, dostupnými k dané problematice v odborné literatuře.

Podle Uhlířové (2010, s. 52) je u příbuzenské PP přínosem možný předpoklad pravidelných kontaktů mezi dítětem a jeho biologickým rodičem.

Výsledky výzkumu toto potvrzují. **Pravidelnou osobní formu kontaktu alespoň s jedním rodičem má šest z osmi dětí.** Jeden chlapec má se svou matkou osobní kontakty nepravidelné a někdy také nevhodné. Jedná se o matku drogově závislou, která do domácnosti pěstounky dochází nepravidelně a chová se někdy nepatřičně. Přesto ji pěstounka ze strachu do svého bytu pouští. Má odůvodněné obavy o to, co by matka v opačném případě v domě způsobila. Žije zde větší množství dalších nájemníků a pěstounka má strach, aby se po takovýchto „vystoupeních“ chlapcovy matky nemusela z bytu odstěhovat, což se jí už v minulosti jednou stalo. Jeden chlapec má osobní kontakty odděleně s matkou a otcem pouze 3x až 4x za rok, což nepovažujeme za pravidelné.

Výše uvedené můžeme potvrdit i z našich zkušeností z praxe. V příbuzenské PP většinou dochází ke kontaktům mezi dětmi a jejich rodiči pravidelně. Příbuzenští pěstouni (prarodiče), kteří mají děti svěřené do PP, nevidí v biologickém rodiči dítěte konkurenci. Nemají obavy o svůj vztah mezi nimi a dětmi, jako tomu může být u klasické PP. Těmto kontaktům nebrání, naopak je pravidelně podporují. V praxi shledáváme, že k tomu mají různé osobní důvody. Někteří pěstouni doufají, že se při pravidelných kontaktech s dětmi rodiče „vzpamatují“ a své dítě si převezmou zpět do

péče. Jiní kontakty podporují z důvodu, že dítě po rodiči touží a samo se kontaktu domáhá. Častým důvodem je fakt, že pokud je dítě s rodičem alespoň v osobním kontaktu, mají prarodiče menší výčitky nad tím, jak svého potomka (ne)vychovali. Někdy za podporou osobního kontaktu rodiče s dítětem stojí únava prarodiče a přání alespoň na chvíli si odpočinout. Pravidelná podpora kontaktů platí téměř bez výjimek, je-li biologickým rodičem jejich vlastní potomek. V případech, kdy se jedná o kontakty dítěte s rodičem, který není jejich potomkem, již pěstouni tak vstřícní a shovívaví nejsou. To, co dokáží z rodičovské lásky odpustit a omluvit u vlastního dítěte, nedokáží a také nechtějí odpustit rodičům, kteří jejich potomci nejsou.

Pazlarová (2016, s. 173) uvádí, že přímý osobní kontakt může mít rozličnou podobu a rozsah. Od krátké procházky až po několikadenní pobyty dítěte u rodiče.

Toto se prokázalo i při rozhovorech v průběhu výzkumu. **Kontakty mezi dětmi a jejich rodiči skutečně často probíhají velmi rozličně.** Děti mají kontakty s rodiči nejčastěji formou krátkých návštěv v domácnostech pěstounek, jedna slečna jezdí na jednodenní návštěvy ke své matce a u dvou dětí se tyto kontakty realizují formou vícedenních pobytů.

Se zprostředkováním těchto kontaktů nemají příbuzenské pěstounky žádné závažné obtíže a kontakty podporují. Ovšem vyjma případů, kdy je rodič dítěte ve VTOS. Otcové tří dětí jsou aktuálně ve VTOS a respondentky o nich dětem prozatím nedokázaly sdělit pravdivé informace a případnému osobnímu kontaktu nejsou přístupny. To, zda tito otcové projevují zájem o kontakty se svými dětmi, z tohoto výzkumu nelze spolehlivě posoudit. Toto téma je pro pěstounky citlivé a příliš podrobně se k němu nechtěly vyjadřovat. Jedna z pěstounek uvažuje v případě zájmu otce po propuštění z VTOS o kontaktech asistovaných. Vzhledem k tomu, že v ani v jednom z případů nejsou rodiče ve VTOS synové pěstounek, nemůžeme s jistotou tvrdit, zda by odmítání osobních kontaktů viděly stejně, kdyby se jednalo o jejich biologického potomka.

U příbuzenské pěstounské péče je téma biologického rodiče citlivé a náročné. A to nejen pro dítě samotné, ale také pro jeho pěstouna. Většina z nich má k rodiči dítěte vztah a to jak příbuzenský, tak i citový a ten nelze opomenout. Vůči rodiči přijatého dítěte mají příbuzenští pěstouni často různé pocity. Jedná se o vztek, stesk, pocit vlastního selhání a viny, až po bezmoc a lásku (Uhlířová 2010, s. 35–37).

S tímto tvrzením se výzkum shoduje. **Z provedených rozhovorů je patrná značná shovívavost příbuzenských pěstounek k biologickým potomkům, kteří se**

mnohdy při osobních kontaktech chovají nevhodně nebo do domácností pěstounek přicházejí bez předchozí domluvy. Zůstává tedy otázkou, zda by takovou benevolenci měly i u nebiologických potomků (u svých zeťů a snach/partnerů svých dětí). Na základě uskutečněných rozhovorů a několikaleté práce s pěstounskými rodinami se domníváme, že tito rodiče považují příbuzenskou PP za jakousi povinnou formu výpomoci s výchovou svých potomků.

Další formu kontaktů mimo osobních návštěv s rodiči mají pouze tři z dětí. Formu telefonickou, elektronickou a prostřednictvím sociální sítě facebook. Jedná se o děti ve věku sedm, třináct a sedmnáct let. Toto množství není z celkového počtu osmi dětí příliš velké. Myslíme si, že příčinami může být celkový nízký věk dětí z výzkumného souboru, které nedisponují vlastními mobilními telefony a také životní úroveň jejich rodičů. Ti sami buď také nevládní žádné mobilní telefony, a nebo jim spíše chybí finance na dobíjení kreditu, či na tarif. K internetovým datům mohou mít rovněž sporadický přístup. Samozřejmě je na tomto místě nutné připustit, že tyto kontakty jsou velmi těžko kontrolovatelné a je tudíž možné, že o nich některé pěstounky nemají přehled, nebo o nich dokonce nevědí vůbec.

Z výzkumu vyplývá, že příbuzenští pěstouni vidí formu přímého osobního kontaktu mezi dítětem a jeho rodičem jako tu nejvhodnější. Zde vystupuje do popředí otázka bezpečnosti tohoto kontaktu pro dítě. Tu pěstounky zajišťují ve třech rodinách svými vlastními silami (při setkáních na děti dohlízejí). O odbornou pomoc při realizaci těchto kontaktů se v minulosti obrátila na doprovázející organizaci a OSPOD pouze jedna z nich.

Což potvrzuje i jedno z vyhodnocených rizik příbuzenské PP, že u této formy PP se často vyskytuje menší ochota ke spolupráci odborníků při výchově dětí (Moštková, Sobotková 2016, s. 49).

U příbuzenské PP je značné vědomí pokrevní sounáležitosti a rodinné nedotknutelnosti. Příbuzenští pěstouni daleko častěji brání svoji intimitu rodinného soužití (Matějček 1999, s. 51).

V praxi se osobně setkáváme s tím, že se spolupráce mezi příbuzenskými pěstouny a odborníky z řad psychologů, speciálních pedagogů, terapeutů aj. ukazuje jako problémová oblast. Tito pěstouni považují péči o dítě z jejich vlastní rodiny skutečně za osobní až intimní rodinnou záležitost. Důvodem je v ojedinělých případech tragická událost (úmrtí rodičů), která předcházela svěřením dítěte do příbuzenské PP. Častějším důvodem bývá zklamání a smutek z vlastních potomků,

jejichž péče o dítě vedla k tomu, že se z rodinných příslušníků stali příbuzenští pěstouni. V takových rodinách se nám osvědčila v první řadě intenzivní práce na budování vztahu mezi pěstounem a sociálním pracovníkem s doprovázející organizace. Na vztahu, který je založen na vzájemné důvěře a oboustranné otevřenosti. Když se toto podaří a pěstouni sociálnímu pracovníkovi plně důvěřují, přestanou v jeho osobě vidět někoho, kdo jim pouze zasahuje do jejich rodinného systému a dává nevyžádané rady. Neostýchají se mu svěřit veškeré informace spjaté s výkonem PP a snáze se tak nechají podpořit třeba formou spolupráce s odborníky.

Jako citlivé se ukázalo téma biologického rodiče ve VTOS, jak je již uvedeno výše v textu. Náročná je pro příbuzenskou PP také práce s životním příběhem dítěte, které, má za sebou složitou minulost, nebo u kterého jsou udržovány kontakty pouze s jedním z jeho rodičů. **Z celkového počtu osmi dětí jich dle pěstunek pět nemá žádné kontakty ani bližší představy o jednom ze svých rodičů.** Z rozhovorů realizovaných v průběhu výzkumu je zřejmé, že i v případě druhého rodiče, tedy toho, se kterým děti kontakty mají, se o něm příbuzenské pěstounky obávají sdělovat dětem pravdivě veškeré informace. Během rozhovorů s respondentkami výzkumu jsme se tématu práce s životním příběhem dítěte opakovaně dotýkali a bylo znát, že se jedná o další velmi citlivou oblast v příbuzenské PP. Toto zjištění považujeme za zneklidňující. S tím, že děti v PP nemají relevantní informace o svých rodičích a nevědí ani jak vypadají, se v praxi setkáváme spíše v klasické PP. Zde pěstouni občas doopravdy nemohou svěřeným dětem poskytnout o jejich rodičích žádné informace a bezradní mohou být i sociální pracovníci OSPOD. Ale u příbuzenské PP bychom očekávali, že budou informace o rodičích dětem dostupnější. Zde je namístě dodat, že nulové informace mají děti o rodiči, který není potomkem pěstounů (prarodičů). Ti své potomky častěji privilegují, snáze omlouvají životní kotrmelce svých potomků než jejich partnerů, se kterými zplodili děti. O těchto rodičích dětem z různých důvodů pravdivé informace nepředávají. Buďto je ani sami nemají nebo se jim do toho z nějakých důvodů nechce.

V odborné literatuře je v současnosti na práci s životním příběhem dítěte kladen velký důraz. Pazlarová (2016, s. 169 –170) upozorňuje, že pro zdravý vývoj dětí, které vyrůstají v pěstounských rodinách, je znalost vlastního životního příběhu a svých kořenů velmi zásadní. Je to nedílná součást jejich identity. Svoji minulost je možné přijmout, odmítnout nebo postupně zpracovat, ale pouze za předpokladu, že ji známe. Neznalost celého životního příběhu vytváří prostor pro bílá místa, mezery ve své

vlastní historii, které je potřeba zaplnit. Děti si potom tyto mezery z neznalosti zaplňují nerealistickými představami o svých rodičích. Vzbuzují velké množství otázek, na které nejsou odpovědi a děti si ve své mysli na tyto na otázky, proč nežijí s vlastními rodiči, odpovídají. Snadno si tak mohou vymýšlet fantastické příběhy, které nemají s realitou vůbec nic společného a setrvávají zbytečně v minulosti, která omezuje jejich budoucnost.

Zjištěnou problematiku potvrzuje také Uhlířová (2010, s. 35–37). U příbuzenské PP je téma biologického rodiče citlivé a náročné. A to nejen pro dítě samotné, ale také pro jeho pěstouna. Většina z nich má k rodiči dítěte vztah a to jak příbuzenský, tak i citový, a ten nelze opomenout. Často se musí vnitřně vyrovnávat s vlastním negativním postojem a vše se jich bolestně dotýká stejně tak jako dítěte. Tady je namístě pracovat i se svými vnitřními pocity.

Další zkoumanou oblastí byla četnost kontaktů mezi dětmi žijícími v příbuzenské PP a jejich rodiči.

Studiem odborné literatury jsme zjistili, že ke kontaktům mezi dětmi a jejich rodiči by se mělo přistupovat s ohledem na to, jakého kontaktu chceme/můžeme dosáhnout. Zda pracujeme třeba i s možností, že se dítě do původní rodiny pravděpodobně vrátí. Jestliže rodič o dítě v minulosti velmi špatně pečoval nebo ho dokonce týral, doporučuje Uhlířová (2014, s. 12) spíše otevřenou komunikaci o biologické rodině. Případně zorganizovat pouze ojedinělá setkání s vlastním rodičem.

Toto se výzkumem zcela nepotvrdilo a z našich zkušeností z praxe bohužel víme, že takto to příliš nefunguje. Vzhledem k tomu, že příbuzenští pěstouni při realizaci kontaktu minimálně využívají možnosti spolupráce s OSPOD a doprovázející organizace, nedochází zde k žádnému pravidelnému vyhodnocení kontaktů ze strany sociálního pracovníka a **četnost kontaktů je výhradně v rukou pěstounů, v horším případě samotných rodičů. Děti v příbuzenské PP jsou tak, co se týče frekvence těchto kontaktů, vystaveny ve značné míře potřebám a náladám svých biologických rodičů, kteří se na osobní setkání s nimi dostávají nebo k nim děti vyzývají dle své aktuální životní situace nebo momentálního psychického nastavení.** Osobně se domníváme, že toto není pro děti nijak výhodné a těmto kontaktům by měla být v rámci možností nastavena jasná a pevná pravidla, jako tomu zpravidla bývá u klasické PP. Neočekávané „vpády“ biologických rodičů do domácností pěstounů mohou být pro dítě velmi stresovou situací, kterou nemůže samo

nijak ovlivnit. Téměř všechny pěstounky při rozhovorech uvedly, že rodiče dětí mají frekvenci osobních kontaktů vlastně ve svých rukou a o nějakém vyhodnocení potřeb dítěte zde nemůžeme vůbec hovořit. **Četnost kontaktů se u těchto dětí pohybuje od každodenního setkání až po velmi řídkou frekvenci 3x až 4x ročně.** Na přání a potřeby dětí není brán přílišný zřetel. Pouze jedna pěstounka požádala OSPOD o spolupráci v nastavení větší četnosti kontaktů z důvodu toho, že chlapec po rodičích velmi touží. Máme za to, že pro příbuzenskou PP se jedná o skutečně choulostivou záležitost v oblasti vztahů uvnitř jejich vlastní rodiny, a je pro ně obtížné přizvat ke spolupráci odbornou pomoc a dát tak kontaktům jasná pravidla a řád třeba i soudní cestou.

Největší prostor v tomto výzkumu jsme věnovali obsahu kontaktů mezi dětmi a rodiči. V žádném případě nepochybujeme o tom, že rodiče jsou pro děti v PP nedílnou součástí jejich životů. Děti na ně buďto mají různé vzpomínky z doby, kdy byly v jejich péči nebo se na ně vůbec nepamatují. Tyto dětské vzpomínky bývají často plné nejrůznějších emocí a děti si je, patrně díky jejich vysoké intenzitě, živě vybavují i po letech. Nežádá se u dětí v PP důvodem dlouhodobější spolupráce mezi dítětem a citlivým odborníkem (psychologem, psychoterapeutem). Intenzivně nás zajímalo především to, jak tráví rodiče se svým dítětem tento určený čas, jaké mají společné prožitky, co při kontaktech společně zažívají, sdílí a co svým dětem mohou a chtějí nabídnout. Naše pozitivní očekávání se v tomto směru nenaplnila. **Výsledky výzkumu poukazují na skutečnost, že pouze malé množství biologických rodičů tráví se svými dětmi čas smysluplně.** Samozřejmě otázku smysluplného trávení volného času nelze posuzovat pouze z jednoho úhlu pohledu, např. ze strany pěstounů, kteří mohou mít i vzhledem ke svému věku zcela jinou představu trávení tohoto času než děti, jejich rodiče nebo sociální pracovníci. Z našeho pohledu je významné, aby se po dobu kontaktu rodič dítěti opravdu věnoval a naplnil tak potřebu sounáležitosti. Žádoucí je, aby dítě při těchto kontaktech zažívalo bezvýhradné přijetí biologickým rodičem, bez zbytečných výčitek a stresů. Vhodné je i ponechat prostor pro pravdivé zodpovězení dětských otázek na téma, proč žijí v PP. **Za důležité považujeme vytváření pozitivních zážitků a budování vztahu mezi dětmi v příbuzenské PP a jejich rodiči. Toto bohužel rodiče naplňují velmi omezeně. To, že dítě s rodiči tráví čas během kontaktů smysluplně, se domnívají pouze dvě pěstounky.** Jedná se o čas prožitý při společné hře a při běžných rodinných aktivitách, které by dítě pravděpodobně zažívalo, kdyby mohlo žít se svými rodiči. Třetí respondentka

výzkumu se sice nedomnívá, že jí svěřená slečna tráví čas se svoji matkou smysluplně, ale vzhledem k tomu, že se jedná o sedmnáctiletou slečnu, která s matkou sdílí informace ohledně svých vrstevníků, svých současných zájmů o kosmetiku a také spolu chodí nakupovat oblečení. Což shovívavě a s pochopením financuje pěstounka. Domníváme se, že i tato mladá dívka tráví čas s matkou smysluplně. **Ostatních pět dětí (včetně této slečny při kontaktech s otcem) prožívá tento čas velice odlišně. Pěstounky na otázky v rozhovoru, které se vztahovaly k obsahu kontaktů, odpověděly, že rodiče během osobních setkání pijí kávu, kouří nebo se na své potomky pouze dívají. K veškerým nenáročným aktivitám, jako společné hře, procházce nebo pobytu na dětském hřišti, je pěstounky nabádají nebo je mají zcela ve své „režii.“ Z těchto respondentek tři dokonce uvedly, že si rodiče při osobních kontaktech vyloženě řeší své osobní potřeby, např. se k pěstounkám chodí najíst, vyprat si oblečení a požadují po nich i finance.** A jedna je dokonce nucena dítě před matkou ochraňovat. To by si rodiče v případech, kdyby jejich děti žily v klasické nepřibuzenské PP, patrně nedovolili. Eventuálně by tyto obtíže nepřibuzenští pěstouni daleko více řešili prostřednictvím OSPOD nebo i soudní cestou. Zůstává otázkou, zda takovéto kontakty jsou stále ještě v zájmu dítěte, nebo je zde upřednostňován spíše zájem jeho rodičů. Jasným pozitivem kontaktů u dětí v přibuzenské PP je bezpochyby to, že tyto děti při osobních kontaktech s rodiči nezažívají konflikt loajality, jako tomu je u kontaktů dětí v klasické PP.

Mimo záporných emocí a zmatku, který někdy po kontaktu s biologickými rodiči u dítěte nastává, může dítě zažívat také konflikt loajality. Ve všech případech by měly být potřeby dítěte vždy na prvním místě. Cílem kontaktů dětí s biologickými rodiči by měl být zejména pocit jistoty a snížení jejich úzkosti a vždy by měl být vyhodnocen tak, aby z něho mělo prospěch především samotné dítě (Sobotková, Očenášková 2014, s. 125).

Tři děti mají mimo osobních kontaktů také kontakty nepřímé a to formou telefonických hovorů, SMS zpráv a jeden chlapec i prostřednictvím sociální sítě facebook. Přičemž telefonickou formu kontaktu mezi sedmiletým děvčátkem a jejím otcem lze považovat spíše za formální záležitost. Otec dítěte telefonuje pěstounce, která telefon na chvíli předá děvčátku v PP. Komunikace se týká pozdravů a sdělení o tom, jak se jí daří. S nějakou další komunikací si takhle malé dítě ještě nedokáže samo poradit a přirozeně jí s hovorem radí pěstounka. Téměř zletilá slečna má telefonické a SMS kontakty se svou matkou a pěstounka nemá zcela přesné informace

o tom, co sdílí. V rozhovoru uvedla, že obsahem těchto kontaktů jsou dívčí záležitosti (nákupy kosmetiky, oblečení atd.). Rovněž u posledního chlapce, který má navíc i kontakty s otcem přes facebook, pěstounka přesný obsah nedokázala popsat. Odpověděla, že chlapec tímto způsobem sdílí s rodiči hlouposti, klukovské záležitosti a oběma rodičům se tímto způsobem připomíná. Získané informace k nepřímým kontaktům víceméně potvrzují i texty v odborné literatuře.

U dětí, které již mají svůj vlastní telefon, nelze četnost, průběh ani následný dopad tohoto kontaktu na dítě spolehlivě monitorovat. Sociální sítě také přinášejí široké spektrum možností, jak mohou rodiče s dětmi komunikovat. Elektronický kontakt je možné udržovat prostřednictvím e-mailu, facebooku apod. Zde je sledování kontaktů ještě daleko obtížnější a jasný návod, jak se s těmito kontakty identifikovat, neexistuje (Pazlarová 2016, s. 173).

V praxi se opakovaně setkáváme s tím, že děti kontaktují své rodiče nebo jiné širší příbuzenstvo přes sociální sítě a jejich pěstouni o tom nemají žádné povědomí. Nejvíce k tomu dochází v rodinách, kde je toto téma zapovězené a pěstouni o rodičích odmítají s dítětem hovořit. Stává se tak, že dítě je v kontaktu přes facebook, kde vyhledává své rodiče a sourozence nejčastěji a pěstouni o tom vůbec nevědí. Děti se jim to obávají sdělit, protože se bojí jejich někdy nepřiměřených reakcí. Je pravdou, že my sociální pracovníci jsme někdy svědky odezvy ze strany pěstounů, která je plná zklamání a výčitek směrem k dítěti. Někteří pěstouni mají mylnou představu o tom, že jim dítě bude vděčné za jejich péči a „obětování se“ a na rodiče, kteří se o ně špatně starali nebo se o něj nějaký čas vůbec nezajímali, zapomene. Toto je skutečně čtený omyl pěstounů, který se v praxi objevuje.

V závěru rozhovoru dostaly všechny pěstounky prostor pro sdílení čehokoli, co se dotýká kontaktů mezi jim svěřenými dětmi a biologickými rodiči. Tuto možnost si nepřála využít jedna pěstounka a její přání jsme respektovali. Pěstounky tento čas využily ke sdílení těžkostí, přání a obav, které jejich náročnou životní roli pěstouna provází. **Z jednotlivých odpovědí je zřejmé, že čtyři příbuzenské pěstounky trápí skutečnost, jak jejich vlastní děti žijí a mají přání, aby se to změnilo. Další významnou obavou příbuzenských pěstounů je starost o svůj zdravotní stav a také o to, jak budou s přibývajícím věkem péči o svá vnoučata zvládat. Toto vyjádřily tři ze šesti pěstunek. Tři respondentky výzkumu přemýšlejí, kde při výchově biologických potomků (rodičů dětí, které jim jsou nyní svěřeny do PP) udělaly chybu.** Tyto výsledky výzkumu potvrzují teze o rizicích příbuzenské PP

v odborné literatuře.

Matějček (1999, s. 51) vidí riziko příbuzenské PP mimo jiné také v tom, že prarodiče jsou si vědomi zkracujícího se vlastního času, a dalších typických znaků pokročilejšího věku. Za ně můžeme považovat např. zvýšenou úzkost, sníženou schopnost adaptace, úbytek fyzických sil atd.

Obdobná nebezpečí v tomto druhu péče vyhodnocují také Mošťková a Sobotková (2016, s. 49). Na prarodiče jsou nároky spojené s péčí o svěřené děti vzhledem k jejich věku a úbytku fyzických sil mnohdy náročné. Často trpí zvýšenými obavami o svěřené dítě a to i v otázkách jeho budoucnosti. Běžné jsou i velké pocity viny z vlastního selhání při výchově svého dítěte.

Při práci doprovázejících pracovníků, která se z části skládá také z přímé práce s dětmi v PP vidíme, jaký dopad mají výše uvedené skutečnosti o prarodičovské PP na samotné děti. Pro děti pořádáme výlety, víkendové pobyty a příměstské tábory, kde máme skvělou příležitost poznat je také jinak než pouze při formálních návštěvách v rodině a vidíme, že tyto děti jsou „jiné“. Přílišná péče, obavy a starost jejich pěstounů zapříčinila to, že tyto děti jsou méně samostatné, mají obtíže při zvládnání jednoduchých úkonů v oblasti sebeobsluhy a při všedních činnostech vyžadují asistenci. Svůj volný čas tráví děti vzhledem k věku prarodičovských pěstounů odlišně od dětí z běžných rodin a v důsledku toho jsou při pohybových aktivitách méně obratné a za ostatními dětmi zaostávají.

Vyhodnocení výzkumných otázek

Jakou formou probíhají kontakty mezi dětmi v příbuzenské PP a jejich rodiči?

Tyto kontakty probíhají formou přímých osobních kontaktů. Daleko nižší jsou kontakty nepřímé, které jsou realizované formou telefonických hovorů, SMS a pouze v jednom případě přes sociální síť facebook.

Jakou formu kontaktu považují příbuzenští pěstouni za nejvhodnější pro dítě?

Za nejvhodnější formu kontaktu pro dítě považují osobní kontakty dítěte s rodičem. Mělo by se jednat o kontakty bezpečné.

Jak často probíhají kontakty dětí s rodiči? Četnost osobních kontaktů je různá a tuto frekvenci si ve většině případů „určují“ samotní rodiče dětí. Od každodenních krátkých setkání až po víkendové návštěvy 3x až 4x za rok. Četnost nepřímých kontaktů je obtížné stanovit, probíhají u starších dětí.

Co sdílí děti s rodiči při kontaktech? Děti ve většině případů při kontaktech se svými rodiči bohužel sdílí velmi málo. Vhodnou aktivitou se svým rodičem tráví společný

čas pouze dvě děti a jedna sestra s matkou. Většina rodičů je při osobních kontaktech velmi málo aktivní a pěstounky je k interakci s dítětem samy vybízejí. Někteří rodiče si při osobních kontaktech vyloženě řeší pouze své vlastní potřeby. A příbuzenské pěstounky tomu nedokáží nijak zabránit.

Doporučení pro praxi

Limity skutečného výzkumu v této bakalářské práci vidíme v tom, že výzkum byl zatím proveden na malém množství respondentů z řad příbuzenských pěstounů. Velmi zajímavé by bylo zapojit do něho širší spektrum pečujících osob z řad příbuzenských pěstounů a ne výhradně prarodiče. Vzhledem k tomu, že příbuzenští pěstouni neprocházejí žádnými přípravami a k osobním kontaktům dětí s biologickými rodiči zde dochází poměrně často, je nejvíce na bedrech sociálních pracovníků doprovázejících organizací, aby měli s celou pěstounskou rodinou navázaný důvěrný partnerský vztah. A mohli věnovat kontaktům těchto dětí s rodiči zvýšenou pozornost, přesto, nebo právě proto, že se většinou nejedná o kontakty asistované.

Výstupem pro praxi budou praktická doporučení ve formě informativního letáku pro sociální pracovníky doprovázejících organizací ke kontaktům dětí v příbuzenské PP s rodiči. Návrhy na opatření pro praxi jsme stanovili následovně. Kontaktům dětí s rodiči je nutné i v příbuzenské PP věnovat náležitou pozornost a nelze se spokojit pouze s konstatováním pěstounů, že dítě kontakty s rodiči má. Je žádoucí nabízet příbuzenským pěstounům pomoc a podporu při těchto kontaktech a pravidelně sdílet jejich veškeré pocity a prožívání ohledně těchto kontaktů. Sociální pracovník by měl pěstouny odborně vést a veškeré kontakty s rodiči by měly v první řadě sledovat zájem dítěte a ne zájem rodičů. Dále je nezbytné upozorňovat pěstouny, že termíny kontaktů se mají plánovat dle aktuálního zdravotního i psychického stavu dítěte a nenechávat jejich četnost na rodičích a jejich potřebách. Sociální pracovníci by měli citlivě předávat pěstounům informace, že nevhodně nastavený kontakt může dítěti ublížit. Pěstouni popřípadě sociální pracovníci by se měli snažit o to, aby všechny děti v NRP tedy i v příbuzenské PP pochopily svoji minulost a vyléčily si traumata spojená se ztrátou svých nejbližších. Aby znaly pravdivě svůj životní příběh a mohly žít v náhradních rodinách beze strachu o biologického rodiče a bez pocitů viny. Důležité je také povzbuzovat příbuzenské pěstouny k tomu, aby se nestyděli kdykoli požádat svého sociálního pracovníka o pomoc s kontakty. Doprovázející organizace pracují se značným počtem těchto rodin. Názory odborníků i laické veřejnosti na tento typ NRP se značně liší, přesto žije v těchto rodinách velké množství dětí, pro které jinou formu

rodinné výchovy nemáme. Z tohoto důvodu se domníváme, že praktická doporučení pro práci sociálních pracovníků z doprovázejících organizací jsou velice přínosná. Tito sociální pracovníci jsou v nejčastějším kontaktu s příbuzenskými pěstouny, dětmi a někdy také s biologickými rodiči a mají tak značnou možnost ovlivnit kvalitu těchto kontaktů a tím i život dětí v příbuzenské PP. Na základě zjištění v této bakalářské práci považujeme dále za vhodné zařazovat do vzdělávání pro příbuzenské pěstouny téma kontaktů mezi dětmi a biologickými rodiči častěji. Informace, které jsme získali výzkumným šetřením, mohou posloužit také jako podnět k dalším výzkumům, které by se mohly zaměřit na kontakty mezi dětmi v příbuzenské PP a jejich rodiči například z pohledu dětí nebo biologických rodičů.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala kontakty mezi dětmi žijícími v příbuzenské pěstounské péči a jejich biologickými rodiči. Příbuzenská pěstounská péče je v České republice opravdu velmi rozšířená forma náhradní rodinné péče a vyrůstá v ní značné množství dětí, o které z různých důvodů jejich vlastní rodiče nepečují. Tato skutečnost jim však nikterak nebrání v tom udržovat se svými dětmi kontakty, které by ideálně měly dětem uspokojovat jejich potřebu sounáležitosti s biologickým rodičem. V textu je popsáno, jakou formu kontaktu děti žijící v příbuzenské PP se svými rodiči doopravdy mají a jaká forma je z pohledu pěstounek pro děti tou nejvhodnější. Nejčastější forma kontaktů v příbuzenské PP jsou přímé osobní kontakty prostřednictvím krátkodobých návštěv v domácnosti pěstounů. Daleko méně čtené jsou kontakty nepřímé, které jsou realizované formou telefonických hovorů, SMS zpráv a přes sociální síť facebook. Za nejvhodnější formu kontaktu pro dítě považují příbuzenští pěstouni bezpečné osobní kontakty. Jelikož příbuzenští pěstouni zřídkažádají o pomoc při realizaci těchto kontaktů sociální pracovníky, zajišťují při nich bezpečí pro děti sami svými vlastními silami. V bakalářské práci je také objasněno, jak často k těmto kontaktům dochází a vysvětleno, co je jejich obsahem. Tedy podrobně rozebráno to, co děti se svými biologickými rodiči při kontaktech sdílí, jak tento společný čas tráví, zda mají nějaké společné prožitky a co všechno mohou a hlavně také chtějí rodiče svým dětem nabídnout. Četnost osobních kontaktů je různá a jejich frekvenci si ve většině případů bohužel „určují“ samotní rodiče dětí. Jedná se o krátká každodenní setkání až po víkendové návštěvy 3x až 4x za rok. Četnost nepřímých kontaktů je obtížné přesně stanovit, neboť probíhají u starších dětí, které mají vlastní mobilní telefony, a pěstouni nemají o těchto kontaktech přesný přehled. Děti v příbuzenské PP při kontaktech se svými biologickými rodiči sdílí velmi málo. Společný čas s dítětem naplňuje vhodnou aktivitou pouze malý počet rodičů. Většina je při kontaktech velmi málo aktivní a pěstounky je k interakci s dítětem samy vybízejí. Alarmující je zjištění, že někteří rodiče si při osobních kontaktech vyloženě řeší pouze své vlastní potřeby. Do domácnosti pěstounek nedocházejí kvůli potřebám svých dětí, ale řeší si tu svůj hlad, očistu oblečení a také potřebu financí. Vzhledem k tomu, že se jedná o biologické potomky pěstounek, které jsou k nim velmi shovívavé, nedokáží tomuto faktu nijak zabránit.

Výzkumné šetření jsme realizovali formou kvalitativního výzkumu a pro sběr dat byl použit polostrukturovaný rozhovor. Na otázky v rozhovoru odpovídalo celkem šest příbuzenských pěstounek – babiček, které jejich vlastní životní události postavily do nelehkých rolí prarodičů a primárních pečujících osob zároveň. Vážíme si toho, jak otevřeně hovořily o citlivém tématu, jakým pro ně kontakty dětí s rodiči bezesporu jsou. Neostýchaly se pravdivě sdělovat nám pro potřeby bakalářské práce i náročné a bolestivé informace týkající se kontaktů jim svěřených dětí s rodiči. Všechny rozhovory byly s jejich laskavým souhlasem nahrávány a následně přepsány. V závěrečné diskusi jsme takto zjištěná data porovnávali s odbornou literaturou a vlastními zkušenostmi z práce v doprovázející organizaci. Tato bakalářská práce nabídla také určitá doporučení pro praxi, kterých mohou sociální pracovníci doprovázejících organizací při své práci využít.

Cíl bakalářské práce, kterým bylo charakterizovat formy a obsah kontaktů mezi dětmi žijícími v příbuzenské pěstounské péči a jejich biologickými rodiči, byl naplněn.

V příbuzenské PP jsou přímé osobní kontakty dětí s jejich biologickými rodiči běžnou záležitostí a málokdy jsou realizované za podpory a také do určité míry za kontroly sociálních pracovníků, kteří by stanovili jejich vhodnou formu, četnost a zajistili jejich bezpečný průběh pro dítě. Smysluplnou aktivitou tráví společný čas se svými rodiči jen malé množství dětí a je proto otázkou, zda jsou tyto kontakty ještě stále v nejlepším zájmu dítěte nebo se dává přednost spíše zájmům biologických rodičů.

Příbuzenští pěstouni – prarodiče jsou v nelehké životní dvojroli primární pečující osoby (rodiče) a prarodiče zároveň. V těchto rolích mohou mít děti někdy zmatek a striktně je od sebe oddělit není jednoduché ani pro samotné pěstouny. Úlohou rodiče je v první řadě být pro dítě bezpečnou vztahovou osobou a poskytnout mu fyzickou i psychickou blízkost, teprve potom je možné ho vychovávat, limitovat a začleňovat ho do společnosti. Sociální role prarodiče je směrem k dítěti poněkud odlišná, může rozmazlovat, opečovávat a když se cítí být ze svého vnoučete unavený, měl by ho bez výčitek vrátit rodičům. Příbuzenští pěstouni tuto možnost bohužel nemají, o svěřené děti pečují 24 hodin denně bez možnosti odpočinku. Společně s tímto čelí prarodiče vlastním specifickým obtížím spojených s jejich věkem, jako je úbytek životních sil, zhoršující se zdravotní stav, přílišná úzkost a mnohdy také pocity viny ze selhání při výchově vlastního dítěte. Při kontaktech jim svěřených dětí s biologickými rodiči jsou také oni vystaveni obrovské zátěži a mohou prožívat

konflikt dvojí loajality mezi vnoučetem a svým vlastním potomkem. Z těchto důvodů máme za to, že příbuzenské pěstounské péči a kontaktům mezi dětmi a biologickými rodiči, které v ní probíhají, je nezbytné věnovat náležitou pozornost a podporu ze strany sociálních pracovníků. A to i v rodinách, kde se na první pohled mohou tyto kontakty jevit jako bezproblémové.

Seznam použitých zdrojů

BOWLBY, J., 2010. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-670-4.

BUBLEOVÁ, V., aj., 2014. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Středisko náhradní rodinné péče, spolek. ISBN 978- 80-87455-25-8.

CILEČKOVÁ, K., 2014. Změny v náhradní rodinné péči. *Sociální práce/Sociálna práca*, roč. 14, č. 2, s. 64–69. ISSN 1213-6204.

DOKOUPILOVÁ, I., aj. 2017. *Rodina a dítě se zdravotním postižením*. Paido. ISBN 978-80-7315-262-8.

ČERMÁK, I., MIOVSKÝ, M., ed, 2002. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. 1. vyd. SCAN. ISBN 80-86620-03-4.

ČERNÁ, R., aj. 2013. *Cesta k dítěti- terapeutické metody pro práci s dítětem v náhradní rodinné péči*. Centrum náhradní rodinné péče Amalthea.

ČERNÁ, R., 2017. Attachment: Trend v sociálně-právní ochraně dětí. *Listy sociální práce*, roč. V, č. 9, s. 7. ISSN: 2336-2332.

GROHOVÁ, J. aj., 2011. *Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc*. Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-06.

HANUŠ, P., 2007. Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný. *Sociální práce*, č. 1, s. 5–6. ISSN 1213-6204.

HAŠTO, J., 2005. *Vztahová vazba Ku koreňom lásky a úzkosti*. Vydavateľstvo F, Pro mente sana. ISBN: 80-88952-28-X.

HENDL, J., 2008. *Kvalitativní výzkum*. 2. akt. vyd. Praha: Portál. ISBN 978- 80- 7367- 485-4.

HUGHES, D., 2017. *Budování citového pouta*. Institut fyziologické socializace s.r.o. ISBN 978-80-270-2838-2.

ILLE, K., ZAPLATÍLKOVÁ, H., 2018. Náhradní rodinná péče v České republice. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Dobrý pěstoun Náhradní rodinná péče v ČR*. 1.vyd. Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR., s. 111–113. ISBN 978-80-907053-2-6.

INSTITUT PROJEKTOVÉHO ŘÍZENÍ, 2017. Analýza situace příbuzenské pěstounské péče. In: *Právo na dětství* [online]. [vid. 19. 11. 2018]. Dostupné z: [www.pravonadetstvi.cz/files/files/Analyza-situace-pribuzenske-pestounske-pece\(1\).pdf](http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/Analyza-situace-pribuzenske-pestounske-pece(1).pdf).

IRMANOVÁ, K., 2011. Pohled české psycholožky. In: LUSSO, V., C., *Prarodiče, rodiče a vnoučata*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0003-1.

KOCOuroVÁ, J., ČERNÁ, R., 2019. *Kontakt dětí v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou*. Amalthea z.s. ve spolupráci s Latus pro rodinu o.p.s. ISBN978- 80-904801-6-2.

KORBELOVÁ DOHNALOVÁ, R., 2018. Náhradní rodinná péče v České republice. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Dobrý pěstoun Náhradní rodinná péče v ČR*. 1.vyd. Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR., s. 93–98. ISBN 978-80-907053-2-6.

KOVAŘÍK, J., a kol. 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-967-7.

KRAUS, B., 2014. *Společnost, rodina a sociální deviace*. 1. vyd. Gaudeamus. ISBN 978–80–7435–11–3.

KULÍŠEK, P., 2000. Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie*, roč. 44, č. 5, s. 404–423. ISSN 0009-062X.

LUSKOVÁ, D., 2017. Vzdělávání pěstounů je součástí sociální práce. *Listy sociální práce*. Roč. V. č. 12, s. 7–8. ISSN 2336-1332.

LUSKOVÁ, D., 2018. Náhradní rodinná péče v České republice. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Dobry pěstoun Náhradní rodinná péče v ČR*. 1.vyd. Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR., s. 106. ISBN 978-80-907053-2-6.

MATĚJČEK. Z., 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. ISBN 80- 85282-83-6.

MATĚJČEK. Z., DYTRYCH. Z., 1997. *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. 1. vyd. Grada. ISBN – 80-7169455-X.

MATĚJČEK, Z., ed., 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. ISBN 80- 7178- 637-3.

MATĚJČEK. Z., 2013. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 6. vyd. Praha: Portál. ISBN 97880262-0519-7.

MATOUŠEK, O., aj., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978- 80-262-0366-7.

MATOUŠEK, O., ed., 2017. *Dítě traumatizované v blízkých vztazích: manuál pro profesionály i rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1242-3.

MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Grada. ISBN 80-247-1362-4.

MOŠŤKOVÁ, Š., SOBOTKOVÁ, I., 2016. Příbuzenská pěstounská péče: Když dítě vychovávají prarodiče. *e-Psychologie* [online], roč. 10, č. 4, s. 47–64 [vid. 7. 10. 2018]. ISSN 1802-8853. Dostupné z: https://e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf.

MPSV, 2008–2017. Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2008–2017. In: MPSV [online]. [vid. 11. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/7260>.

NOVOTNÝ, P., a kol., 2014. *Nový občanský zákoník rodinné právo*. 1. vyd. Grada. ISBN 978-80- 47-5167-2.

OLECKÁ, I., IVANOVÁ, K., 2010. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*. Moravská vysoká škola Olomouc. ISBN 978-80-87240-33-5.

PAZLAROVÁ, H., ed., 2016. *Pěstounská péče manuál pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80262-1020-7.

PÖTHE. P., 1999. *Dítě v ohrožení*. 2. vyd. Nakladatelství G plus G. ISBN 80- 86103- 218.

PTÁČEK, R., aj., 2013. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. Ministerstvo práce a sociálních věcí. ISBN 978-80-7421-060-0.

PURVIS, K., B., 2013. *Dítě v nové rodině*. 1. vyd. Grada. ISBN 978-80-247-4535-0.

ROTREKLOVÁ, E., 2014. Profesionalizace pěstounské péče. In: KOLAŘÍK, M., ed. *Současné podoby partnerského a rodinného soužití*. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN: 978-80-244-4148-1.

ROZHONĚ, M., 2013. Rodina mezi systémem a domovem. *Sociální práce/Sociální práca*, roč. 13, č. 3, s. 51. ISSN 1213-6204.

SEMERÁDOVÁ, M., ČERNÁ, R., 2013. *Metodika podpůrných skupin pro děti vyrůstající u příbuzných, v pěstounské péči či adopci*. Centrum náhradní rodinné péče Amalthea.

SOBOTKOVÁ, I., 2010. Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do pěstounské péče. *e- sychologie* [online], roč. 4, č. 1, s. 53 [vid. 10. 10. 2018]. ISSN 1802-8853. Dostupné z: <https://e-sycholog.eu/pdf/sobotkova.pdf>.

SOBOTKOVÁ, I., OČENÁŠKOVÁ, V., 2013. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli*. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978- 80- 244- 3821- 4.

SOBOTKOVÁ, I., OČENÁŠKOVÁ, V., 2014. Pěstounská péče: o čem se mluví a o čem se nemluví. In: KOLAŘÍK, M., ed. *Současné podoby partnerského*

a rodinného soužití. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978- 80- 244- 4148-1.

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J., 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. 1. vyd. ALBERT. ISBN 80-85834-60-X.

ŠILHÁNKOVÁ, L., 2018. Náhradní rodinná péče v České republice. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Dobrý pěstoun Náhradní rodinná péče v ČR*. 1.vyd. Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR., s. 103. ISBN 978-80-907053-2-6.

ŠKOVIERA, A., 2007. *Dilemata náhradní rodinné výchovy*. Praha: Portál. ISBN 978- 80-7367-318-5.

TAPLIN, S., 2005. *Is all contact between children in care and their birth parents 'good' contact?* Centre for Parenting & Research. ISBN 0 7310 4388 X.

TRAPKOVÁ, L., CHVÁLA, V., 2004. *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-889-9.

UHLÍŘOVÁ, V., 2010. *Dítě ve výchově příbuzných*. Praha: Rozum a cit.

UHLÍŘOVÁ, V., 2014. *Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou*. Nový Bor: Velký vůz Sever.

VÁGNEROVÁ, M., 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0225-7.

VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Středisko náhradní rodinné péče, o. s. ISBN 978-80-87455-14-2.

VÁVROVÁ, S., 2012. *Doprovázení v pomáhajících profesích*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0087-1.

VYSKOČIL. F., 2014. *Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice*. Středisko náhradní rodinné péče.

WINNETTE, P., 2016. *Užitečný rádce pro (náhradní) rodiče: adoptivní rodiče, partnery rodičů, příbuzné, pěstouny a pečovatele*. Natama.

WINNETTE, P., 2018a. Náhradní rodinná péče v České republice. In: KOLEKTIV AUTORŮ. *Dobrý pěstoun Náhradní rodinná péče v ČR*. 1.vyd. Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR., s. 16., 189–190. ISBN 978-80-907053-2-6.

WINNETTE, P., 2018b. *Co to je attachment?* Praha: Natama. ISBN 978-80-907023-1-8.

ZEZULOVÁ, D., 2012. *Pěstounská péče a adopce*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9.

Seznam příloh:

Příloha č. 1 Otázky do polostrukturovaného rozhovoru

Příloha č. 2 Rozhovor – komentovaná transkripce

Příloha č. 3 Práce s textem – ukázka

Příloha č. 4 Informovaný souhlas respondentky P1

Příloha č. 1 Otázky do polostrukturovaného rozhovoru

Úvodní otázky:

Kolik dětí máte v pěstounské péči?

Jak dlouho máte dítě v péči?

Jaký je důvod umístění dítěte do pěstounské péče?

Kolik je dítěti let?

Kolik je Vám let?

Hlavní otázky:

S kterým z rodičů mají kontakt?

Znají děti pravdivě (s ohledem na věk) svůj životní příběh?

Jak Vás dítě oslovuje?

Jakou formou kontaktu má dítě s rodiči?

Jakou formu kontaktu považujete vy osobně za nejvhodnější pro vaše kluky?

Jak často je dítě s rodiči v kontaktu?

Má dítě ještě nějakou jinou formu kontaktu se svými rodiči?

Co dítě s rodiči při kontaktech sdílí?

Závěrečná otázka:

Napadá Vás ještě něco, co byste mi ráda sdělila ke kontaktům dítěte s jeho rodiči?

Příloha č. 2 Rozhovor – komentovaná transkripce

T: Kolik dětí máte v pěstounské péči?

R1: Já mám v pěstounce dva kluky. Jsou to bráchové, synové mojí holky.

T: Jak dlouho máte děti v péči?

P1: Mám je asi tři roky, ale jestli to chcete vědět přesně na dny, tak to se budu muset kouknout do těch lejster, co si je ukládám.

T: Jaký je důvod umístění dětí do pěstounské péče?

P1: Holka brala drogy a o kluky se vůbec nestarala. Pořád je někde tahala nebo je zase nechávala doma samotný. Ten velkej hlídal malýho a ještě musel ráno do školy. Vůbec nevím, jak tam mohl tu první třídu zvládnout. Oni mi teda ze školy někdy volali, že tam moc nechodí, že je pořád nemocnej, samá omluvenka a výmluva. Bylo to děsný a pak mi je jednou přivedla na hlídání a už se pro ně nevrátila. To si nedovedete představit, jak byli špinaví, hladoví a umolousaný, hrůza. Malej byl jak zvířátko. A to teda nepřeháním.

T1: Kolik je chlapcům let?

P1: Staršímu je deset a mladšímu čtyři roky.

T: S kterým z rodičů mají kontakt?

P1: Tak oni se schází pouze s mámou, teda mojí holkou. Táta sedí v kriminále a stejně se o ně nikdy nestaral, jsou mu volný. Jak vyleze, zas něco někde ukradne, udělá a vrátí se tam. To už bylo tolikrát (pauza) a víte, já ho tu ani nechci. Pro mě to není dobrý člověk. Nechci, aby mi sem chodil. Nikdo tu o něj nestojí.

T: Chlapci s ním nemají ani žádný písemný kontakt nebo třeba s jeho rodiči (druhou babičkou a dědou)?

R1: Ne, nikdy neposlal ani korespondák na Vánoce nebo k narozeninám, nikdy! Vždyť ho kluci vůbec neznaj. A jeho rodina, tak to nevím, nikdy jsem je neviděla.

T: Znají kluci pravdivě (s ohledem na věk) svůj životní příběh?

P1: Jo, já nic nezatajuju, vždyť ten velkej si to pamatuje a taky mi to občas vypráví. Jaká to byla s mámou hrůza. Oni dobře vědí, proč tu jsou. Teda ten starší určitě, vždyť ten si u mámy užil. Bojí se jí do dneška. Ten mladší tomu ještě nerozumí, byl s ní chvíli.

T1: Mluvíte s nimi i o jejich otci?

P1: (pauza) Tak to teda moc ne. Mám jim dávat do hlavy, že jejich táta bručí v base? Jak by vypadali ve školce a ve škole? Vždyť by s nima nikdo nekamarádil. Dost, že bydlej u mě – u báby.

T: Kolik je Vám let?

P1: Jé, to taky potřebujete vědět (smích). Mně je 53, ale někdy se teď cítím asi na 100 (smích).

T: Jak Vás chlapci oslovují?

P1: Oba mi říkají babi.

T: Jakou formu kontaktu mají chlapci s matkou?

P1: Normálně sem holka přijde, sedne si, dá si kafe a kouká na ně.

T: Takže mají osobní kontakt?

P1: Jo, to jo. Dorazí osobně (smích).

T: A takhle to je od začátku, co máte kluky?

P1: Ne, to nééé. První rok jsme o ní vůbec neslyšeli. Bylo ticho po pěšině. Asi toho měla moc (smích). Pak zavolala, že je chce vidět, že na to má právo, no a toho já jsem se strašně bála. Vůbec jsem nevěděla, co bude dělat, jak se bude chovat a jak kluci. Tak jsem se obrátila na doprovodku. Začali mluvit s klukama, kontaktovali tu mou holku a nakonec to byly ty asistovaný kontakty, jak u toho je ještě nějaký odborník, prostě někdo další, kdo na to dává pozor, aby se dětem nic nestalo. Byla jsem ráda. Myslím, že to takhle bylo prvního půl roku. Pak, když jsem viděla, že to všichni zvládáme, jsem to řekla a dohodlo se, že už si to budeme domlouvat sami.

T: A jak se tedy domlouváte dnes?

P1: Tak já jí většinou před víkendem zavolám a ptám se, co bude dělat. Ona má kupu výmluv a kdesi cosi a pak se buďto domluvíme, že se o víkendu u nás zastaví, a nebo taky nic. A někdy mě štve, že se taky nemůže ozvat sama, vždyť to jsou její děti, tak nevolám vůbec. A to se tu pak ona zase zničehonic zjeví, ale tak mně to nevadí. My jsme stejně většinou doma.

T: Jakou formu kontaktu považujete vy osobně za nejvhodnější pro vaše chlapce?

P1: Na začátku jsem byla vděčná za ty asistovaný. Já bych to sama nezvládla. Bylo toho na mě moc a vůbec bych si s tím nevěděla rady. To byla vážně velká pomoc a úleva, že jsem v tom nebyla sama. Vždyť kluci ji neviděli rok, co je tady nechala. Ale teď už si to zvládám, jsem ráda, že ji můžou občas vidět. Ona mi teda stejně vždycky vynadá, že je vychovávám blbě, že nosí poznámky ze školy, že jim všechno dovolím a tak. Prostě mě poučuje. Jako by ona byla nějaká matka roku (smích). Takže nám tyhle osobní návštěvy u nás doma vyhovují. Já to mám částečně pod kontrolou, kdyby něco, a když vidím, že jsou oba v pohodě, tak ať si s nima vyrazí někam ven. Stejně se za chvíli vrátí a zlobí se na ně, že se to nedalo vydržet. Já si myslím, že pro ni to mateřství vůbec není. Oni ji ty činnosti, co se opakují, děsně štvou. Ji nebaví vařit, prát, chodit na hřiště. Prej, mami, to je s nima pořád dokola. No to je, ale to já dobře vím.

T: Jak často se chlapci s matkou setkávají?

P1: Tak to je dost různý, podle toho, jak má náladu a co všechno má zrovna na práci. Teda ona chodí jen do „kolbenky“ a pak má jedinou starost nakoupit si ty svoje rohlíky a salám. Jinak nic nemá. Ale když to tak zprůměruju, tak asi jednou za měsíc sem dorazí.

T1: Mají chlapci s matkou ještě nějakou jinou formu kontaktu?

P1: Ne, někdy o ní celé týdny nic nevíme. Vždyť ona má každou chvíli jiný číslo, pořád to mění a na kredit nikdy nemá peníze. Já jí dřív volala, ale kluci ji k telefonu ani nechtěli. Malýmu je to šumák a velkej už jí nevěří. To bylo slibů a kde nic tu nic. Tak nemají.

T: Co chlapci s matkou při kontaktech sdílí?

P1: Jako o čem si povídají?

T: Ano, o čem si společně povídají, co společně dělají, jak tráví tento čas?

P1: Jo, jo. Tak to jo. No většinou sem holka dorazí, dá si kafe a kouká na ně jak na zvířata v ZOO. Já ji někdy dám nějaký peníze, aby je vzala na hřiště a něco jim koupila. Ona žádné nikdy nemá. A pak se za chvíli vrátí, že ji to nebaví, že se furt hádaj a perou. Jo, někdy se zeptá na školu. To teda jo. A pak mi tu vzpomíná, jak ten starší u ní tu první třídu zvládal, jak mu to šlo. A teď že má samou poznámku a špatnou známku. No je úplně mimo, ale já už se s ní o tom nehádám. Jen se snažím, aby jim netloukla do hlavy ty její bludy. Jako kam všude je vezme a co budou dělat. Stejně to nesplní. Kluci tu pak čekaj a ona nic. Ale to já je zas někam vezmu. Uděláme si spolu výlet, dáme si pizzu a prostě si to užijeme (úsměv). Na začátku se mi zdálo, že má trochu zájem, jako víte, že se víc snažila. Ale teďka, vždyť ona sem jezdí hlavně proto, aby si tu řešila svoje problémy, a ne proto, aby byla s klukama. Pořád nadává na práci, že nemá peníze, co všechno stojí a jak nemá čas. A že s klukama je to pořád dokola, hádaj se, perou, vůbec jí neposlouchají. Oni se jí i bojí, ale já na ně dávám pozor, nebojte. Když tak jí řeknu, ať už sem nechodí, ať si před nima pořád na něco nestěžuje a nenadáva. No ne? Vždyť oni by taky chtěli mámu, která se jim věnuje, aby mohli v pondělí povídat ve škole a ve školce, co všechno zažili. Jenže to ta holka nedá. Ona

to nezvládá. Já jí pokaždý říkám, hlavně ty si už proboha žádný další děti nepožij. Vždyť ona má starosti sama se sebou. Nedokáže se postarat sama o sebe, natož o kluky.

T: Napadá Vás ještě něco, co byste mi ráda sdělila ke kontaktům chlapců s jejich matkou?

P1: Asi že je to hodně těžký. Teda na začátku to bylo těžký. Já bych si strašně přála, aby se holka vzpamatovala (pauza). Začala makat, splácet dluhy a žít konečně normálně. Ale to ona neumí. Každý byt, kterej jsem jí zařídila, do dvou měsíců vybydlela. Kompletně se vším. Hned se na ní nalepí nějaký chlap, ale dovedete si představit, co je to zač? Hrůza a děs. Já bych, (pauza) pak ji začne mlátit a pořád je to s ní dokola. Nejspíš jsem ji blbě vychovala, dobrá matka z ní nikdy nebude. Dneska už vím, že se k ní kluci nevrátí. Teda ten starší by to ani nechtěl. Občas, potom, co tu spustí nějakou tu svoji srdceryvnou scénu, jako že, jak je jí to líto, jak to má těžký a že až splatí dluhy. Ale to by musela taky s tím splácením začít. Tak má strach, že by se měl k mámě vrátit, ale to já si ho vždycky vyslechnu, společně si pobřečíme a říkám mu, že tady je doma a já nedopustím, aby se mu stalo něco zlého. A u toho malýho mám strach, abych to zvládla, až mi bude o deset let víc.

Příloha č. 3 Práce s textem – ukázka

- Podávat*
- T: Jak často se chlapci s matkou setkávají?
P1: Tak to je dost různý, podle toho, jak má náladu a co všechno má zrovna na práci. Teda ona chodí jen do „kolbenky“ a pak má jedinou starost nakoupit si ty svoje rohlíky a salám. Jinak nic nemá. Ale když to tak zprůměruju, tak asi jednou za měsíc sem dorazí.
- Formy kontaktu*
- T1: Mají chlapci s matkou ještě nějakou jinou formu kontaktu?
P1: Ne, někdy o ní celé týdny nic nevíme. Vždyť ona má každou chvíli jiný číslo, pořád to mění a na kredit nikdy nemá peníze. Já jí dřív volala, ale kluci jí k telefonu ani nechtěli. Malýmu je to šumák a velkej už jí nevěří. To bylo slibů a kde nic tu nic. Tak nemají.
- Obsahy kontaktu*
- T: Co chlapci s matkou při kontaktech sdílí?
P1: Jako o čem si povídají?
- Obsahy kontaktu*
- T: Ano, o čem si společně povídají, co společně dělají, jak tráví tento čas?
P1: Jo, jo. Tak to jo. No většinou sem holka dorazí, dá si kafe a kouká na ně jak na zvířata v ZOO. Já ji někdy dám nějaký peníze, aby je vzala na hřiště a něco jim koupila. Ona žádné nikdy nemá. A pak se za chvíli vrátí, že ji to nebaví, že se furt hádaj a perou. Jo, někdy se zeptá na školu. To teda jo. A pak mi tu vzpomíná, jak ten starší u ní tu první třídu zvládal, jak mu to šlo. A teď že má samou poznámku a špatnou známku. No je úplně mimo, ale já už se s ní o tom nehádám. Jen se snažím, aby jim netloukla do hlavy ty její bludy. Jako kam všude je vezme a co budou dělat. Stejně to nespění. Kluci tu pak čekaj a ona nic. Ale to já je zas někam vezmu. Uděláme si spolu výlet, dáme si pizzu a prostě si to užijeme (úsměv). Na začátku se mi zdálo, že má trochu zájem, jako víte, že se víc snažila. Ale teďka, vždyť ona sem jezdí hlavně proto, aby si tu řešila svoje problémy, a ne proto, aby byla s klukama. Pořád nadává na práci, že nemá peníze, co všechno stojí a jak nemá čas. A že s klukama je to pořád dokola, hádaj se, perou, vůbec jí neposlouchají. Oni se jí i bojí, ale já na ně dávám pozor, nebojte. Když tak jí řeknu, ať už sem nechodí, ať si před nima pořád na něco nestěžuje a nenadává. No ne? Vždyť oni by taky chtěli mámu, která se jim věnuje, aby mohli v pondělí povídat ve škole a ve školce, co všechno zažili. Jenže to ta holka nedá. Ona to nezvládá. Já jí pokaždý říkám, hlavně ty si už proboha žádný další děti nepožívej. Vždyť ona má starosti sama se sebou. Nedokáže se postarat sama o sebe, natož o kluky.

Příloha č. 4 Informovaný souhlas respondentky P1

Informovaný souhlas

Byla jsem seznámena s cílem výzkumného projektu pro potřeby bakalářské práce Jany Chmelíkové s názvem: Kontakty dětí v příbuzenské pěstounské péči s biologickými rodiči.

Souhlasím s účastí na tomto projektu a dávám jí své svolení, aby materiál, který jsem při rozhovorech poskytla, použila ve své bakalářské práci. Souhlasím se způsobem, jak bude zachovávána důvěrnost a jak bude má identita chráněna během výzkumu i po jeho skončení. Dále souhlasím s nahráváním celého rozhovoru a dávám souhlas k tomu, že v bakalářské práci mohou být citovány informace, které jsem během rozhovoru vyslovila.

Jsem si vědoma toho, že pokud se v rozhovoru objeví pro mne obtížná témata, mohu svoji odpověď odmítnout.

Jméno..

Podpis.....

Datum:.....8.2.2019.....